

SVERIGES MEST LADDADE RUM?

**~ en kritisk diskursanalys av biblioteksrummet som
gränssnitt mellan användare och uppdrag ~**

Emma Karlsson och Sanna Sköld

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Johanna Rivano Eckerdal

År: 2019

Title

The Most Charged Room in Sweden? A Critical Discourse Analysis of the Library Space as an Interface between User and Mission.

Abstract

Following a rapid change in the way information is shared in our society, we have seen over the last few decades a change in how libraries construct their activities in relation to the library space. Different attitudes and opinions on what should or should not be going on in the library space, and by that extension the library's purpose in itself, have come and gone, and built on each other in the public debate. Little has been researched as to how the libraries themselves convey their approach to their mission in the actual library space. We are interested in how libraries convey their mission in the library space with the background of existing in a society where cultural institutions are more and more being constituted by their users, as well as being an institution with power to constitute. By using Norman Fairclough's critical discourse analysis as a method and theory we look into how different discourses appear in the physical library rooms as well as in interviews with library directors. In addition to Fairclough's theory, and as means to examine how our results relate to society, we brought Nancy Fraser's theory of public space and the public sphere into play, developed from Jürgen Habermas theory of the public sphere and bourgeois society. The study centers around what the discourses can say about the relationship between libraries and society and also what priorities and decisions concerning the spatial contents may say about the libraries self-understanding as an institution.

In the four interviews and the four observations that we conducted we have been able to discern a number of different discourses in the library space, and a more prominent one is the discourse of the library users as co-creators of the content in the library space.

We have also seen that the book discourse that has been dominant in previous decades tend to be somewhat replaced with discourses that promotes a changed attitude among the library's leadership with respect to what and who should be able to constitute the library's activities. The limits of the library's space is however a factor that plays a part in how discourses are constructed in regards to what format, and the activities relating to the format, takes precedence in the discussion on what should constitute the library.

We were able to view our results through Fraser's theoretical lense and discern even more clearly the library's role in society as an arena for a multi-public sphere, and a public space that is in a constant negotiation over its core missions.

Master's thesis.

Keywords

Library and information science, Library space, Critical discourse analysis, Libraries and society, Spatiality, Public libraries, Academic libraries, Interviews, Seating sweeps, Public space, Public sphere, Fairclough, Norman, Fraser, Nancy.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Syfte	7
Forskningsfrågor	7
Disposition	8
Tidigare forskning	9
Biblioteksrelaterade diskurser i samhället	9
Kritisk diskursanalys inom Biblioteks-och informationsvetenskap.....	11
Forskning om rumslighet, offentlighet och bibliotek.....	13
Teori	17
Kritisk diskursanalys och Norman Fairclough	17
Intertextualitet och interdiskursivitet	20
Biblioteksrummet.....	21
Teori för den sociala praktikens dimension	24
Metodologi	27
Analys av biblioteksplaner.....	27
Observation	28
Intervjuer.....	29
Forskaren som medskapare	30
Bearbetning av materialet	30
Kritisk diskursanalys.....	31
Avgränsningar och urval.....	32
Etiska överväganden	33
Resultat och analys	35
Behov	35
Behov och styrning	35
Behov och konflikter.....	41
Personalens behov.....	44
Samverkan	45
Mål och offentlig verksamhet	49
Socialt ansvar	53
Medier och tillgänglighet.....	53
Bibliotekets kompensatoriska uppdrag	55
Biblioteket i förhållande till politiska strömningar och rättigheter	56
Tillgänglighet.....	58
Tillgänglighet genom positionering	58
Tillgänglighet som gränsöverskridande verktyg.....	61
Tillgänglighet och rumsliga begränsningar.....	62
Användarnas handlingsmöjligheter	66
Biblioteksrummet och den sociala praktikens dimension	70
Avslutande diskussion	77
Vidare forskning	81
Tack!	83
Litteraturförteckning	84
Otryckt material	89
Intervjuer och observationer	89

Bilaga 1. Intervjuguide.....	90
Bilaga 2. Information till intervjupersoner.....	93
Bilaga 3. Protokoll för observationssvep	95
Bilaga 4. Informationsdokument gällande observation.....	98
Bilaga 5. Arbetsfördelning	100

Inledning

Etymologiskt stammar ordet bibliotek från grekiskans ”biblio” (bok) och ”tek” (förvaringsrum) och betyder ordagrant ”boksamling” (SAOL 2019). Dock skulle ingen bestrida att ordet bibliotek rymmer många fler associationer och funktioner än så. Idag kan biblioteken istället sägas iklädas så många roller att dess identitet och legitimitet skakats i grunden (Jochumsen 2017, s. 19). Bibliotekens roll i samhället har genom århundraden transformerats och präglats av den rådande samhällsordningen, ideal och sociala strukturer. I en nordisk kontext kan moderniseringsprojektet och demokratiseringsprocesser knytas till folkbibliotekens framväxt som en viktig aktör i en bildningssträvan i förhållande till medborgaren (Liedman 1997, s. 17). Biblioteksrummet är en av de platser där medborgaren möter bibliotekens ständiga omförhandling av sina roller. I en svensk, nutida kontext kan vi se ett exempel på hur bibliotekets status som viktig kunskapsförmedlande och demokratifrämjande institution har utkristalliserat sig i form av Bibliotekslagen (SFS 2013:801). Lagen togs först i bruk 1996 men ersattes av en ny lag 2013 (Svensk biblioteks förening 2019, s. 5). Bibliotekslagens 2§ betonar bibliotekens viktiga roll där det centrala uppdraget utgörs av att ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”. Lagen i allmänhet och denna formulering om det demokratiska uppdraget i synnerhet gäller all biblioteksverksamhet, oavsett bibliotekstyp (SFS 2013:801).

Det demokratiska uppdraget beskrivs även i sammanfattningen av omvärldsrapporten *Den femte statsmakten* (vilken är sammanställd av Kungliga bibliotekets sekretariat) (2017). Där befästs biblioteken som ”en oberoende, självständig och neutral kraft som förser medborgarna med underlag och kunskaper för att fungera just som medborgare” (Fichtelius, Enarson, Hansson, Klein & Persson 2017, s. 465). Formuleringar som ”neutral”, ”oberoende” och ”självständig” bildar enligt vår mening intressanta och värdeladdade föreställningar om biblioteket och dess uppdrag, speciellt eftersom det demokratiska uppdraget är gällande för alla bibliotekstyper. Vi menar därför att det är möjligt att undersöka biblioteksrummet som ett gränssnitt mellan bibliotekets uppdrag och biblioteksanvändarna. Det gränssnitt som biblioteksrummet utgör är intressant att undersöka utifrån diskursbegreppet eftersom detta möjliggör en analys av hur bibliotekens legitimitet och identitet konstrueras och blir konstruerad utifrån redan existerande föreställningar om bibliotekets uppdrag och roll i samhället. Hur sådana föreställningar uttrycks i språket kallas diskurser.

Ur ett historiskt perspektiv redogör Åse Hedemark för biblioteksrelaterade diskurser i avhandlingen *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier, 1970-2006* (2009). Där tecknar Hedemark en bild av folkbibliotekens utveckling i relation till den moderna eran. Knutet till denna epok var upplysningsidealet som banade väg för nya föreställningar om människan i

förhållande till rummet. Således intog skolor och bibliotek en viktig plats som institutionella arenor för bildning och mediering av dessa nya ideal och information (Hedemark 2009, s. 19-20). Kopplat till biblioteksrummets organisering och praktiker kan även framväxten av industrialiseringen nämnas som en betydande byggsten i synen på biblioteket som en maskin där rummet användes som en systematisk plats för förening mellan bok och läsare i olika steg (Black 2001, s. 70).

I samband med moderniseringen av samhället växte även en ”bokdiskurs” fram som betonade bokens ställning som värdeladdad artefakt och beskyddare av viktiga värden som endast kunde nås genom boken som verktyg (Hedemark 2009, s. 95-96). Som ett led i förändringen av samhället under senmodern tid har denna typ av diskurs alltmer kommit att utmanas. Ett flertal forskare menar att globaliseringen och marknadsekonomiska krafter har kommit att prägla bibliotekens verksamheter och utformning (se Carlsson 2013; Kann-Christensen & Andersen 2009; Jochumsen, Skot-Hansen & Hvenegaard Rasmussen 2017). Således har kollektiva värden fått stå tillbaka på bekostnad av individualiseringsprocesser som riskerar att utarma bibliotekens demokratiska uppdrag (Hedemark 2009, s. 23-24). Samtidigt framträder en allt mer frekvent bild av bibliotek som kulturhus vilket är en aspekt som Hanna Carlsson undersöker i sin avhandling *“Den nya stadens bibliotek - om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek”* (2013). Det som vid en första anblick kan tolkas som en utpräglad inkluderande verksamhet där aktiviteter och uttryck i biblioteksrummet anpassas till en så stor målgrupp som möjligt, bär på motiv hämtade primärt från marknadskrafter och sekundärt från bildnings- och demokratidiskurser (Carlsson 2013, s. 46, 50).

Denna utveckling går att relatera till det som Hedemark benämner allaktivitetsdiskursen och som växt fram i samband med de debatter som sedan 70-talet verkat för en bredare och mer allomfattande verksamhet som sträcker sig utanför bibliotekets traditionella ramar och som karakteriseras av uppsökande verksamhet och politiska influenser (Hedemark 2009, s. 152 ; 2011, s. 36). Hedemark menar att bokdiskursen idag alltmer opererar i skuggan av en informationsdiskurs som betonar individens rätt till information och en tro på ny teknologi (och som inte sällan företräds av politiker och bibliotekarier) (Hedemark 2009, s. 152, 154). Informationsdiskursen står i kontrast till nyss nämnda allaktivitetsdiskurs eftersom argumenten som förs fram i informationsdiskursen i hög utsträckning karaktäriseras av en neutral syn på biblioteksverksamhet i kontrast till allaktivitetsdiskursen som tillåter politiska inslag (Hedemark 2009, s. 152). Vi kommer att presentera en fördjupad diskussion om samtida biblioteksrelaterade diskurser i förhållande till Hedemark under kapitlet Tidigare forskning. Sammantaget leder både Hedemarks (2009) och Carlssons (2013) resonemang in oss på tankar om hur samhällets ideologier och bärande tankegångar i form av diskurser verkar och blir medskapare till biblioteksverksamheten av idag. Vi tar här vår utgångspunkt i Norman Faircloughs definition av diskurs som “language viewed in a certain way, as a part of a social process (part of social life) which is related to other parts” (Fairclough 2015, s. 7). Språket blir i vår förståelse en del av det sociala agerandet, en del i ett kommunikativt handlande.

Enligt Lars Burmans artikel i antologin *Den femte statsmakten* (2017) har diskussionen om bibliotekets identitet även lyfts på universitetsbibliotek. Han

beskriver bibliotekariernas nya roll som “informationsmäklare som tillgängliggör digitala resurser” (Burman 2017, s. 317). Burman slår fast att universitetsbibliotekens roll för alltid är förändrad från den gamla tidens bibliotek som fokuserade på insamling, bevarande och tillgängliggörande till de universitetsbibliotek som idag inte har något de kallar samling alls. Istället blir bibliotekarien föreståndare för prenumerationer och tjänster. Burman (2017, s. 318) beskriver bibliotekarien som en mångsysslare inom den vetenskapliga disciplinen.

Frågan som både universitetsbibliotek och folkbibliotek verkar ställa sig är: Vad är det egentligen biblioteken ska göra? Uppdraget för samtliga bibliotek såsom den läggs fram i bibliotekslagen verkar vara svår att uttolka i praktiken (Burman 2017; Hedemark 2009). Burman menar att det är denna svårighet att tolka lagen som gör att det finns sprickor i bilden av biblioteksväsendet som ett gemensam väsen, med samma uppdrag. Han pekar på skillnader mellan folkbibliotek och universitetsbibliotek i ideologisk självförståelse, inriktning, ekonomiska förutsättningar och sätt att arbeta. Burman menar att “folkbiblioteken svarar direkt på medborgarnas och samhällets behov” medan detta sker indirekt på universitets- och högskolebibliotek (Burman 2017, s. 321). Om biblioteksrummet är gränssnittet mellan användare och bibliotekets uppdrag, och detta uppdrag tolkas olika, ställer vi oss frågan hur detta förmedlas i biblioteksrummet och vilka konsekvenser detta kan ha för bilden av biblioteken i samhället.

Hur vi talar om och förstår hur diskurser framträder i biblioteksrummet får reella konsekvenser enligt Fairclough (2015, s. 39). Detta då en viss diskurs får företräde och således kan påverka en verksamhets organisering eller uppdrag. I vår studie har vi för avsikt att, med hjälp av kritisk diskursanalys, undersöka och försöka förstå de maktstrukturer som ligger till grund för de diskurser som framträder i det fysiska biblioteksrummet. Genom att undersöka om och hur diskurserna om biblioteket framträder i biblioteksrummet vill vi få syn på de prioriteringar och synsätt som präglar verksamheterna. Vi menar att de rumsliga aspekterna är viktiga att undersöka eftersom de kan ge ledtrådar om hur biblioteken tolkar uppdraget och huruvida dessa tolkningar är samstämmiga inom biblioteken eller rymmer många olika föreställningar.

Syfte

Genom att undersöka biblioteksrummet som gränssnitt i relation till diskurser är målet med denna uppsats att belysa bibliotekens förutsättningar att förmedla idéer om samhället och bibliotekens roll däri. Syftet med studien är att undersöka vilka diskurser om biblioteket som institution som verkar i det fysiska biblioteksrummet och om, och i så fall hur, dessa kan relateras till det omgivande samhället.

Forskningsfrågor

- Om, och i så fall hur, framträder diskurser om biblioteket som institution i gränssnittet mellan bibliotekets uppdrag och användaren?

- Vilka diskurser om samhället aktualiseras i biblioteksrummet och vilka konsekvenser får det för bibliotekens institutionella identitet?

Disposition

I inledningen presenterar vi vårt ämne och förankrar det i tidigare forskning och en större samhällelig kontext. Vi presenterar även uppsatsens syfte och de frågeställningar som vi kommer att ställa till vårt material. I avsnittet som följer presenteras tidigare forskning utifrån de perspektiv och infallsvinklar som är mest relevanta för studiens syfte och frågeställningar. Därefter redogör vi för uppsatsens teoretiska ramverk. Här introduceras vår primära teoretiker, Norman Fairclough, och hans kritiska diskursanalys som kommer att tas i bruk. Inom den kritiska diskursanalysen lyfter vi ett verktyg som kommer att användas i vår analys: interdiskursivitet. Vi lyfter även Fairclough i relation till biblioteksrummet samt Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens fyrsfärsmodell. Som ett led i den kritiska diskursanalysen i den tredje dimensionen, social praktik, tar vi in Nancy Frasers vidareutveckling av Jürgen Habermas teori om den offentliga sfären.

I nästkommande kapitel redogör vi för uppsatsens metodologiska grund. Här presenterar vi och diskuterar vårt val av metod och vilka konsekvenser våra val kan få för det insamlade materialet, samt för andra diskussioner angående avgränsningar och etiska aspekter. Kritisk diskursanalys kommer att återkomma till viss del i metodkapitel då diskursanalys både är en teori och en metod.

Därefter följer analysen av vårt material och resultat. Här presenteras det insamlade materialet och analyseras språkligt i enlighet med Norman Fairclough (2015) och i en större kontext med stöd i Nancy Fraser (1990). Här går vi även i dialog med de källor som vi presenterat i Tidigare forskning.

I uppsatsens avslutande del för vi en diskussion kring studiens analys och våra slutsatser, presenterar vidare forskning samt reflekterar över våra val av metod och teori.

Tidigare forskning

För att sätta in vår studie i en bredare kontext finner vi det relevant att lyfta forskning som på olika sätt berör biblioteksrummet, samhällsliga värden, uppdraget, offentliga rum och diskurser. När vi läst in oss på forskning och litteratur har vi valt att främst fokusera på en nordisk kontext men vi kommer även att lyfta internationella perspektiv på biblioteksverksamhet med fokus på rummet och relationen till de bredare samhällsskikten. För att strukturera detta avsnitt på ett klart och tydligt sätt har vi delat in texten i en rad underkategorier som var för sig har bäring för denna studies syfte och fokus. Den forskning som tas upp under respektive rubrik kan överlappa eftersom studier om diskurser kopplade till biblioteksverksamhet i hög grad tenderar att kopplas samman med makrosociala, politiska och ekonomiska diskussioner.

Biblioteksrelaterade diskurser i samhället

För vår studie utgör en grundläggande förståelse för de biblioteksrelaterade diskurser som verkar i samhället en viktig komponent. Som tidigare nämnts undersöker Hedemark (2009) i sin avhandling hur folkbiblioteket skildras och framställs i olika offentliga debatter. De diskurser om folkbiblioteket som framträder i media menar Hedemark är viktiga att studera eftersom de har en förmåga att påverka bibliotekens verksamhet och styrning (Hedemark 2018, s. 211-212). Som vi nämnde i inledningen identifierar Hedemark olika diskurser (och definierar dessa som bestämda sätt att tala om ett fenomen) som har dominerat under olika epoker. Dessa utgörs av bland annat av bokdiskursen, informationsdiskursen och allaktivitetsdiskursen som kort presenterats i inledningen. I antologin *Bibliotekariet i teori och praktik – utbildningsperspektiv på en unik profession* (2018) presenterar Hedemark en uppföljningsstudie av föreställningar om folkbiblioteket i offentliga debatter mellan 2007-2017. De slutsatser som Hedemark (2018, s. 226-229) presenterar visar att de debatter som förekommit i media dels kan knytas till de diskurser som identifierades i avhandlingen men att de också kan inordnas i nya diskurser. Ett exempel på de debatter som lyfts är kontroversen kring gallring av biblioteksböcker och då framförallt äldre upplagor av *Pippi i söderhavet* som journalisten Janne Josefsson uppmärksammade i ett debattinlägg 2017 (Hedemark 2018, s. 213). Upptakten till debatten kretsade kring uppfattningar om stereotypa och rasistiska bilder och ord i boken. Denna samt debatten om inköp av Tino Sanandajis bok *Massutmaning* om invandringens problem i förhållande till ekonomisk politik (som i vissa läger uppfattades som främlingsfientlig) kan relateras till bokdiskursen som framförallt präglas av en bevarande tanke med avseende på kulturarvet. Bokdiskursen kan också knytas till ett synsätt där bibliotekets fostrande roll och som motvikt till kommersiella krafter betonas och där bokens ställning som ett medierande verktyg mellan låntagare och fri åsiktsbildning värnas (Hedemark 2018, s. 222 ; Hedemark 2009, s. 150).

Vidare konstaterar Hedemark närvaron av en förändringsdiskurs som har växt fram som en motreaktion på de tankegångar som präglar bokdiskursens fokus på bevarande. Här sätts i stället föreställningar om förändring i centrum där biblioteken bör anpassa sin verksamhet efter individen samt fokusera mindre på boken som ett upphöjt medium. Istället betonas en rörelse mot mångfacetterade format och ett fokus på underhållning i bibliotekens verksamheter (Hedemark 2018, s. 227). Sammanfattningsvis konstaterar Hedemark att det spelar stor roll hur diskurser framställs i det offentliga samtalen eftersom det kan påverka den verksamhet som äger rum på landets bibliotek; ”diskurserna om bibliotek ”laddar” institutionen med en hel mängd idéer, känslor, antaganden och tankar om dess betydelse i samhället och för oss medborgare” (Hedemark 2009, s. 160). Att diskurserna tränger in i biblioteksverksamheten utgör för oss en intressant tankegång och vi kommer att utforska detta närmare men med ett huvudsakligt fokus på de diskurser som framträder i biblioteksrummet.

En samhällselig aspekt som har påverkat biblioteksverksamheten i Sverige under de senaste årtiondena är den målorienterade förvaltningsmodellen NPM¹. NPM innebär att offentliga institutioner bedrivs utifrån marknadsekonomiska logiker där kvantitativa mått på verksamheter brukas för att säkerställa att de är lönsamma och effektiva (Carlsson 2013, s. 47). Hur denna ekonomiska diskurs har påverkat biblioteksverksamheten redogör Nanna Kann-Christensen och Jack Andersen för i sin artikel “Developing the library- between efficiency, accountability and forms of recognition” (2009). Författarna menar att införandet av NPM som styrningsform har fått stora konsekvenser för biblioteksverksamheten eftersom verksamheter som i grund och botten ska vara oberoende och icke-vinstdrivande nu behöver ta ekonomiska rationaliteter i beaktande. Det som inom biblioteken karaktäriserar en orientering mot NPM och en marknadsekonomisk diskurs är bland annat en syn på användaren som “kunder”, utformningen av aktiviteter med “kund-nöjdhet” som riktmärke, utvärdering genom kvantitativa mått samt att marknadsföra sig själva och sina “tjänster” utåt (Kann-Christensen & Andersen 2009, s. 209-211). Eftersom folkbiblioteken är en del i det politiska maskineriet på kommunal nivå (som influeras av NPM) kan bibliotekens legitimitet knytas till kostnadseffektiva initiativ som svarar mot de kommunala mål som satts upp. Således tvingas folkbibliotekssektorn att “anpassa sig efter och lösa problem med hjälp av en annan sektors logik på bekostnad av sociala och kulturella värden” (Carlsson 2013, s. 48). Huruvida ekonomiska diskurser som vilar på NPM och marknadslogik syns i biblioteksrummen anser vi intressant att undersöka mot bakgrund av nyss nämnda citat. Vi vill undersöka om biblioteksrummet som gränssnitt understödjer vissa diskurser i högre grad än andra och i detta finner vi det även relevant att analysera i vilken utsträckning just sociala och kulturella värden förmedlas.

I sammanhanget vill vi även nämna att Fairclough framhåller att: “Whereas all linguistic phenomena are social, not all social phenomena are linguistic - though even those that are not just linguistic (economic production for instance) typically have a

---

¹ *New public management*. Vi kommer fortsättningsvis att självständigt översätta relevanta begrepp från engelska till svenska. I händelse av att det inte finns någon bra svensk översättning kommer vi att använda det ursprungliga begreppet i den löpande texten.

substantial, and often underestimated, language element” (Fairclough 2015, s. 56). Fairclough menar alltså bland annat att politiska och ekonomiska frågor i samhället inte alltid är lingvistiska men att de ändå innehåller lingvistiska och därigenom diskursiva element. Vi kommer att diskutera ekonomisk diskurs i vår resultat och analysdel men framförallt inkorporera denna diskurs i analysen av biblioteksrummet som social praktik. Detta kommer vi att göra eftersom ekonomiska och institutionella villkor utgör exempel på delvis icke-diskursiva element som behöver sammanföras med social- eller samhällsvetenskaplig teori (Winter Jørgensen & Phillips 1999, s. 90).

Kritisk diskursanalys inom Biblioteks-och informationsvetenskap

Inom biblioteks- och informationsvetenskap finns det ett flertal studier som gjorts med hjälp av kritisk diskursanalys (se Buschman 2007; Collins 2018; Oliphant 2015; Pawley 2003; Quinn & Bates 2017). I en svensk kontext handlar dessa texter oftast om folkbibliotek (se Engström 2015) och flertalet är skrivna på masternivå, alltså som masteruppsatser (se Glans 2016; Larsson 2012). Ett exempel som har många beröringspunkter med vår studie är Lisa Engströms masteruppsats *Bara mera öppet? Hur meröppet förändrar biblioteket som social praktik – en användarstudie* (2015). Här använder Lisa Engström kritisk diskursanalys för att undersöka biblioteksanvändarnas föreställningar om folkbiblioteket, meröppet och i vilken utsträckning dessa föreställningar kan kopplas till en bredare social praktik och dit hörande diskurser. Genom intervjuer med biblioteksanvändare framträder en bild där olika utsagor bland annat kan kopplas till de diskurstyper som Hedemark (2009; 2018) redogör för. Men utsagorna analyseras inte enbart utifrån vilka diskursiva kategorier de kan passa in i utan resonemangen vilar även på en bredare social diskussion där bland annat Jürgen Habermas teorier om kommunikativt handlande och koloniseringen av livsvärlden, samt teorier om bibliotekets position i samhället som offentligt rum får ta plats. Engström förhåller sig genomgående till Faircloughs teoretiska ramverk men kopplar samtidigt resonemangen till bredare teorier som berör samhällets villkor. På så vis framträder en bild om hur biblioteksanvändare uppfattar meröppet, vilka diskurser som dominerar och hur diskurserna förhåller sig och kan relateras till de diskursordningar som verkar i samhället. För vår studie kommer vi att inspireras av liknande tankegångar och då framförallt i analysdelen där de diskurser som framträder i rummen kommer att analyseras interdiskursivt med hjälp av bland annat Hedemark (2009; 2018) och Closet-Crane (2011).

Forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som tar kritisk diskursanalys i bruk i relation till akademiska bibliotek är ovanligare än för folkbibliotek. Catherine Closet-Cranes text “A Critical Analysis of the Discourse on Academic Libraries as Learning Places” (2011) ger en översikt över de diskurser som kan sägas verka inom diskussionen om det akademiska bibliotekets plats och rum. Closet-Crane använder kritisk diskursanalys i sin artikel för att undersöka vilka effekter sådana diskussioner om det akademiska bibliotekets uppdrag och legitimitet kan få, men tecknar också en bild över de diskursiva strömningar som identifierats i hennes material. Dels finns diskursen om det akademiska bibliotekets roll som informationsförmedlare² som Closet-Crane (2011, s. 9) menar är en position som är väldigt serviceinriktad. Dels

---

² *Information commons*

existerar också en diskursiv strömning om det akademiska biblioteket som en läranderesurs.³ Donald Beagle (2012, s. 520) beskriver båda dessa diskursiva strömningar som en normerande inställning hos många akademiska bibliotek. Ett vanligt fokus, framförallt hos de som premierat informationsförmedlingsdiskursen, har varit på endast de informationstekniska aspekterna, vilket Beagle beskriver såhär: “We all know a media booth does not turn a student into a scholar” (Beagle 2012, s. 519). Inom diskursen om det akademiska biblioteket som läranderesurs har en pedagogisk aspekt byggts till. Inom den diskursen finns det en förståelse för att det inte bara räcker med att förmedla information, utan de akademiska biblioteken behöver kombinera informationsförmedling med ytterligare dimensioner av pedagogik och didaktik för att vara forskningsfrämjande. Beagle (2012, s. 520) menar att diskurserna om informationsförmedling men också om det akademiska biblioteket som läranderesurs är och har varit den rådande hegemoniska inställningen bland universitetsbibliotek.

Closet-Crane redogör även för ytterligare diskursiva strömningar, som har med biblioteksrummet att göra. Hon inleder med att redogöra för ett begrepp som försöker förklara det akademiska biblioteket som plats⁴. Vi skriver här “förklara” eftersom biblioteket som plats beskrivs av Closet-Crane som ett välanvänt begrepp, men som innehåller många olika definitioner. Biblioteket som plats har använts som en positionering i förhållande till digitala bibliotek, för att beskriva biblioteket som institution och i förhållande till dess funktion som bevarande eller andra konkreta fysiska beskrivningar. Den minst tillskrivna definitionen är den som Closet-Crane - och även vi - finner mest intressant, nämligen relationen mellan människa och fysisk plats. Inom den aspekten lyfter Closet-Crane fram en diskurs som hon benämner som “academic libraries as spaces designed for learning” (Closet-Crane 2011, s. 27). Inom den diskursen läggs ännu större fokus på förutsättningarna för lärande, och då också val av design och arkitektur i biblioteket (Closet-Crane 2011, s. 28).

Closet-Crane visar i sin studie att dessa tre diskurser samverkar i en diskursordning som framträtt genom att diskurserna har börjat ha en dialog med varandra. Den diskursordning som framkommer benämns som akademiska bibliotek som lärandemiljö⁵ (Closet-Crane 2011, s. 29). Artikeln rör sig uteslutande i en amerikansk kontext men eftersom Closet-Crane ger en noggrann redogörelse för de diskurser som verkar inom akademiska bibliotek och dess utformning tror vi att artikeln kommer vara till stor nytta i analysen av vårt material. Vi ämnar diskutera Closet-Crane i relation till liknande resonemang som återfinns hos Hedemark (2009; 2018).

Gällande användningen av kritisk diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap har vissa tendenser framträtt som kan vara bra att ha i åtanke under vår studie. Oftast används kritisk diskursanalys nämligen med någon typ av modifiering, framförallt när det kommer till den kritiska delen av diskursanalysen. Både exempelvis Engström (2015) och Closet-Crane (2011) undviker att lyfta Faircloughs tankar om kritisk diskursanalys som ett medel för forskaren att verka för

---

³ *Learning commons*

⁴ *Library as place*

⁵ *Academic Libraries as Learning Places*

social förändring. Kritiken existerar i den mening att analysen av maktstrukturer och diskursers påverkan på maktförhållanden brukas i studierna men kringgår Faircloughs slutmål - att ta kritisk diskursanalys i bruk som en katalysator för att synliggöra diskursernas sociala konsekvenser och förändra den omgivning i vilken diskurserna är en dialektisk del (Fairclough 2015, s. 49-50).

Forskning om rumslighet, offentlighet och bibliotek

Många är de forskare som ägnat tid åt att studera biblioteket som offentligt rum och dess förhållande till samhällliga diskurser, politik och ekonomi och vi kommer nu att presentera de vetenskapliga bidrag som vi anser har tydliga beröringspunkter med vår studie. I antologin *"The Library as place – history, community and culture"*s första kapitel redogör Gloria J. Leckie och John E. Buschman (2007) för det historiska förhållandet mellan plats och rumslighet och tecknar även en bred bild av dominerande infallsvinklar och teorier kopplade till förståelsen av biblioteket som en central aktör i ett ständigt skiftande kulturellt landskap. Författarna menar att feministiska, neo-marxistiska och humanistiska perspektiv är de som dominerat diskussionen om rumslighet och plats men att även poststrukturalistiska tankegångar kan skönjas i teoribyggen som rör urbana, offentliga miljöer (Leckie & Buschman 2007, s. 10-11).

En av de forskare som lyfts fram av Leckie och Buschman är David Harvey. Harvey beskriver rumslighet som mer än summan av de ting som fyller rummet och betonar rumslighet som en social process. Utifrån denna förståelse kan rummet sägas stå i ständig kontakt med det omkringliggande samhället som också i sig själv konstruerar sociala processer (Harvey 1973, s. 13-14). Harvey har även analyserat offentliga, urbana miljöer utifrån en marxistisk ansats och kommit fram till att offentliga miljöers struktur och innehåll i stor utsträckning kan kopplas till kapitalismen. Vidare menar Harvey att när kapitalismen förändras och går in i ett nytt skede så påverkas också de offentliga miljöernas struktur (Harvey 1973, s. 309-310). Således hänger samhällets ideologier samman med utformningen av offentliga byggnader och dit hörande rum och att urbana miljöer konstitueras och omformas av sociala relationer och den styrande gruppen i samhällets toppskikt. Liknande resonemang för även Joacim Hansson i sin licentiatavhandling från 1998. Här sätts bibliotekets historiska utveckling under lupp och Hansson drar kopplingar mellan det svenska samhällets tidiga typer av bibliotek (sockenbibliotek, studiecirkelbibliotek samt arbetarbibliotek) och samhällets ideologiska diskurser. Exempelvis hänger framväxten av arbetarbiblioteken ihop med socialdemokratins och socialismens (Hansson 1998, s. 77-78). Hansson lyfter även fram statliga tendenser som syftade till att avideologisera folkbiblioteksverksamheten genom att koppla ihop biblioteken med en princip om neutralitet och menar då att biblioteket alltmer fick en uppfostrande och bildande roll. Denna roll är enligt Hansson en produkt av demokratiska samtal "på en dominerande elits villkor" (Hansson 1998, s.131). Vidare menar Hansson att de diskurser som kommer till uttryck i offentligheten styrs av "den nya medelklassens borgerliga synsätt" som gagnar en viss institutionell och ideologisk struktur (Hansson 1998, s.131, 142). Således framträder en bild av folkbiblioteken och deras verksamhet som följer i den dominerande politiska maktens spår. Genom att undersöka biblioteksrummet och i ett senare skede koppla samman de diskurser som framträder med bredare samhällliga teorier kommer vi att sträva efter att analysera hur man kan

tolka diskurserna och dess relation till omvärlden med avseende på aspekter som rör makt och ideologi.

När det kommer till bibliotekens rumsliga och fysiska dimensioner finns det även en del forskning som rör arkitektoniska aspekter av biblioteksverksamhet. Denna forskning rör sig inte enbart inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet utan produceras även inom arkitektur och sociologi (men fokuserar i det material som vi tagit del av på biblioteksverksamhet). Kärnan i de artiklar och avhandlingar vi tagit del av kretsar kring att såväl interiör som exteriör, vinklar och takhöjd samt organisering av material samspekar i forandet av rum som färgas av olika värderingar, politik och diskurser. Hur biblioteket som byggnad och symbol förkroppsligar värderingar och diskurser i samhället skriver Caue Capillé om i sin artikel "Political interiors – The case of public libraries" (2018). Utgångspunkten är att folkbibliotek materialiserar en politisk diskurs där kärnbegrepp som öppenhet och fri tillgång dominerar. Samtidigt verkar den fysiska byggnaden stå i direktkontakt med övergripande sociala och politiska värden vilka främjar mellanmännsliga möten men som också skapar en grogrund för maktrelationer och hierarkier inom biblioteket och dess rum (Capillé 2018, s. 408). Historiskt sett har organiseringen av rummet och samlingarna gett vissa ideologier företräde i rummet och därmed skapas och premieras även en viss typ av kunskap. Capillé menar att det främst har varit överklassen som haft möjlighet att påverka framställningen av biblioteksrummet bland annat genom att ge begränsad tillgång till material som kan uppfattas som politiskt (Capillé 2018, s. 420). Även utformningen av byggnaden kan få sociala konsekvenser då interiören kan bestämma förutsättningarna för interaktion mellan användare och medier samt mellanmännsliga möten exempelvis mellan användare och bibliotekarie. Genom sin utformning ställer interiören upp vad som är möjligt i rummet och vad som inte är det (Mickiewicz 2016, s. 246).

Liknande tankar fast i en svensk kontext återfinns i Daniel Kochs (2004) licentiatuppsats om kunskapsproduktion i tre bibliotek (bland annat Malmö stadsbibliotek, vilket är särskilt intressant för oss). Koch redogör för hur sociala relationer formas performativt i samhället både i förhållande till andra människor men mest relevant för honom (och för oss) är hur de skapas i förhållande till objekt och koncept såsom makt, kunskap, staten eller konst. Koch (2004, s. 152-154) finner att kunskapsproduktionen på biblioteket har övergått från att finnas i böcker till att tillskansas via böckerna och de sociala interaktionerna i rummet. Böcker har gått från att vara kunskap i sig själv till att bli symboler för kunskap samtidigt som biblioteket har blivit mer av en mötesplats och mer användartillvänt där det är upp till biblioteksanvändaren att avgöra vad hen tycker är relevant innehåll i biblioteket. Denna slutsats kopplar Koch till en större kontext av att hur samhället ordnas påverkar hur biblioteksrummet utformas (Koch 2004, s. 152-154). Även Casper Hvenegaard Rasmussen, Henrik Jochumsen och Dorte Skot-Hansen har skrivit om bibliotekens arkitektoniska betydelse i samhället. I boken *Biblioteket i byudviklingen: oplevelse, kreativitet og innovation* (2011) redogör de för hur biblioteken och den kultur de står för blir ett strategiskt redskap i stadsutvecklingen. Tanken är att kultur hjälper till att skapa liv, dynamik och bättre sammanhållning i en stad eller ett stadsområde, som i allra högsta grad har att göra med skapandet av sociala relationer. Biblioteket utformas och byggs med specifika (ibland väldigt specifika), mål och värden att uppfylla. De benämner biblioteket som upplevelserum, som mötesplats i

staden men också som biblioteket utanför boxen, vilket de menar har att göra med att biblioteket rör sig mer mot samhället än det gjort tidigare (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011).

Relationen mellan offentliga rum, offentlig diskurs och folkbibliotek undersöker Colleen Alstad och Ann Curry i sin artikel ”Public space, public discourse and public libraries” (2003). En central utgångspunkt är förståelsen av biblioteksrummet som ”publik sfär”. Detta begrepp kan härledas till sociologen Jürgen Habermas och innebär “a place of rational public discussion on which democratic political development is based” (Alstad & Curry 2003, s. 7). Habermas menar att den publika sfären har förändrats i och med nya teknologiers framfart men att den även har påverkats av massmedias dominans och kontroll över offentliga diskurser. Alstad och Curry menar att biblioteket som institution och fysisk plats utgör ett konkret exempel på hur en offentlig plats kan fungera som publik sfär och hur det omkringliggande samhällets skiftningar påverkar den faktiska verksamheten med avseende på deltagande och förmedling av centrala demokratiska värden (Alstad & Curry 2003, s. 7, 11).

Ytterligare en utgångspunkt är att folkbibliotekens grundläggande uppdrag – att understödja den fria åsiktsbildningen och lärande idag utmanas av kommersiella krafter som fokuserar på underhållning och marknadsföring. Konsekvenserna av detta blir att bibliotekets betydelse som arena för offentliga diskurser minskar vilket påverkar bibliotekens demokratiska funktion som mötesplats för politisk debatt och offentlig dialog. Detta har skett genom en utveckling där biblioteksrummet alltmer har blivit platser för rekreation och nöje. Författarna framhåller att biblioteksrummet är en ideal plats (både psykologisk och fysisk) för offentlig diskurs eftersom biblioteket erbjuder en offentlig miljö där intellektuell frihet och utveckling kan stödjas och utvecklas (Alstad & Curry 2003, s. 3). I egenskap av offentligt rum menar författarna att demokratins utveckling hänger nära samman med det fysiska rummets möjligheter att stödja demokratin och om biblioteken ska spegla befolkningens sammansättning och fungera som gränsöverskridande mötesplatser där tolerans och förståelse kan byggas upp så måste också utrymme ges till ”*democratic intermingling*” där olika åsikter och perspektiv prövas och utmanas (Alstad & Curry 2003, s. 3). De konsekvenser för det demokratiska bygget som kan urskiljas om man inte utnyttjar biblioteksrummet som ett rum för offentlig diskurs är att demokratin blir försvagad och att vissa diskurser tystas (Alstad & Curry 2003, s. 4). För vår studie utgör dessa resonemang intressanta hållpunkter med avseende på diskursernas synlighet i biblioteksrummen vi studerat.

En liknande linje som den Alstad och Curry (2003) uttrycker redogör Lisa Engström och Jennie Gustafsson i antologin “*Manifest - 22 texter om humaniora och politisk handling*” (2017). Författarnas huvudpoäng är att biblioteken i egenskap av offentliga rum har potentialen och skyldigheten att verka som offentliga, humanistiska mötesplatser med plats för motrörelser och politiska diskussioner i en tid då motsättningarna och klyftorna i samhället ökar (Engström & Gustafsson 2017, s. 42-43). För att leva upp till det demokratiska uppdraget och kunna verka som progressiva krafter för social förändring menar Engström och Gustafsson vidare att biblioteken måste överge den syn på användarna som idag i stor utsträckning kan kopplas samman med NPM och en ekonomisk diskurs. I en sådan förståelse formar

biblioteken sin verksamhet utifrån en syn på användaren som isolerade öar där individens behov går före kollektivets (Engström & Gustafsson 2017, s. 41-42). För att motverka en utveckling där penningvärde och effektivisering styr bibliotekets utformning och verksamhet menar författarna att biblioteken bör återpolitiseras genom samarbeten med olika politiska och sociala organisationer och föreningar (Engström & Gustafsson 2017, s. 43). I vår studie kommer vi att redogöra för om, och i sådana fall, hur biblioteksrummet synliggör diskurser influerade av politiskt ställningstagande och hur det i sådana fall påverkar bibliotekens institutionella identitet.

Teori

För vår studie kommer kritisk diskursanalys att tas i bruk och primärt Norman Faircloughs version såsom han presenterar den i den tredje och uppdaterade upplagan av *Language and Power* (2015). Vi kommer även att väva in teori som kan knytas till biblioteksrummet och då framförallt Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens (2012) fyrsfärsmodell som kan bidra med intressanta perspektiv gällande rumslighet, strukturering av rummet och dess kopplingar till samhället.

För att kunna genomföra en fullständig kritisk diskursanalys behövs även en makrosociologisk eller kulturteori tas till hjälp (Fairclough 2015 s. 57). Vi kommer därför att kombinera kritisk diskursanalys med Nancy Frasers utveckling av Habermas teorier om offentligheter i hennes text "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy" (1990). Vi ämnar presentera de huvudsakliga tankegångarna i denna artikel nedan för att senare sätta denna teori i spel tillsammans med den diskursiva praktiken i analysdelen.

Kritisk diskursanalys och Norman Fairclough

Generellt kan diskursanalys sägas vara utvecklat från strukturalismens och socialkonstruktionismens syn på språkets betydelse för den sociala konstruktionen av världen. Diskurser kan definieras som "ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser utifrån ett bestämt perspektiv" (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 72). Diskurser påverkar hur människor uppfattar samhället och de påverkar identitetsskapande samt relationer mellan grupper av människor (Boréus 2011; Alvesson & Sköldberg 2008). Människan kan alltså sägas få tillträde till verkligheten via språket (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 72).

Kritisk diskursanalys⁶ som utvecklats av Norman Fairclough ämnar analysera hur språk medverkar till att skapa och upprätthålla maktstrukturer. En central utgångspunkt är orienteringen mot samhällelig förändring och att forskaren intar en aktiv roll i denna process. Här blir förståelsen för hur diskurser fungerar inom samhället centralt och den kritiska dimensionen syftar till att skapa förklaringsmodeller till varför diskursen ser ut som den gör. Tillsammans med denna uppfattning och klasskampen som verktyg kan samhället börja röra sig i en riktning mot social emancipation vilket utgör ett viktigt grundelement och bakomliggande drivkraft i Faircloughs ramverk (Fairclough 2015 s. 6-7). Fairclough (2015, s. 234) talar här om en emancipatorisk diskurs som genom det språkliga utmanar

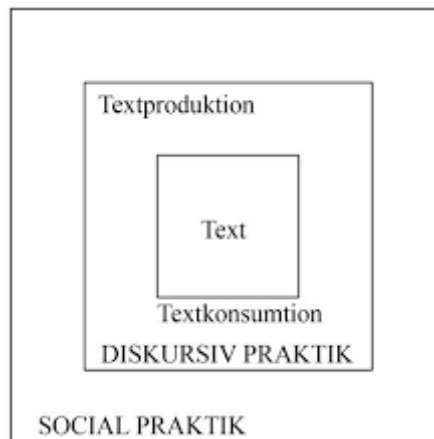
---

⁶ *Critical discourse analysis* - även förkortat CDA.

dominerande diskurser i samhället för att stärka förtryckta grupperns egenmakt i relation till det förhärskande samhällskiktet. Detta leder oss in på ytterligare en viktig utgångspunkt vilken kan formuleras såhär: “Language contributes to the domination of some people by others” (Fairclough 2015, s. 3) vilket innebär att makt är en central komponent i de språkliga processer och praktiker som formar diskurser. Genom att analysera språkbruk i kommunikationen mellan människor och mellan människa och samhälle menar Fairclough att kritisk diskursanalys också kan vara ett steg mot förändring av maktstrukturer. Detta är centralt för Fairclough genom flera av hans definitioner av kritisk diskursanalys men han utarbetar den delen särskilt i sina senaste verk (Fairclough 2015, s. 46).

Fairclough bryter ner språkets betydelse för social samvaro i tre aspekter, vilka alla är centrala för förståelsen av Faircloughs teori. För det första är språk en del av samhället. För det andra är språk en social process i sig. För det tredje är språk en socialt betingad process, alltså där språket är beroende av icke-diskursiva element, som Fairclough beskriver det. Samhället betingas av språkbruk och språkbruk betingas av samhället (Fairclough 2015, s. 55-56). På så sätt är diskurser både konstituerade och konstituerande (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 72). För att illustrera dessa tre aspekter och deras förhållande till varandra binder Fairclough samman dessa i en tredimensionell modell. Tidigare har dessa tre dimensioner beskrivits med begreppen *text*, *diskursiv praktik* och *social praktik* (Fairclough 1992, s. 73). I senare utgåvor har Fairclough till viss del ändrat namn på dimensionerna så att diskursiv praktik benämns som *interaktion* och social praktik benämns som *kontext* (Fairclough 2003; 2015). Vi kommer fortsättningsvis att ta fasta på de äldre benämningarna eftersom dessa är mest återkommande i den övriga litteratur vi tagit del av och refererar till i detta arbete.

Faircloughs tre dimensioner kan också ställas upp visuellt:

(Fairclough 1992, s. 73)

Dessa tre dimensioner beskriver tillsammans den process av social interaktion som Fairclough benämner som diskurs. Text är en produkt av denna process och för att förstå dess uppkomst måste även processerna där texten producerades och tolkats analyseras (Fairclough 2015, s. 51). Relationen mellan de tre dimensionerna kan betraktas som dialektisk - de formas, inverkar och upprätthålls i en ständig kontakt med varandra (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 71).

Diskursen aktualiseras i varje fall av språkbruk, en så kallad kommunikativ händelse. För att se vilka diskurser som tas i bruk måste den kommunikativa händelsen analyseras som en del i *diskursordningen*. Diskursordning är en del i att diskurser bestäms av sociala strukturer. En diskursordning är sociala strukturer sett ur ett visst diskursivt perspektiv (Fairclough 2015, s. 60-61). Det är även konventioner för hur diskurser ordnas, vilket Fairclough (2015, s. 60) beskriver som kluster eller nätverk av diskurser. Vad dessa konventioner innebär redogör Fairclough (2015, s. 60) för när han visar på dubbeltydighet mellan vad begreppen diskurs och praktik syftar på för typ av handling. Båda kan referera till en specifik handling men också till en konvention kring hur ett subjekt kan agera i en situation. Hur en individ handlar i en viss situation både påverkar och är ett resultat av sociala konventioner (Fairclough 2015, s. 60). En kommunikativ händelse kan alltså antingen reproducera eller utmana den rådande diskursordningen (Fairclough 2015, s. 17).

Den andra dimensionen kallar Fairclough för diskursiv praktik och handlar om textens produktion och konsumtion. Textens nivå och den diskursiva praktikens nivå kan dock inte särskiljas eftersom text inte uppstår i ett vakuum utan står i nära förbindelse med produktion och tolkning (Fairclough 1992, s. 73-74). I ett analysarbete läggs fokus i den diskursiva dimensionen på hur texten kan relateras till existerande diskurser i samhället medan analysen av textens dimension riktar in sig på textens grammatiska eller vokabulära karakteristika (Winther Jørgensen & Phillips 1999, 74-75). Vi kommer att återkomma till detta i metoddelen.

Vidare framhåller Fairclough att den sista dimensionen - kontext (Fairclough 2015, s. 58) eller social praktik (Fairclough 1992, s. 237) som vi väljer att kalla den - inte låter sig analyseras på samma sätt som de övriga dimensionerna. Detta för att sociala fenomen inte enbart innehåller diskursiva element, utan också icke-diskursiva sådana. Alla sociala fenomen bygger inte på lingvistiska fenomen, som vi tidigare nämnt, utan kan även bygga på till exempel ekonomiska element (Fairclough 2015, s. 56). Därför måste en diskursanalys även addera sociologisk eller kulturteori för att beskriva och analysera de processer och strukturer som befinner sig på den samhällsliga makronivån. Denna analys måste göras därför att även de icke-diskursiva elementen gör sig gällande i individers interaktioner med diskursen. På så sätt är diskurser reproducerande i flera nivåer. Vad individen tar med sig in i denna interaktion kallar Fairclough för medlemsresurser⁷. Medlemsresurser refererar till internaliserat språkbruk (exempelvis i form av grammatik, ordval, meningsbyggnad etc.) som individer i specifika sammanhang har tillgång till och som används för att tolka omvärlden. Genom användningen av ett visst språkbruk upprätthålls olika ordningar i samhället (Fairclough 2015, s. 156).

Den tredje dimensionen är också kopplad till begreppen *ideologi* och *hegemoni*. Fairclough förstår ideologier, i relation till diskurser, som konstruktioner av verkligheten och baserar denna uppfattning på en rad olika ståndpunkter. Exempelvis framhäver Fairclough ideologins materiella dimensioner genom vilka man kan betrakta den diskursiva praktiken som "material forms of ideology" (Fairclough 1992, s. 87). Vidare betonar Fairclough ideologiskt färgade institutioner (som exempelvis

---

⁷ *Members resources*

media) och deras roll i klasskampen vilket i sin tur säger något om den turbulens som kan omgärda och finnas i diskurser. Fairclough menar att ideologier är inbyggda i den diskursiva praktiken och påverkar hur diskurser transformeras och hur maktförhållandena ter sig. När de ideologier som finns i diskurser införlivas i status quo och stabiliseras blir de också som mest effektiva enligt Fairclough men menar samtidigt att man inte får överskatta ideologins statiskhet utan transformation skall ses i ljuset av “ideological struggle as a dimension of discursive practice, a struggle to reshape discursive practices and the ideologies built into them” (Fairclough 1992, s. 88). Sammanfattningsvis menar Fairclough att ideologier kan finnas som element i diskurser och att de påverkar maktförhållanden men han understryker även att alla diskurser inte är ideologiskt färgade i samma utsträckning. Här ser vi ett exempel på hur Faircloughs två dimensioner, social- och diskursiv praktik, smälter samman och samspelar med varandra på olika nivåer, genom ideologi som överbryggande och gränsöverskridande begrepp.

Nära förbundet med ideologi är begreppet hegemoni. Enligt Fairclough kretsar hegemoni kring dominans, underkastelse, makt och kamp. Det handlar primärt om olika fraktioner i samhället som kämpar om att konsolidera allianser och maktanspråk och hur detta tar sig politiska, ideologiska och ekonomiska uttryck (Fairclough 1992, s. 92). Hegemoni som begrepp medför i en kritisk diskursanalys en möjlighet att zooma ut och få syn på den sociala praktik i vilken den diskursiva praktiken, som vi tidigare nämnt, är en dialektisk del. Fairclough menar att den diskursiva praktiken är en “facet of hegemonic struggle which contributes in varying degrees to the reproduction or transformation not only of the existing order of discourse.... but also through that of existing social and power relations” (Fairclough 1992, s. 93). Genom att införliva hegemonibegreppet i analysen av den sociala praktikens dimension kan forskaren få ledtrådar om förhållandet mellan olika diskurser, så kallade diskursordningar, samt hur ideologi och hegemoni kan påverka diskursiv förändring.

Intertextualitet och interdiskursivitet

Intertextualitet innebär att en text alltid bär drag av och förhåller sig till andra texter. Texten kan sägas delta i ett komplext nätverk där tidigare texter hjälper till att forma den aktuella textens innehåll och struktur (Fairclough 1992, s. 84-85). På liknande sätt kan interdiskursivitet förstås som en form av intertextualitet då specifika diskurser bygger på redan existerande diskurser och idéer i samhället. De texter som verkar inom en diskurs får en historisk dimension genom sitt språkbruk. Ord och metaforer fungerar diskursivt genom att de har använts förut och kommer användas igen i en kontext som en mottagare känner till och vet hur de ska tolkas (Fairclough 2015, s. 38). För vår studie kommer interdiskursivitet, som en form av intertextualitet, att vara av stor betydelse i analysdelen eftersom en djupdykning i hur de diskurser som framträder i rummen bygger på existerande diskurser utgör en central del i granskningen av texten och den diskursiva praktiken (Winther Jörgensen & Phillips 1999, s. 75).

Biblioteksrummet

Henrik Jochumsen, Casper Hvenegaard Rasmussen och Dorte Skot-Hansen är tre biblioteks-och informationsvetenskapliga forskare som tillsammans tagit fram en reviderad fyrsfärsmodell⁸ för biblioteksutformning och utveckling (2012). Denna modell bygger på en tidigare version som först utvecklades av Dorte Skot-Hansen 1996 och som beskriver hur biblioteksverksamhet kan utformas utifrån olika innehållsmässiga sfärer (Skot-Hansen 1996). Den uppdaterade versionen av modellen inkorporerar den danska regeringens globaliseringsstrategi och dithörande mål. Dessa mål utgörs av fyra överordnade kategorier – upplevelse, medskapande, egenmakt och innovation⁹. Dessa mål tar sig uttryck i fyra olika slags rum vilka avspeglar bibliotekens innehåll (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 586). I sammanhanget är det viktigt att poängtera att författarna med termen ”rum” inte nödvändigtvis menar den bokstavliga betydelsen utan att det ska ses ur ett bredare perspektiv där alla de möjligheter som de digitala och fysiska rummen kan erbjuda står i fokus.

Det första rummet kallar författarna för inspirationsrum och kopplas nära samman med målen innovation och upplevelse. Det som tydligast utmärker denna typ av rum är den mångfald av estetiska tilltal som finns tillgängliga för att utmana användarens tankebanor och väcka nyfikenhet och inspiration i syfte att skapa förutsättningar för meningsfulla upplevelser. Rummet kan på ett samhälleligt plan kopplas samman med upplevelse-ekonomin¹⁰ som dagens samhälle präglas av enligt författarna och där olika företag måste konkurrera om kundernas uppmärksamhet (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 590). Att tränga igenom brus av alla de val och intressen som kunder kan ha är en viktig aspekt och därför är innovation och unika produkter och idéer väsentliga. Dessa tankar präglar även biblioteksverksamhet som tvingas tänka bortom det invanda för att kunna erbjuda en mer heltäckande upplevelse för användaren. Detta har resulterat i att många bibliotek utvecklar särskilda tematiserade utrymmen och strategier. Författarna exemplifierar detta genom att nämna Malmö stadsbiblioteks biblioteksstrategi ”The darling library in the world- your life, your dreams, your library” (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 591). Strategin som implementerades 2009 (och som bland annat analyseras och problematiseras i Hanna Carlssons avhandling från 2009 samt master- och kandidatuppsatser vid Lunds universitet och Borås högskola se exempelvis Rosendahl & Wilhelmsson 2017; Ekman & Carlgren 2010) syftade till att förändra bibliotekets image genom att erbjuda mångfacetterade upplevelser och arrangemang på biblioteket och röra sig bortom samlingar och bokens dominans (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 590-591, Carlsson 2013, s.11).

Det andra rummet kallar författarna för lärande rum vilket stödjer målen upplevelse och egenmakt. Att lära sig något på ett bibliotek menar författarna alltid ligger som ett latent erbjudande till användaren och biblioteken kan i detta sammanhang fungera som en slags utbildningsagenter med målet att bilda sina medborgare. Vidare menar

---

⁸ *Four-space model.*

⁹ *Experience, involvement, empowerment och innovation*

¹⁰ *Experience economy*

författarna att detta rum är av särskild betydelse eftersom förmågan att omsätta kunskap och kreativitet till innovationer är viktigt ur ett samhällsligt perspektiv då detta är egenskaper som medborgare behöver tillskansa sig för att staten ska kunna konkurrera på en global ekonomisk marknad och lägga en säker grund för framtidens välfärdssamhälle. Ett sätt för biblioteken att stötta målen upplevelse och egenmakt är genom att tillhandahålla rum med omvandlingspotential¹¹ som kan göras om till makerspaces, lekrum, pysselrum etc. efter behov. (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 591-592).

Det tredje rummet handlar om rummet som mötesplats vilket understödjer målen egenmakt och medskapande. Här utgår författarna från sociologen Ray Oldenburgs förståelse av biblioteket som ett tredje rum där demokratiska principer står i centrum och fungerar som kittet som håller samman samhället. Det tredje rummet kan kontrasteras mot det första rummet som är hemmet och det andra rummet som är arbetsplatsen. Således är det tredje rummet ett offentligt rum väsensskilt från andra rum som vi kommer i kontakt med i våra liv. Författarna utgår också från biblioteksforskaren Ragnar Audunson som betonar biblioteket som en intersektion där människor med olika bakgrunder, etnicitet, ålder och socioekonomisk ställning etc. kan mötas i ”lågintensiva mötesplatser”¹². Dessa platser karakteriseras av rum för samtal och möten med andra åsikter och perspektiv än de egna. Det är också ”arenas for debate and discussion on social and political issues” (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 592).

Det fjärde och sista rummet är det performativa rummet. Detta rum stöttar målen medskapande och innovation och karakteriseras av grundtanken att individer genom mötet med kultur och konst kan bli inspirerade och hitta nya artistiska ådror inom sig. Rummet rör sig från en grundsyn på biblioteket som samling mot ett mål som innebär ökad kreativitet och användardeltagande. Rummet präglas av en mångfald där ungdomar kan arbeta kreativt med datorspel, klippning av musikvideos (olika makerspaces), workshops med professionella aktörer inom olika konstnärliga och kulturella fält etc. Det performativa rummet kan också fungera som en plattform för att uttrycka sig genom föreställningar och utställningsverksamhet. Denna typ av rum adresserar i första hand *digital natives*-generationen som är vana vid att konsumera och producera kultur och teknik (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 593).

Tankarna kring det performativa rummet har Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen vidareutvecklat i artikeln “Towards Culture 3.0-performative space in the public library” (2017). Utgångspunkten är att undersöka om det ligger ekonomiska motiv och rationaliteter bakom den performativa svängningen¹³ (som innebär ett ökat fokus på användardeltagande samt ett stort fokus på att tillmötesgå användare generellt) eller om dessa strömningar utgör en vidareutveckling av demokratiska tankegångar som dominerade under 70-talet med syftet att lyfta och stärka såväl individer som grupper i samhället. Författarna utgår från ekonomen Pier

---

¹¹ *Storyexploratorium*

¹² *Low-intense meeting places*

¹³ *The performative turn*

Luigi Saccos kulturella koncept som delas in i perioderna 1.0, 2.0 och 3.0 (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2017, s. 512-513). Enligt Sacco präglades det för-industriella kulturella konceptet (1.0) av beskyddarskap i form av privata donationer som inte sällan färgades av bakomliggande demokratiska motiv. Under 1900-talet har dock nya teknologiska framsteg lagt grunden till framväxten av massproduktion vilket har bidragit till ökad tillgång till kulturella upplevelser och produkter. I detta nya kulturella konceptet 2.0 dominerar tankegångar om kulturella aspekter i samhället i relation till ekonomisk inverkan. Sacco framhåller här en marknadsanpassning som tagit sig in i de kulturella policys som formulerats på statlig nivå och som sedan sipprat ner i biblioteksverksamheten. Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen (2017, s. 515) menar att biblioteken de senaste tjugo åren har präglats av en marknadslogik och exemplifierar detta med att många bibliotek kallar sina användare för "kunder" och att man även anpassar inköp av media på basis av användarnas förslag.

På senare år har det kulturella konceptet 3.0 växt fram vilket karakteriseras av en intensifiering av kulturella producenter som bidrar till att sudda ut gränserna mellan produktion och konsumtion. Detta nya "gör det själv"-tänk omkullkastar det tidigare marknadsförhållandet mellan producent och konsument och associeras främst med "*digital natives*"- generationen som tidigare nämnts. Ur ett biblioteksperspektiv har konceptet 3.0 påverkat verksamheten genom att performativa rum tagit en större del i biblioteksrummen som helhet och att man har anpassat sina verksamheter efter denna nya strömning. Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen (2017, s. 522) menar att det idag är tre rationaliteter som styr bibliotekens riktning och vurm för performativa rum - demokratiska, ekonomiska och stärkande rationaliteter. I korthet handlar den demokratiska rationaliteten om att demokratisera tillgången till (och facilitera) nya medier och tekniska hjälpmedel så att, framförallt barn, kan få möjlighet att delta. De ledord som det performativa rummen associeras med är innovation och kreativitet. Dessa ledord är en central del i den ekonomiska rationaliteten där föreställningar om kompetenta medborgare som kan leda den nationella utvecklingen framåt, dominerar. Biblioteket blir en del i att fostra medborgare genom att tillhandahålla performativa rum och blir enligt författarna nästintill en inkubator för framtidens företagande inom teknologi (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2017, s. 520-521). Den tredje rationaliteten handlar om att stärka medborgarnas självbild som skapande och kreativa människor. Sammantaget kan det kulturella konceptet 3.0 betraktas som en ny version av 70-talets demokratitankar om att lyfta gräsrotsperspektivet och understödja icke-kommersiell verksamhet. De aspekter som mest avviker från dagens biblioteksverksamhet är enligt författarna en avsaknad av politiskt färgade aktiviteter och en strävan efter att stödja vissa gruppers emancipatoriska process. De tre rationaliteterna som präglar skapandet och upprätthållandet av performativa rum samspelar med varandra och aktualiserar frågor kring hur långt biblioteken kan gå för att tillmötesgå skiftningar på den samhälleliga nivån (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen, 2017 s. 522-523). Föreställningar om bibliotekets identitet och legitimitet gör sig gällande i mötet med det rumsliga och skapar för oss intressanta ingångar när det kommer till att se hur dessa rumsliga uttryck korresponderar med samhällets biblioteksdiskurser.

Sammanfattningsvis fungerar fyrsfärsmodellen både som ett analysverktyg vid omorganiseringar av biblioteksrum, en utgångspunkt för bredare diskussioner kring bibliotekens uppdrag och demokratiska värde, som ett verktyg vid utformandet av biblioteksplaner och som ett underlag vid diskussioner om bibliotekens framtida utmaningar och uppdrag (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 594). Vi förstår även modellen som ett ramverk och en utgångspunkt för diskussioner om vad biblioteken bör erbjuda, vad ett bibliotek kan vara och för vem. För den här uppsatsen tar vi fyrsfärsmodellen i bruk genom att betrakta de olika sfärerna som diskurser - bestämda sätt att tala om ett fenomen.

Vi kommer att kombinera Faircloughs modell och angreppssätt med teorier kring biblioteket som fysiskt rum. Detta gör vi för att på ett tillfredsställande sätt svara på våra forskningsfrågor om hur diskurser som handlar om biblioteket som institution är synliga i biblioteksrummet. I vår analys av biblioteksrummet kommer vi primärt att ta Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen (2012) fyrsfärsmodell i bruk för att synliggöra de diskurser som både verkar i rummet men också för att visa på de diskurser om biblioteksrummet som sådant som kan tänkas komma i spel i vårt övriga material.

Vidare kommer vi sammanfattningsvis att ta flera teorier i bruk vilka befinner sig på olika abstraktionsnivåer (Svensson 2011, s. 183). Kritisk diskursanalys förklarar fenomen på en samhällsnivå medan exempelvis Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens artiklar (2012; 2017) redogör för teorier specifikt inom disciplinen biblioteks- och informationsvetenskap. Denna eklektiska blandning av teorier menar vi kommer att bidra till en tydligare inriktning av studien samt bidra till en ny utgångspunkt för analys som kan frambringa ny kunskap.

Teori för den sociala praktikens dimension

För att fånga upp och analysera de icke-diskursiva elementen i de sociala praktikerna behöver den kritiska diskursanalysen kombineras med ytterligare en teori, vilket vi tidigare nämnt. För detta ämnar vi ta teori om offentlighet, staten och offentliga rum i bruk, och då utgår vi ifrån Nancy Frasers artikel "Rethinking the public sphere: a contribution to the critique of actually existing democracy" (1990). I artikeln utgår Fraser från Jürgen Habermas teori om den offentliga sfären som en offentlig arena fri från kommersialism och marknadskrafter där politisk delaktighet genom dialog kan förekomma genom att olika diskurser kan finnas i omlopp - diskurser som till och med kan vara kritiska mot staten (Fraser 1990, s. 57). Fraser är dock kritisk till Habermas offentliga sfär och kritiserar och vidareutvecklar denna i sin artikel. De två primära områdena för kritiken handlar om makt och Habermas, i Frasers mening, snäva syn på den offentliga sfären. När det kommer till maktaspekten menar Fraser att Habermas utgår från en offentlig sfär som både understödde överklasssamhället och gav borgerligheten primärt tillträde till den diskursiva interaktion som kunde äga rum i den offentliga sfären. Fraser menar vidare att denna borgerliga offentliga sfär inte bara präglades av maskulina ideal utan också liberala tankar vilket exkluderade vissa grupper i samhället från deltagande såsom kvinnor, minoriteter och andra politiska grupper vilket är en problematik som Fraser menar att Habermas inte adresserar. Således kunde de borgerliga krafterna utnyttja den offentliga sfären genom sin

hegemoniska ställning för att legitimera det ojämlika klassamhället (Fraser 1990, s. 61-62).

Vidare synar Fraser Habermas strukturering av offentligheten utifrån fyra perspektiv: offentligheten som neutral; jämlikhet och flera offentligheter; privata och offentliga intressen samt civilsamhället och staten. Genom att kritisera antaganden som Habermas gör kring dessa perspektiv utvecklar Fraser Habermas teorier till att inbegripa flera aspekter av demokratins uppbyggnad och görande i ett senkapitalistiskt samhälle (Fraser 1990, s. 62-63). Exempelvis menar Fraser att Habermas målar upp en bild av att det alltid funnits *en* singular offentlighet vars deltagare har kunnat verka i ett konfliktfritt vakuum (Fraser 1990, s. 61, 66). Detta vänder sig Fraser emot då hon framhåller att det alltid har funnits "motoffentligheter" och att den borgerliga offentliga sfären aldrig har utgjort offentligheten *per se*. Här framträder en pluralistisk syn på den offentliga sfären där social jämlikhet blir en förutsättning för deltagande. En institution som tillhör den offentliga sfären, till exempel bibliotek, kan därför hävda att alla har tillgång till den offentliga sfären men att social jämlikhet krävs i hela samhället för att inte tillgången enbart ska gynna en dominerande grupp (Fraser 1990, s. 66).

Fraser vänder sig även mot den skarpa uppdelning av det civila samhället och staten som Habermas förespråkar och menar att en sådan uppfattning om den offentliga sfären begränsar offentliga samtal och politiska initiativ och exkluderar vissa typer av mindre offentligheter från beslutsfattande på statlig nivå (Fraser 1990, s. 76). Fraser menar att förekomsten av överlappande offentligheter är en viktig aspekt för socialt deltagande där olika röster får komma till tals - även när det kommer till sådana frågor som Habermas borgerliga offentlighet klassificerar som "privata" och därigenom inte lämpliga att föra fram i offentlig diskurs. Exempelvis nämns feminismens synliggörande av kvinnomisshandel och kamp för att ta in detta ämne som en del i den offentliga diskursen (vilket till relativt nyligen betraktades som en privat angelägenhet som inte hade någon plats i offentliga samtal). På grund av svårigheterna att ta in frågan i offentligheten bildade feminismen en motoffentlighet och kunde därigenom, från den horisonten, syna de strukturer och den makt som ligger till grund för det systematiska förtrycket av kvinnor. Efter offentliga, långdragna diskursiva förhandlingar började frågan betraktas som viktig för samhällets alla lager (Fraser 1990, s. 71). Feminismen och dess kamp för att synliggöra en viktig social fråga utgör en aspekt av det som Fraser kallar svaga offentligheter¹⁴. Den svaga offentligheten karaktäriseras av opinionsbildande och en exkludering från beslutsfattande medan den starka offentligheten¹⁵ kopplas till beslutsfattande på statlig nivå och kontroll av offentlig diskurs. En av Frasers konklusioner består i att dessa offentligheter bör kunna existera simultant i den offentliga sfären genom att forma en relation som bygger på dialog (Fraser 1990, s. 75, 77). Vi anser det särskilt intressant att sätta Frasers förståelse av den offentliga sfären i spel när det kommer till att undersöka "den diskursiva praktikens ideologiska, politiska och sociala konsekvenser" (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 90).

---

¹⁴ *Weak publics*

¹⁵ *Strong publics*

Sammanfattningsvis ger Frasers artikel, och vår förståelse av den, vår studie den ytterligare teori som krävs i den tredje dimensionen av Faircloughs modell.

Metodologi

Som ett inledande steg inför arbetet med denna uppsats genomfördes en mindre pilotstudie på Lunds stadsbibliotek. Genom att observera biblioteksrummets strukturer med avseende på hyllor, material, benämningar och placering fick vi möjlighet att träna oss på denna metod med målet att identifiera diskurser i rummet. Detta blev ett första viktigt steg inför de observationer som sedan genomfördes på fyra bibliotek i Malmö stad. Biblioteken i fråga utgörs av Malmö stadsbibliotek, Bellevuegårdsbiblioteket, Rosengårdsbiblioteket och Malmö universitetsbibliotek Orkanen (fortsättningsvis kommer vi att referera till detta bibliotek som Orkanenbiblioteket).

Den kronologiska ordningen som vi arbetat efter metodologiskt utgår primärt från analys av två styrdokument; biblioteksplanen för Malmö folk- och skolbibliotek samt Malmö universitetsbiblioteks verksamhetspolicy och riktning. Vidare genomförde vi, som tidigare nämnts, observationer vid de utvalda biblioteken för att slutligen intervjua bibliotekschefer. Denna kronologi motiverar vi genom att vi anser det centralt för vår studies huvudfokus att först anlägga en vidare kontextuell förståelse för biblioteksverksamheterna (genom analys av styrdokument) för att sedan gå vidare med observationer och intervjuer.

Analys av biblioteksplaner

För vår studie har vi initialt analyserat och tagit stöd i biblioteksplanerna för de undersökta biblioteken eftersom dessa planer indikerar mot vad verksamheterna uppfattar som viktigt och centralt i det uppdrag som bibliotekslagen och politiska aktörer ger uttryck för. Biblioteksplanen ska ses som en typ av styrdokument men hela verksamheten måste även förhålla sig till andra typer av dokument (exempelvis bibliotekslagen och regionala kulturplaner som exempelvis den samverkansmodell som tagits fram av Region Skåne på kulturområdet) (Rivano Eckerdal & Carlsson, 2018 s. 9). Vi ser även biblioteksplanerna som dokument skapade nära verksamheterna och detta är en faktor som vi anser synnerligen intressant då vi velat undersöka bibliotekschefernas uppfattningar om hur dessa dokument omsätts i praktiken och hur det syns i biblioteksrummet. I Malmö stad har en gemensam biblioteksplan utformats för samtliga folk- och skolbibliotek och det är denna vi har tagit del av. När vi varit ute i verksamheterna har vi fått kännedom om att de olika stadsdelsbiblioteken även har interna individuella verksamhetsplaner som de arbetar utefter (som ett mer verksamhetsnära dokument i relation till den övergripande biblioteksplanen) men dessa har vi ej haft möjlighet att titta på eftersom de inte har varit offentliga. Dessutom är detta även en avgränsningsfråga eftersom vi i det fall vi skulle fokuserat på renodlade verksamhetsdokument hade fått en betydligt större

mängd text att sätta oss in i samt analysera vilket inte är möjligt inom ramarna för denna uppsats. En möjlig konsekvens av att vi endast haft tid och möjlighet att sätta oss in i den övergripande planen skulle kunna vara att vi kunde ha ställt mer anpassade frågor till cheferna (i intervjusituationen) om vi känt till de lokala förutsättningarna och målen på förhand. När det kommer till Malmö universitetsbibliotek har vi tagit del av en ny strategisk verksamhetsplan (som gäller 2019-2021) där universitetsbibliotekets åtaganden 2019-2021 (som även kopplar till universitets övergripande strategi 2022) ingår. Slutligen har vi tagit del av ett dokument som går under namnet "Riktning 2022" och som har mer karaktären av en vision för universitetsbiblioteket som helhet. Vi kommer primärt att väva in styrdokumentet i analysen av den sociala praktiken eftersom dessa, i vår mening, bygger på och inkorporerar aspekter som kan härledas till det bredare samhällsskiktet. Dock vill vi påpeka att vi i viss mån även kommer att referera till planerna i vår resultat- och analysdel utifrån relevans och sammanhang.

Observation

För att få syn på hur bibliotekens uppdrag gestaltas i biblioteksrummet genomförde vi en variant av observationer vid fyra tillfällen. Vi har valt att kalla dessa tillfällen för observationer trots att det inte handlar om observationer i den mest vedertagna förståelsen där socialt samspel mellan människor och vardagsliv studeras etnografiskt under en längre tid (Lalander 2011¹⁶, s. 83). Som uttolkare och "forskare" har vi i mötet med de olika miljöerna strävat efter att röra oss bortom passiva observationer som sker i det vardagliga livet och istället anammat en medvetenhet kring forskningsfrågorna som vägledning för att sedermera kunna se mönster i vårt material (Lalander 2011, s. 103). Vi har valt att göra observationer av själva rummets utformning i syfte att undersöka hur diskurser om biblioteket som institution framträder i de fysiska rummen. En sådan analys av biblioteksrummet grundar vi i att Faircloughs text-begrepp kan innehålla mer än bara skriven text. Här får ordet text också betydelsen bilder, aktiviteter, tal, gester med flera (Boréus & Seiler Brylla 2018, s. 306). För att fånga den dimension av rummet som vi vill återskapas observationerna utifrån modellen "seating sweeps" (Given & Leckie 2003, s. 365). En sådan typ av observation innebär att forskaren observerar medan hen rör sig på ett strukturerat sätt runt i utrymmet. För att forskarens seende inte ska bli arbiträrt utförs observationen med hjälp av ett protokoll som är utformat för att fånga upp den data som forskaren eftersöker (Given & Leckie 2003, s. 374).

Observationerna genomfördes under ett tillfälle per bibliotek och tog allt från 1 till 4 timmar beroende på bibliotekets storlek. Under tiden togs fältanteckningar i ett protokoll (se Bilaga 3) för dokumentering av rummen. Innan vi påbörjade våra observationer frågade vi om vi fick sätta upp ett dokument som informerar om att det pågår en observation i biblioteksrummet och att enbart rummet, inte användare, observeras (se Bilaga 4). Vi har även fotograferat vissa biblioteksrum för dokumentation och exemplifiering av rummens utseende och tilltal. Detta har varit av

---

¹⁶ Vår metod bär potentiellt flera gemensamma drag med exempelvis studiebesök men vi väljer att kalla våra besök för just observationer eftersom vi går in i biblioteksrummet med ett tydligt mål (se NE:s definition av ordet observation "uppmärksamt iakttagande").

stort värde eftersom vi har kommit på nya saker och fått nya perspektiv när vi sett rummen igen, som en visuell minnesanteckning. Slutligen har vi på förhand fått bibliotekens planlösningar skickade till oss för att kunna navigera i rummen under observationerna.

Intervjuer

Som ett komplement till observationerna av de fysiska biblioteksrummen valde vi att genomföra intervjuer med bibliotekschefer. Intervjuer är en kvalitativ metod vi tagit i bruk eftersom "intervjun kan hjälpa forskaren att föra in sociala, kulturella och mellanmännsliga aspekter i en vidare kontext" (Ryen 2004, s. 46). Intervjuer har för oss fungerat som ett sätt att undersöka föreställningar om vårt valda studieområde och vi anser att metoden fungerar väl för att synliggöra hur bibliotekschefer talar om frågor relaterade till biblioteksrummet och bibliotekens uppdrag. Att vi valde att intervjua bibliotekschefer och inte annan bibliotekspersonal beror på att vi anser att cheferna utgör den tolkande instansen mellan uppdrag och utförande. Vår strävan har varit att undersöka det beslutande ledet i processen att manifesteras bibliotekens uppdrag och övriga politiska frågor i biblioteksrummet genom att ställa frågor som kan ge viktiga ledtrådar till föreställningar och åsikter som präglar intervjupersonernas uppfattningar om den egna verksamheten men även biblioteket som institution.

Att vi valde att kombinera intervjuer med diskursanalys innebär att vi intar ett konstruktionistisk position som betonar språkets användning i förhållande till sociala praktiker och föreställningar/tolkningar av vår omvärld och samhället i stort (Boréus 2011, s. 150-151). Intervjuerna svarar enligt oss mot textens praktik i Faircloughs tredimensionella modell. Fairclough hämtar inspiration hos lingvisten Michael Halliday då han definierar text som både "written texts and spoken texts" och betonar att verbala utsagor som transkriberas och nedtecknas utgör text-dimensionens huvudsakliga begreppsförklaring (Fairclough 2015, s. 57). Som tidigare nämnts handlar den diskursiva praktiken, å sin sida, om textens konsumtion och produktion. Här har vi valt att betrakta våra observationer som primärt diskursiva praktiker eftersom det är i rummet som föreställningar och utsagor om biblioteket tar sig fysiska uttryck, där verksamheten nyttjas av användare. Textens praktik och den diskursiva praktiken kommer tillsammans att införlivas i analysdelen vilket vi kommer att beskriva närmare under kapitlet resultat och analys.

Intervjuguiden (Bilaga 1) konstruerades som ett stöd för oss i intervjusituationen. Vi har inte betraktat intervjuguiden som ett statiskt instrument utan målet har istället varit att "tillvarata den flexibilitet som tema, kontext och intervjuperson inbjuder till" (Ryen 2004, s. 46). I utformandet av intervjufrågorna har vi därför strävat efter att både ta hänsyn till tematiska men även dynamiska aspekter som rör det sociala förhållandet och interaktionen mellan den som intervjuar och intervjupersonen. Kvale och Brinkmann (2009, s. 118) menar att det tematiska relaterar till frågornas "vad" vilket i sin tur korresponderar med den kunskapsproduktion man är ute efter samt den efterföljande analysen. För att skapa en enhetlig grund för intervjuerna inledde vi med att skapa tre olika teman med en mångfald av underfrågor. Frågorna har verkat som ett ramverk som vi lutat oss mot men vi har även ställt spontana frågor utifrån den information som kommit fram vid intervjutillfällena. Att försöka hålla en relativt

strukturerad intervjusituation menar Kvale och Brinkmann (2009, s. 146) i ett senare skede kan leda till en mindre friktionsfri arbetsgång då intervjun ska analyseras teoretiskt och därför har vi anammat detta som en utgångspunkt och strävat efter att ställa samtliga frågor till alla intervjupersoner (även om följdfrågor och ytterligare frågor tillkommit). Vidare betonar Kvale och Brinkmann (2009, s. 147) att den dynamiska dimensionen relaterar till intervjusituationens "hur", dvs. hur en god social interaktion kan upprätthållas för att få intervjupersonen att vilja fortsätta samtalet och bibehålla ett fruktbart utbyte av information. Vi har genomgående anammat en strategi där vi tydliggjort att vi är intresserade av intervjupersonens synpunkter samt omformulerat vissa frågor i de fall svaren inte varit tillräckligt uttömmande under intervjuns gång. Vår ambition har varit att upprätthålla en god balans mellan mer strukturerade/fasta frågor och öppna frågor som uppkommer spontant.

Inledningsvis skickades ett mail ut till de intervjupersoner som kunde knytas till de bibliotek som vi bestämt oss för att kontakta. Mailet var av informativ karaktär där vi förklarade vilka vi var, våra avsikter och mål samt lite praktisk information. Totalt genomfördes sedan fyra intervjuer med bibliotekschefer. I samband med intervjusituationen delades en samtyckesblankett ut till cheferna (som vi återkommer till i avsnittet etiska överväganden) där vi bland annat fick tillstånd att spela in samtliga intervjuer (se Bilaga 2). I vår studie är intervjupersonernas namn fingerade och vi har valt att benämna dessa exempelvis "Intervjuperson Rosengård" i analysdelen för att signalera tillhörighet till det bibliotek där intervjupersonen i fråga verkar som chef. Vi kommer att problematisera detta i avsnittet etiska överväganden. Tidsmässigt låg intervjuerna på mellan 45-60 minuter och genomfördes på respektive bibliotek.

Forskaren som medskapare

Som "forskare" har vi genomgående utgått från ett självreflexivt synsätt där vi betraktat oss som medskapare i konstruktionen av det empiriska materialet. Vi har varit medvetna om att våra olika val och förståelser påverkar det slutgiltiga resultatet och vi utgår från ett synsätt som innebär att vi inte passivt har "hittat" teman och kategorier i vårt material utan att vi som individer är delaktiga i produktionen av data och att våra egna analytiska blickar och tolkningar är viktiga komponenter i de centrala mönster som framträtt och som sedan har valts ut för analys. Vi har således intagit en konstruktionistisk position i förhållande till vårt material, något som skiljer sig från företrädare av objektivismen som menar att data i sig är objektiva och speglar en fast verklighet som existerar oberoende av oss människor (och som sedan "upptäcks" av forskaren) (Charmaz 2001, s. 677). Vilka frågor som har ställts i intervjusituationen är även en aspekt som spelar in men också valet av intervjuperson har med största sannolikhet riktat in studien mot ett visst led i biblioteksverksamheten. Våra observationsanteckningar utgör också bra exempel på material där våra visuella intryck och tolkningar av rummen har varit avgörande för den data som samlats in.

Bearbetning av materialet

Bearbetningen av vårt material bestod främst av att transkribera intervjuerna, få de utvalda citaten kontrollerade och godkända av våra intervjupersoner samt renskriva

observationsprotokollen. I sammanställningen av observationsprotokollen infogade vi även de bilder vi tagit vid observationstillfällena för att kunna hänga upp våra anteckningar på “visuella krokar”. Vi märkte efter hand att dessa bilder blev ett stöd för oss i analysen eftersom bilderna tillsammans med texterna kompletterade varandra och hjälpte oss att komma ihåg biblioteksrummens utformning. Efter att vi skrivit ut de transkriberade intervjuerna samt observationsanteckningarna läste vi materialet många gånger. Vi har genomgående inspirerats av forskaren Kathy Charmaz i detta steg av förfarandet som betonar vikten av att “umgås med materialet” för att kunna skapa relevanta kategorier; “coding requires the researcher to attend closely to the data” (2001, s. 683). När vi kände oss väl förtrogna med vårt material började vi samtala kring tänkbara teman som skulle kunna spegla det centrala i intervjupersonernas utsagor men som även återger våra intressen som “forskare” (Charmaz 2001, s. 684). I konceptualiseringen växte sex olika teman fram som vi sedan färgkodade. Innan vi började färgkoda vårt material gick vi igenom hur vi såg på de olika kategorierna och vad som ryms i dem, för att säkerställa att vi hade en samstämmig utgångspunkt i bearbetningen av materialet. Vi funderade även på om vi skulle reducera materialet och ta bort någon kategori men efter noggrant övervägande ansåg vi ändå att de kategorier som valdes ut präglade materialet så till den grad att vi valde att behålla samtliga. Efter att vi gemensamt färgkodat det empiriska materialet sammanställde vi ett slutgiltigt dokument där vi samlade de utsnitt ur det empiriska materialet som kunde hänvisas till de olika temana. Därefter påbörjade vi vårt arbete med resultatdelen och hade då stor hjälp av den sortering av materialet som ägt rum eftersom vi enkelt kunde navigera i vårt material och hitta de kategorier (och diskurser) som vi sedan beskriver i resultat och analysdelen.

Kritisk diskursanalys

Vi har använt kritisk diskursanalys för att undersöka de intervjuer och observationer som vi genomfört. Marianne Winter Jørgensen och Louise Phillips beskriver diskursanalys i sin bok *Diskursanalys som teori och metod* (1999, s. 10) som en “paketlösning” där metod och teori är sammanlänkat och inte kan stå utan varandra. Detta är en grundpelare i vår förståelse av diskursanalys. Metod och teori kan utifrån detta synsätt aldrig riktigt separeras och detta är något som blir extra tydligt i och med Faircloughs tredje dimension där sociologisk eller kulturteori måste tas i bruk.

När det kommer till den metodmässiga delen av den tredimensionella modell framhäver Fairclough (2015, s.129) vikten av att som forskare välja ut lämpliga metodologiska verktyg ur den mångfacetterade verktygslåda som kritisk diskursanalys erbjuder. Det finns inget krav på vilka analysverktyg som måste ingå men Fairclough presenterar ett antal frågor som kan ställas till texten och delar in dessa frågor i olika analytiska kategorier. Syftet med att ställa frågor till texten är både att se vad texten vill säga men också att få syn på hur språket i texten sätter diskurser i bruk, som på så sätt ger texten fler betydelser i en större kontext (Fairclough, 2015 s. 128-129). Därför ska kategorierna agera som ritning, det vill säga att de ska ses mer som en guide än en tvingande mall. Den kategori som vi har valt att fokusera på går under namnet “Vokabulär”. Frågorna inom kategorin kan i sig delas upp i olika värden som Fairclough menar att text kan ha. När frågor till texten ställs med de värdena i åtanke får forskaren syn på olika dimensioner av betydelseskapande och språkbrukets strukturella effekter (Fairclough 2015, s. 130).

Frågorna kan ha empiriska, relationella eller expressiva värden¹⁷. Empiriska värden visar på hur textproducenten upplever omvärlden, relationella värden visar på vilka sociala relationer som uppförs inom diskursen och expressiva värden visar på textproducentens värdering av den delen av verkligheten som texten refererar till (Fairclough 2015, s. 130-131). På så sätt kopplas textens värden till Faircloughs ideér om ideologi och diskurser eftersom ideologier enligt Fairclough “are representations of aspects of the world which can be shown to contribute to establishing, maintaining and changing social relations of power, domination and exploitation” (Fairclough 2003, s. 9). Textens värden bär alltså på en viss ståndpunkt och som i sin tur kan inlemmas i en viss diskurs. Vidare undersöker vi vilka metaforer som förekommer i texten. Fairclough menar att metaforer “structure the way we think and the way we act...in a pervasive and fundamental way” och således kan metaforer utgöra viktiga ledtrådar eller komponenter när det kommer till att identifiera diskurser (Fairclough 1992, s. 194). Metaforer kan också fungera som bärare av en viss ståndpunkt och kan därför även knytas till olika ideologiska inriktningar (Fairclough 2015, s. 136-137).

Avgränsningar och urval

Eftersom vår studie koncentrerar sig på både observation, intervjuer och analys av styrdokument har vi bedömt att de studieobjekt som står i fokus måste begränsas till en handfull bibliotek, varav urvalet inkluderar både folkbibliotek och universitetsbibliotek. Vår urvalsprocess kan definieras som ett tvåstegsurval. Detta innebär att vi först valde ut biblioteken för att sedan ta kontakt med de chefer som kunde knytas till respektive verksamhet. Detta gjorde vi eftersom det är lättare att på förhand få tag i mer relevant information om själva organisationen än om enskilda personer (Ahrne & Svensson 2011, s. 42). Den grundläggande principen för valet av bibliotek är att samtliga bibliotek tillhör Malmö. Att studera olika biblioteksmiljöer och kunna jämföra biblioteken inom samma stad (där en viss demografisk bredd kan skönjas) ser vi som intressant eftersom vi då har möjlighet att studera huruvida likheterna och skillnaderna ger upphov till samma resultat eller ej. Att studera miljöer med en viss bredd är ett aktivt val och även en av två strategier som Ahrne och Svensson nämner (2011, s. 24). Ahrne och Svensson (Fairclough, s. 24) menar att en sådan strategi strävar efter att svara på om resultaten genererar liknande eller särpräglade svar. En annan strategi är att välja miljöer som är så lika varandra som möjligt (som för vår studie exempelvis skulle innebära att enbart studera folkbibliotek av en viss storlek) för att på så sätt öka validiteten på forskningsresultaten. Vi har som sagt valt att ta fasta på en bredd i materialet och därför har även Malmö universitetsbibliotek Orkanen inorporerats i vår studie eftersom vi finner det särskilt intressant att kunna jämföra vårt material mellan bibliotekstyperna folkbibliotek och universitetsbibliotek. Dessa två bibliotekstyper har olika huvudmän (kommun respektive staten) men har samma grunduppdrag och båda omfattas i lika hög grad av bibliotekslagen 2§ som betonar att “biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla” (SFS: 2013:801). Således går det att konstatera att det finns ett överordnat uppdrag som betonar vikten av kunskapsförmedling oavsett bibliotekstyp.

---

¹⁷ *Experiential, relational, och expressive*

Av den anledningen anser vi det särskilt berättigat att studera hur dessa två verksamheter tolkar sitt uppdrag i förhållande till de diskurser som framträder i biblioteksrummet. För våra observationer har vi valt att observera samtliga offentliga biblioteksutrymmen, dvs. de rum som har varit tillgängliga för allmänheten.

Etiska överväganden

När det kommer till de etiska aspekterna av undersökningen aktualiseras främst tillvägagångssätt och överväganden i relation till intervjusituationerna (även om ett etiskt tankesätt och förfarande bör prägla uppsatsens utformning och genomförande i sin helhet). En primär aspekt som bör ligga som ett grundläggande fundament är principen att ingen ska komma till skada eller hamna i svårigheter som ett resultat av vår undersökning. En förutsättning för att uppfylla detta elementära krav är att förhålla sig till tre etiska riktlinjer: informerat samtycke, konfidentialitet och konsekvenser (Kvale 1997, s. 107-110). Informerat samtycke innebär att forskaren informerar intervjupersonen om studiens övergripande syfte, dvs. varför intervjun kommer att genomföras. Att vara transparent innebär inte att man måste redogöra för alla perspektiv och analysmodeller som kommer att appliceras på den data som genereras men deltagarna har rätt att veta hur deras bidrag kommer att hanteras i den färdiga uppsatsen. Enligt Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002) är det även viktigt att förutom ovanstående information tydliggöra för informanten att allt deltagande sker på frivillig basis och att deltagandet närsomhelst kan dras tillbaka. Alla dessa aspekter har införlivats i den samtyckesblankett som överlämnades och skrevs under i samband med intervjuerna (Bilaga 2).

Den andra principen, konfidentialitet, innebär att forskaren i största möjliga mån försöker garantera konfidentialitet av personuppgifter. I praktiken kan det handla om att byta ut namn och andra identifierande drag i texten (Kvale 1997, s. 109). Som vi tidigare nämnt har vi intervjuat fyra bibliotekschefer. Eftersom bibliotekscheferna är relativt synliga inom en viss verksamhet (även utåt) så finns det svårigheter att helt anonymisera intervjuerna eftersom vi har arbetat för att presentera samt analysera de olika biblioteken på ett transparent sätt. För att ändå skapa någon slags konfidentiell tröskel har vi valt att fingera namnen på cheferna för att det inte ska gå att identifiera personerna på ett omedelbart sätt. Eftersom cheferna har intervjuats i sina professionella roller och inte som privatpersoner (och eftersom vårt fokus och syfte inte behandlar några utpräglat etiskt känsliga ämnen) anser vi att skyddandet av personuppgifter och personlig integritet är något som bör tas i beaktande men som inte behöver hanteras utifrån en strikt kravmodell. Detta går även i linje med den definition av *känsliga uppgifter* som Ulf Görman presenterar i *“Lathund för etikprövning”* och som karakteriseras på följande vis; “uppgifter som på grund av sin natur kan kränka grundläggande fri- och rättigheter eller privatlivets helgd” (2017, s.11). Att identifiera vilka konsekvenser en medverkan kan få för intervjupersonen är av stort värde utifrån det etiska förhållningssätt som bör prägla studenten eller forskarens inre kompass (Kvale 1997, s. 110-111). Eftersom vi i vår studie kommer att intervju personer i maktposition så faller automatiskt den sårbarhet som anställda i andra delar av verksamheten säkerligen skulle kunna uppleva i en liknande intervjusituation. Förutom ovanstående tre etiska riktlinjer nämner Vetenskapsrådet

(2002) ytterligare ett krav att vara medveten om; nyttjandekravet. Det handlar om att uppgifter som samlas in och behandlas enbart får användas i forskningssyfte. Även detta är något som vi formulerat och införlivat i samtyckesblanketten. Slutligen vill vi framhålla att vi under observationstillfällena har varit synnerligen försiktiga gällande fotograferingen som ägt rum som ett stöd vid materialinsamlingen. Detta innebär att vi medvetet har undvikit att ta bilder på rum där det har vistats människor som går att identifiera (eftersom dessa inte har kunnat ge sitt informerade samtycke). Vi har istället koncentrerat oss på att enbart ta bilder på inventarier, föremål, intressanta rumsliga lösningar, estetiska uttryck etc.

Resultat och analys

Här följer vår analys av det insamlade materialet, alltså de genomförda observationerna och intervjuerna. Materialet presenteras utifrån de teman som vi identifierade i arbetet med att gå igenom det empiriska materialet. Dessa teman utgörs av Behov, Samverkan, Mål och offentlig verksamhet, Socialt ansvar, Tillgänglighet och Användarnas handlingsmöjligheter. Temana har konstruerats av oss som en del i vårt metodologiska arbete. Eftersom vår teori också är vår metod har processen att tolka materialet inneburit att vi har analyserat materialet utifrån, för oss, intressanta ordval, formuleringar och metaforer. Således är de metodologiska temana vi utgått från också diskurser enligt definitionen att de är "language viewed in a certain way, as a part of the social process" (Fairclough 2015, s 7). I materialet har ord och formuleringar aktualiserat diskurser både mellan varandra och på ett större interdiskursivt plan. Det innebär även att vissa ord tillhör flera diskurser. Därför kan vissa formuleringar som vi funnit i materialet återkomma under olika rubriker.

De huvudsakliga slutsatserna utifrån analysen av texten och den diskursiva praktiken kommer vi att presentera kort i inledningen till nästkommande kapitel "Biblioteksrummet och den sociala dimensionens praktik". Det är också i det kapitlet vi kommer att nå våra slutgiltiga konklusioner genom att kontextualisera analysen av den diskursiva praktiken utifrån ett större samhällsperspektiv.

Behov

I materialet finns det flera uttryck som pekar mot en diskurs om biblioteksanvändarens behov i förhållande till biblioteksrummet. Generellt sett framträder behov som en väldigt stark diskurs hos samtliga bibliotek, både av bibliotekschefen och i biblioteksrummet. Biblioteken tar i stor utsträckning hänsyn till behoven hos användare och personal men synen på behoven och sättet de uttrycks på kan dock variera.

Behov och styrning

Det framkommer en viss skillnad mellan folkbibliotekens hänsyn till behov och universitetsbiblioteket. Intervjuperson Orkanen lyfter själv denna skillnad när hen redogör för de olika styrningarna för folkbibliotek respektive universitetsbibliotek. Hen menar att folkbiblioteken är "politiskt styrda på ett mycket djupare plan än vad lärosätena är och det får jättestor betydelse för hur man gör saker" (Intervjuperson Orkanen). Med den politiska styrningen menar Intervjuperson Orkanen att folkbibliotekens mål sätts på en kommunal nivå, av folkvalda politiker, vilket är en bild som även Intervjuperson Stadsbiblioteket delar; "bibliotekets mål ska spegla

förvaltningens mål som ska spegla kommunens mål”. Det som också kan åsyftas med Intervjuperson Orkanens uttalande är att det statliga anslaget för folkbildning har tydliga syften som pekar mot ett kompensatoriskt uppdrag med jämlikhetsmål, vilket folkbiblioteken faller tydligare under (Fejes 2017; Burman 2017). Målen för folkbiblioteket med avseende på behov formuleras ofta utifrån en gruppstillhörighet, exempelvis tillhörighet till det geografiska området, till en viss språkgrupp, åldersgrupp, en minoritet, HBTQ eller liknande. I de genomförda observationerna fann vi exempel på hur rum utformas för att möta behoven utifrån gruppstillhörighet. De tydligaste exemplen utgör t.ex. att det finns tydliga barn- och ungdomsavdelningar på samtliga folkbibliotek, att språkhyllorna står nära den plats i rummet där - i det här fallet Bellevuegårdsbiblioteket - har språkcafé och läxhjälp. På Bellevuegårdsbiblioteket finns det även ett tydligt exempel med att talböcker, ljudböcker, storstilböcker och information om Boken kommer är placerade i anslutning till både ingången och receptionen, vilket visar på förståelsen för den gruppens behov av att ha nära till hands till den litteratur de vill läsa men också ha nära till någon att fråga om hjälp (Bellevuegårdsbiblioteket 14/3 2019). En så tydlig indelning av rummet efter behov visar på dess relationella värde. Biblioteket skapar en relation med sina användare genom att använda sig av en indelning i rummet som ska te sig logisk eller svara mot en viss social gruppstillhörighet. Olika behov möts i olika delar av biblioteksrummet, men uppdelningen kan samtidigt innebära att personer med vissa behov inte möts eller att vissa behov endast har en plats i biblioteket.

I Intervjuperson Orkanens utsaga är användaren eller användarna oftast en grupp, behoven delas inte upp ytterligare. Om det sker en uppdelning är detta mellan studenter och forskare å ena sidan och omvärlden å andra sidan. När denna uppdelning görs är det också tydligt att det finns en prioritering i uppdelningen. Den prioriteringen syns när Intervjuperson Orkanen pratar om hur de arbetar med rummen för att “skapa rätt förutsättningar” eller “jobba med miljön som sådan och liksom se det så att vi skapar förutsättningar för olika situationer” (Intervjuperson Orkanen). Då beskrivs det som att detta arbete främst ska bedrivas med studenternas behov i åtanke “men också andra besökare” (Intervjuperson Orkanen). Orkanenbiblioteket ger i sin utformning av biblioteksrummet en tydlig signal av att vara ett rum för studier, med studieplatser och många hyllor med facklitteratur. Hyllorna är strukturerade i rummet efter Deweys klassificeringssystem, där 000 börjar vid entrén och följer sedan rummets utformning vilket ger användaren en tydlig riktning. Utformning för att uppfylla studenters behov i rummet syns tydligt genom de många studieplatserna av olika slag, att det finns ett ganska stort antal studieplatser med stationära datorer, över femton grupperum, fyra rum med skrivare och en tyst zon (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). Dock uttrycks det hos besökarna att behovet av studieplatser inte anses uppfyllt. I enlighet med Orkanenbibliotekets användning av utvärderingsmetoden UX - som står för user experience - har en whiteboardtavla ställts fram för att användarna av biblioteket ska kunna ge feedback på utformningen där. På whiteboarden gavs det uttryck för att utformningen av rummet tog upp mycket plats, att det var obekvämt att sitta och studera där samt dålig ergonomi. Någon ville hellre upplåta utrymmet - där borden och fåtöljerna upptar mer yta än regelrätta bord och stolar - till mer studieplatser eftersom det ansågs finnas för få redan. Utrymmets avslappnade utformning verkade också skapa hög ljudnivå vilket ogillades. Majoriteten av

användarna ger här uttryck för behov av fler studieplatser och tysta studiemiljöer (Orkanenbiblioteket 13/3 2019).

Behovet av en mysig miljö även för andra användare menar vi är underordnat studenters då studenternas behov av en lärandemiljö dominerar biblioteksrummet. Samtidigt påpekar Intervjuperson Orkanen att när det kommer till lärande och biblioteken som lärandemiljö är alla bibliotekstyper sammankopplade. Även om lärmiljö som begrepp inte uppkommer i samma utsträckning i förhållande till folkbiblioteken finns det annat språkbruk som indikerar på vikten av lärande, vilket vi kommer återkomma till.

Till följd av uttalandet att lärande är en gemensam nämnare för alla bibliotekstyper finns det ett flertal utrymmen på Orkanenbiblioteket där det är tydligt att andra användare än studenter bjuds in i rummet. Vid barnlitteraturen finns det visserligen en skylt som förklarar att på grund av bibliotekets natur som "utbildnings- och forskningsbibliotek" har de ett brett utbud av barn- och ungdomslitteratur som främst ska användas i forskningssyfte, även om de såklart kan uppskattas av alla som får låna på biblioteket (man måste då vara över 18 år). Vid barnavdelningen fanns det därmed rumsliga indikationer på att barn får vara där och läsa till exempel genom låga hyllor samt en liten lekhörna med ett lågt bord och leksaker (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). Jämfört med de andra undersökta biblioteken läggs inte alls lika stor vikt vid till exempel barnavdelningen, något som hör ihop med vilken målgrupp som Orkanenbiblioteket har.

Trots konstaterandet om att alla bibliotek är lärandemiljöer utmärker Intervjuperson Orkanen sig särskilt i frekvensen att tala om biblioteket som en lärmiljö. Begreppet lärmiljö är också något som nämns med stor frekvens i deras biblioteksplan (Malmö universitetsbibliotek 2018). Att rummet i så stor utsträckning är en lärmiljö är tydligt både utifrån hur rummet är strukturerat men också hur ofta det lyfts i Intervjuperson Orkanens intervju. Aktiviteterna på biblioteket centreras mycket kring lärande, även mellan bibliotekspersonal. Intervjuperson Orkanen beskriver att det "[n]aturligtvis... är det ju en av våra kärnuppgifter att se till att det finns tillgång till vetenskapliga informationsresurser men [...] det måste finnas människor kring de här samlingarna för att de ska kunna bli användbara" (Intervjuperson Orkanen). Hens förståelse av begreppet lärandemiljö menar vi interdiskursivt kan skrivas in i diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljö som Closet-Crane (2011) presenterar. Diskursen om biblioteksrummet som lärandemiljö är viktig därför att den möjliggör uppkomst av ny kunskap, främst genom att se på rummet som en plats där lärande kan ske till exempel genom aktiviteter utöver informationssökning. Därför får diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljöer också effekt på utformningen av biblioteksrummet (Closet-Crane 2011, s. 30-31).

Det finns flera exempel på hur diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljö på Orkanenbiblioteket uttrycks rumsligt men det tydligaste är närvaron av en utställningsverksamhet. Rummet är utformat som sådant att en användare kan gå till biblioteket och interagera direkt med forskningen som presenteras i utställningen (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). Samtidigt är utställningsverksamheten en del i bibliotekets tredje uppgift - att bjuda in allmänheten för att ta del av forskning, eller att förmedla forskning till allmänheten på något sätt. Diskursen om akademiska

bibliotek som lärandemiljöer faciliterar för vissa aktiviteter, även för de användare som inte är studenter. De användarna måste nämligen vara på plats i biblioteket för att få tillgång till allt som biblioteket har att erbjuda när det kommer till informationsresurser (Intervjuperson Orkanen), vilket i sig ger en tydlig bild av vad Closet-Crane (2011, s. 30-31) menar att diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljöer kan göra. Den fysiska och sociala samvaron i biblioteksrummet möjliggör nya interaktioner mellan människor och information.

Under vår observation på Orkanenbiblioteket har vi kunnat se att utställningsverksamheten kan betraktas som ett lärande rum utifrån sin omvandlingspotential (att utställningarna skiftar) men det kan också betraktas som ett inspirationsrum då det tydligt finns upplevelseorienterade element i utställningsrummet (såsom interaktiva, experimentella funktioner). Även i intervjun med Intervjuperson Orkanen framträder en bild där de vill skapa rum som simultant kan stödja mellanmänskliga möten men även möten med kunskap vilket kan kopplas till bildningsuppdraget:

I möjlighetsrum ingår det här som jag nämnde - att det blir den öppna platsen och att det blir en plats för möten mellan människor men också mellan människor och kunskap eller kunskapssökande och där blir ju utställningsverksamheten en komponent utifrån att skapa förutsättningar för dels att se och upptäcka någonting nytt men också att mötas kring någonting som ställs ut.

Intervjuperson Orkanen

Ord som "skapa förutsättningar" och "möjlighetsrum" kan här förstås interdiskursivt i relation till Closet-Cranes diskurs om akademiska bibliotek eftersom den även betonar överväganden i form av rumslig design och arkitektonisk utformning för att främja lärandet, vilket är något som vi sett har tagits i beaktande i utformningen av utställningsrummet då designen uppmuntrar användaren till att lära något nytt genom interaktiva moment (Closet-Crane 2011, s. 28, Orkanenbiblioteket 13/3 2019).

Sammanfattningsvis hör lärande och behov i stor utsträckning samman med universitetsbiblioteket och dess uppdrag. Samtidigt framkommer en lärandediskurs på samtliga bibliotek. Utformningen av det fysiska biblioteksrummet med avseende på lärmiljöer på samtliga undersökta bibliotek ser vi även utifrån ett interdiskursivt perspektiv kan relateras till fyrsfärsmodellen och den beskrivning av lärande rum som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen (2012, s. 591) ger. Lärande rum definieras av dem som rum med omvandlingspotential, där målet är att bilda medborgarna och skapa förutsättningar för individen att tillskansa sig viktig kunskap inför framtiden. Beskrivningen och ambitionen hos ett sådant rum förhåller sig i sin tur interdiskursivt till en diskurs om det livslånga lärandet. Andreas Fejes som forskar inom bibliotek- och informationsvetenskap beskriver bibliotekens roll som central i det livslånga lärandet och att de olika behoven som finns i mötet med den enskilde individen som vill lära sig kräver att biblioteket kan inta många olika roller. Rollerna innebär inte bara att tillgängliggöra litteratur utan också att "biblioteken agerar mötesplats för människor med olika bakgrund, plats att förkovra sig i specifika intressen, och som plats att ta del av nyheter och samhällsinformation" (Fejes 2017, s. 312). Ambitionen att arbeta med lärandemiljöer, rum med omvandlingspotential och

livslångt lärande finns hos samtliga undersökta bibliotek men på olika sätt. Som redogjorts för ovan beror skillnaden i inställning på styrning och uppdrag, men också målgruppernas behov. Däri ligger den stora skillnaden. Dock möts de olika bibliotekstyperna i en diskurs om det lärande rummet med omvandlingspotential och även till viss del det livslånga lärandet. Vi kommer ha anledning att återkomma till detta och problematisera bibliotekens förhållande till uppdrag och lärande.

På Orkanenbiblioteket är behoven främst knutna till lärande. På folkbiblioteken har vi funnit, utöver lärandet, andra behov som definieras i styrningen av bibliotekstypen. Vi kommer återkomma till detta under rubriken Mål och offentlig verksamhet.

Behov i förhållande till utbud och samlingar.

I vårt material framkommer kopplingar mellan behov och utbud. Intervjuperson Rosengård menar att:

Vi jobbar ju med innehållet av en bok, om man säger så, men den kommer ju i olika former, det kan ju vara en fysisk bok, det kan vara som en ljudbok, stor stil, alltså många olika varianter som vi behöver tillgodose och det kostar pengar.

Intervjuperson Rosengård

Citatet pekar på att biblioteken måste prioritera inköp på grund av begränsade ekonomiska resurser i verksamheten. En sådan prioritering kopplas samman med att tillgodose de behov som finns, eftersom formatet på boken finns i många olika varianter som alla behövs. Konsekvensen kan då bli att alla behov och rätt att få samma information riskeras om det blir för dyrt att köpa in i alla format. Citatet visar också på den tryckta bokens tillbakagång till fördel för en informationsförmedlande diskurs. En liknande syn finns hos Intervjuperson Orkanen, och vi lyfter samma citat här som i ett tidigare stycke som kretsade kring rummets utformning som lärandemiljö. Här framhäver vi utsagan istället som ett exempel på en förskjutning av samlingarnas betydelse:

Där är det just det här med att människorna är det som gör biblioteken. Det är inte samlingarna i lika stor utsträckning längre. Det är en av våra kärnuppgifter att se till att det finns tillgång till vetenskapliga informationsresurser men [...] samlingarna som sådana kan inte bara statistiskt finnas där, det måste finnas människor kring de här samlingarna för att de ska kunna bli användbara.

Intervjuperson Orkanen

Människors behov av bibliotekens resurser skapar biblioteket, där både personal och användare bidrar, är aktiva och skapar tillsammans. Samlingarna å andra sidan är något statiskt, som blir användbara när de sätts i relation till människors behov. Statiskt blir här en metafor som ger en bild av rörelse i relation till bibliotekets samling. Samlingarna har inte längre något egenvärde i sig utan måste aktiveras av användare. En sådan syn ligger mer i linje med förändringsdiskursen som Hedemark (2018, s. 227) talar om. Att samlingarna är det som utgör biblioteket tillhör snarare bokdiskursen där beskrivningen av samlingarna och böckerna som statiska väcker konnotationer till något som är passivt och dött, med tanke på att det behövs människor för att väcka böckerna till liv och göra dessa användbara i kontakten med användare. Samlingarna blir därför också mycket mer dynamiska, och öppnar upp för förändring på en helt annan nivå än vad bokdiskursen tillåter. I biblioteksrummet får det konsekvenser för vad som anses ha rätt att ta upp plats. På Orkanenbiblioteket

syns till exempel förändringsdiskursen genom att böckerna i hyllorna inte upptar speciellt mycket plats och att större delen av biblioteksrummet domineras av mänsklig aktivitet med studieplatser, grupprum, datorer, soffor och sittplatser att bara ta det lugnt vid för att nämna några exempel (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). Att hyllorna är väldigt luftiga, som ett tecken på en rörelse mot förändringsdiskursen, är något som vi observerat på bland annat Stadsbiblioteket och kommer att återkomma till.

Samlingens förhållande till rummet sätts i explicita termer hos de bibliotek som pratar om platsbrist. Intervjuperson Bellevue beskriver det som att till skillnad från ett stadsbibliotek som kan ha olika rum till olika grupper måste deras bibliotek ha samtliga målgrupper i samma rum vilket innebär att det då är extra viktigt att hitta "balansen i rummet" så att allas behov får plats på något sätt (Intervjuperson Bellevue). Vad som ska finnas i rummet måste följa någon form av prioritering och den prioriteringen görs i första hand utifrån styrdokument och bibliotekslagens prioriterade grupper: "man måste tänka på de prioriterade grupperna, [man] måste ge barn och unga stor plats eftersom det är en prioriterad grupp. Man kan inte säga att de är prioriterade om man har tre kvadratmeter av hundra. Alltså prioritering är prioritering" (Intervjuperson Bellevue). Behovet är här uttryckt i formella termer vilket kan kopplas samman med att biblioteken enligt bibliotekslagen 4§ och 5§ har en skyldighet att arbeta med prioriterade målgrupper (SFS 2013:801). Eftersom biblioteksplaner och verksamhetsplaner utgår eller på något sätt förhåller sig till bibliotekslagen följer målgrupperna med.

Den indelning av behoven utifrån begrepp som målgrupper eller olika gruppers behov som vi ser i exemplet ovan från Intervjuperson Bellevue går igen i samtliga undersökta bibliotek: i styrdokument, i intervjuerna och i uppdelningarna som görs i rummet i form av olika avdelningar för olika åldrar, genrer, funktion med flera. Som tidigare nämnts med exemplet talböcker har en sådan indelning med de relationella värdena som den representerar att göra, i och med att de undersökta biblioteksrummen generellt sett kan sägas skapa relationer med sina användare genom dess utformning. De relationella värdena uttrycks också till exempel i de tydliga inriktningarna på språkhyllor, där det utöver böcker på olika språk finns information om språkcaféer, språkappar, lästips etc. (Stadsbiblioteket 5/3 2019; Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019; Bellevuegårdsbiblioteket 14/3 2019).

Rosengårdsbibliotekets studiehörna är också ett tydligt uttryck i rummet för vad användaren förväntas göra där. De hyllor som står där verkar också vara det mest användbara för en användare på den avdelningen genom ett innehåll som präglas av pedagogisk litteratur, språkkurser och kurslitteratur. Känslan av att det är ett rum för studier förstärks genom att det finns ett flertal platser att sitta och studera vid, med en matta som avgränsar utrymmet (Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019). Det blir väldigt påtagligt att användare som studerar ska veta att det är till den delen av biblioteket de kan gå. De tydliga uttrycken för, och indelningen därefter av olika behov och grupper ger också uttryck för bibliotekets syn på de sociala identiteterna hos användarna, det som Fairclough (2015, s. 131) benämner som *expressiva värden*. Genom en indelning av biblioteksrummet efter behov kan biblioteket vara med och skapa och upprätthålla sociala identiteter. Det är däri mycket av biblioteket makt som institution ligger. Fairclough (2015) menar att beroende på hur de *expressiva värdena* uttrycks kan de

förmedla olika syn på identiteter och handlingar. Ett exempel på det är HBTQ-hyllan, som finns i någon form på de undersökta folkbiblioteken, men vårt exempel hämtar vi från Rosengårdsbiblioteket. Intervjuperson Rosengård beskriver det som att det kan vara bra att bryta ut HBTQ-böcker för att HBTQ-personer ska känna sig sedda, de ska få känna att detta är deras litteratur. Samtidigt är Intervjuperson Rosengård oroad över den personliga integriteten. En person ska inte behöva bli sedd och dömd om den går till en viss del i biblioteket och letar litteratur på en viss hylla. Här kan skiftande, men även samma typ av organisering i biblioteksrummet lyfta olika ord, och därmed skapa en förskjutning av vad placeringen kan innebära och tolkas av användaren. Det kan innebära trygghet och en känsla av bekräftelse men samma organisering kan också skapa en känsla av att bli uttittad, alternativt att inte bli sedd alls.

Inom det vi har valt att kalla diskursen om behov uttrycks det att biblioteken genom sin verksamhet vill möta behov hos besökarna och att de därför måste planera verksamheten utifrån olika målgrupper. På en formell och praktisk nivå utgår biblioteksverksamheten mycket från olika gruppindelningar. En sådan indelning har vi sett blir särskilt viktigt för de bibliotek som har mindre rum som inte kan ackommodera allt, men likväl måste planera sin verksamhet och uppfylla målen. Trots en generellt sett ökande inriktning på att anpassa verksamhet efter individen inom biblioteksväsendet (Hedemark 2018, s. 217) har vi funnit att individens behov är svårare att nå i planeringen av rummet och det gäller framförallt de bibliotek som uttrycker sig i termer av platsbrist kring sitt biblioteksrum. Därför kan Bellevuegårdsbiblioteket och Rosengårdsbiblioteket till stor del sägas ordna sina rum inom ramarna för bokdiskursen vilket kan kontrasteras till förändringsdiskursen som Stadsbiblioteket och Orkanen i högre utsträckning artikulerar i sina rum.

Behov och konflikter

Behov är också något som kan krocka i biblioteksrummen. Vi har sett att konflikterna är tätt sammankopplade med biblioteksrummets förutsättningar att vara en mötesplats. Att biblioteket ska vara en mötesplats lyfts fram i hög grad i de undersökta biblioteksplanerna, och mest utvecklat i biblioteksplanen för Malmös folk- och skolbibliotek (Biblioteksplan Malmö stad s. 8). Som beskrivits ovan finns det en tanke att bibliotekens tid av enbart förvarande av material är över och biblioteket har "utvecklats" till en mötesplats (Biblioteksplan Malmö stad s. 8). I benämningen av biblioteket som mötesplats blir det extra viktigt att alla människor har tillgång till biblioteksrummet. Intervjuperson Stadsbibliotek beskriver det som en utmaning att allting ska inrymmas i biblioteksrummet eftersom det är ett offentligt rum: "[D]et är väldigt olika sorters människor som vistas här hela tiden, kontinuerligt" (Intervjuperson Stadsbibliotek). Ambitionen att rymma alla samtidigt är här både eftersträvansvärd och utmanande, och i utmaningen ligger också att rummet måste anpassas hela tiden efter olika behov och när olika förväntningar krockar. Som exempel menar Intervjuperson Stadsbiblioteket att det finns användare som säger till personalen och vill att andra användare ska bli tillsagda på grund av till exempel felanvändning av internet, uppfattningar om klädsel eller religiösa uttryck, trots att biblioteket endast kan sägas ansvara för det förstnämnda. Intervjuperson Stadsbibliotek menar att biblioteket ska understödja att "man bara vill vara själv på bibblan men man känner ändå att man är del av någonting som inte är krävande utan man ska också som enskild individ kunna känna sig trygg på biblioteken"

(Intervjuperson Stadsbiblioteket). Vems behov som får gå före i biblioteksrummet och vilka förväntningar biblioteksanvändaren åläggs är enligt oss under diskussion och förhandling i själva biblioteksrummet.

Konflikterna som kan uppstå när behov krockar illustreras tydligast och uttrycks mer konkret av områdesbiblioteken. Eftersom de mindre biblioteken har, som Intervjuperson Bellevue beskriver det “alla i samma rum” (Intervjuperson Bellevue), uppstår konflikterna oftast i relation till ljudnivå. Både på Bellevuegårdsbiblioteket och Rosengårdsbiblioteket har det uppstått konflikter mellan användare över förväntningar på ljudnivån i rummet. Intervjuperson Rosengård ger exempel på när det är svårt att möta allas behov, till exempel när ungdomar som är vana vid ljudnivån i skolan kommer in på biblioteket och möts av de som tycker att biblioteket ska vara tyst och menar vidare att “det är länge sedan egentligen som vi var tysta platser men det finns med... det är oftast de som pratar om att [de] saknar den tysta platsen.” (Intervjuperson Rosengård). På Bellevuegårdsbiblioteket finns ett tyst rum vars funktion biblioteket nu ska se över eftersom det uppstått konflikter där. Intervjuperson Bellevue förklarar situationen genom att prata om förväntningar hos användarna:

[U]tmaningen är ju att besökaren som kommer in genom dörren dels har lite olika förväntningar på vad ett bibliotek är och hur det ska vara där, och då har man ju naturligtvis ytterligheterna med gubben som tycker det ska vara tyst och ungdomarna som vill hänga och gärna i grupp [...] det är en stor utmaning, att förväntningarna när man går in genom dörren är ungefär samma som det blir så att säga, för annars har man de här konflikterna [...] behoven som måste på något sätt korrelera.

Intervjuperson Bellevue

Konflikten kan bli mellan olika gruppers intressen men när det kommer till konflikter mellan behoven hamnar diskussionen mer hos den enskilde individen som går in genom dörren. Den enskilda individens behov får stå tillbaka för gruppen även i utformningen av rummet. Ett exempel på det som Intervjuperson Rosengård lyfter fram har att göra med kategorisering av material. Om en person behöver en bok om ett visst ämne på ett visst språk kan den klassificeras utifrån antingen ämnet eller språket vilket försvårar hittbarheten eftersom Intervjuperson Rosengård menar att alla söker på olika sätt, alltså högst individuellt: “För att jag kan inte veta hur olika besökare, vad deras behov är”. Även om målgruppsindelning går igenom i allt material och för samtliga av de undersökta biblioteken är det också tydligt att sådana behov kan täckas in om det funnits mer utrymme: “I den bästa av världar hade man haft plats med böcker på flera olika ställen, alltså samma bok” (Intervjuperson Rosengård).

Det finns också en poäng i att behovsuppfyllelse kan ske på olika platser, i alla fall enligt Intervjuperson Bellevue. Hen tar ett exempel på en grupp som brukade hänga och spela kort i avdelningen för skönlitteratur för att det fanns bord och stolar där. Deras närvaro ledde till att andra användare inte gick dit och lånade, vilket Intervjuperson Bellevue menar är hela syftet med den avdelningen och det “rummet”. Då bytte de ut möblerna till en lägre sittpuff, vilket inte inbjöd till att sitta och spela kortspel på samma sätt. Snarare inbjöd sittpuffen till att sitta ner och läsa en stund vilket är mer i linje med syftet. Intervjuperson Bellevue uttrycker det som att “spela kort kan man göra på något annat, bättre ställe. Caféet till exempel” (Intervjuperson Bellevue). Detta kopplar Intervjuperson Bellevue ihop med förväntningar hos

användaren. Olika rum fyller alltså olika syften, i likhet med Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansens ambition med sin fyrsfärsmodell (2012). I det här exemplet är avdelningen för skönlitteratur en plats för inspiration snarare än möten. Som Intervjuperson Bellevue påpekar finns det andra platser i rummet för sådana syften, som blir mer som Oldenburgs tredje rum som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen lyfter (2012). Sådana rum är gränsöverskridande i sitt uttryck där alla ska kunna mötas oavsett vem man är (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012). En orientering mot rummet som en gränsöverskridande faktor belyser Intervjuperson Bellevue genom att påpeka att alla användare ska ha tillgång till biblioteket samtidigt, även om olika rum har olika syften.

Samtidigt har Intervjuperson Rosengård en annan hållning till konflikterna i förhållande till utrymmet:

Man hade ett öppet utrymme [...] på morgonen var det kanske sagostund för barnen där. Sedan kom kanske pensionärerna och hade qi gong. Sedan var det mer som [att] man satt och läste tidningar där och så vidare, och sedan på kvällen blev det helt plötsligt en föreläsning där. Och det är så jag tänker att man vill kunna jobba med att alla ska ha rätt till samma möjlighet till att vara i rummet men de kan vara vid olika tidpunkter.

Intervjuperson Rosengård

Intervjuperson Rosengård formulerar sig istället som att användaren har tillgång till samma plats fast vid olika tider, istället för som Intervjuperson Bellevue som formulerar sig utifrån rummets olika syften och funktioner för olika målgrupper: "det är väldigt trevligt med bibliotek som klarar att ha flera, många grupper i rummet". Biblioteket ska kunna ackommodera alla besökare och deras behov, annars menar Intervjuperson Bellevue att biblioteket riskerar att bara rikta sig till en grupp, och det anses inte okej för verksamheten. Då har biblioteket inte klarat av att upprätthålla balansen i biblioteksrummet. Flexibilitet i rummet för att tillgodose behov lyfts både av Intervjuperson Rosengård och Intervjuperson Stadsbiblioteket som en bra utformning av ett biblioteksrum. Tanken på ett gränsöverskridande rum där alla kan mötas såsom ett tredje rum skulle tillåta kan dock vara svårt i praktiken eftersom grupper inte alltid vill mötas, vilket lyfts både av Intervjuperson Stadsbiblioteket och Intervjuperson Bellevue:

[Det] är en utmaning där vissa kommer individuellt och de vill vara bland andra men de vill inte umgås med någon annan som kommer [in]... [eller] stora grupper grupper som vill umgås med varandra men inte med de andra i biblioteket.

Intervjuperson Bellevue

På ett sätt så att olika grupper naturligt ska kunna mötas... eller ses eller känner att man bara vill vara själv på bibblan men man känner ändå att man är en del av någonting som inte är krävande utan man ska också som enskild individ kunna känna sig trygg på biblioteken.

Intervjuperson Stadsbibliotek

Hos Intervjuperson Stadsbibliotek är denna åtskillnad en positiv sak, att användaren kan interagera med andra i biblioteket om de vill, men kan också vara för sig själv. Det valet är konfliktfritt. Hos Intervjuperson Bellevue, kanske på grund av bibliotekets platsbrist, är valet att interagera med andra inte alltid konfliktfritt, eller

frivilligt. Både det tredje rummet och de lågintensiva mötesplatserna som Ragnar Audunson (2005) talar om har ambitionen att minska friktion mellan biblioteksanvändare, eftersom alla ska ha möjlighet att vara där och ta del av biblioteket. Sådana möten kräver plats att interagera frivilligt på, vilket verkar vara svårt på de bibliotek som beskrivs som "trångbodda" (Intervjuperson Bellevue). Under våra observationer har vi dock sett många tecken på hur biblioteksrummen i hög utsträckning lever upp till beskrivningen av tredje rum som öppna, lättillgängliga och välkomnande platser som karaktäriseras av möjlighet till mellanmänniska möten. På Stadsbiblioteket såg vi bland annat hur Ljusets kalender inbjuder till möten genom en stor rund soffa i mitten av rummet samt genom de studieplatser som finns där användarna sitter tillsammans med andra och mittemot varandra. Samtidigt finns det gott om platser för att sitta avskilt även om designen för möten är uttalad i rummet (också genom rullbara hyllor som kan flyttas inför evenemang och programverksamhet). Även indelningen i målgruppspecifika avdelningar såsom Balagan och KRUT och dess placering i huset ger en känsla av att vara uttänkt med avseende på att minska friktionen mellan olika användare. Här ser vi exempelvis hur Balagan arbetar med ljudisolering i musikrummet för att minska ljudnivån utåt (Stadsbiblioteket 5/3 2019).

Även Orkanenbiblioteket ger intrycket av att försöka skapa välkomnande och lättillgängliga miljöer. Här utmärker sig inredningen där det har arbetats med mjuka fåtöljer och lampor i "strindbergsstil" som ger ett mjukt och inbjudande intryck som för tankarna till ett vardagsrum. På Orkanenbiblioteket arbetas det även mycket med växtlighet och konst i rummet. I sektionen "Bersån" har *air-leaves* (lövformade filtbitar) placerats i taket som ljuddämpande element och som avskiljare. En lång snirklig grön soffa i mitten inbjuder till möten då användarna sitter mot varandra. Samtidigt som de stora öppna ytorna inbjuder till möten har rummet även utformats att innehålla avskilda hörn och studieplatser med hjälp av nyss nämnda *air-leaves* och andra väggavskiljare. Ytterligare ett exempel på ett rum som faller in i denna beskrivning är det "Stilla rummet" för kontemplation samt medie- och skrivarkäddor (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). Genom att identifiera olika behov och bygga "rum i rummen" för dessa målgrupper menar vi att det medvetet undviker konflikter i biblioteksrummet. Även på områdesbiblioteken såg vi hur det aktivt arbetats med att ta in olika målgruppers behov i skapandet av rum i rummen med avsikt att minska friktion, där "Virum" och "Rorum" på Rosengårdsbiblioteket utgör bra exempel på detta. Samtidigt försvåras uppdelningen i rummet genom ett högt besöksantal i kombination med mindre totalytor och kulturellt betingade förväntningar på biblioteket. Sammantaget skapar dessa aspekter hinder för samexistens i biblioteksrummet (Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019).

Personalens behov

Ett behov som inte är särskilt synligt i bibliotekens styrdokument och i biblioteksrummet men som lyfts i intervjuerna är bibliotekariernas behov av en bra arbetsmiljö. Intervjuperson Stadsbibliotek beskriver det såhär:

Sen finns det ett antal enhetschefer och under dem finns det ett antal sektionschefer och de är egentligen de riktiga cheferna för de har arbetsmiljöansvaret och det betyder att de har ansvar för rummen också. [...] man har ansvar för den offentliga miljön.

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Arbetsmiljön anges i intervjuerna oftast som det första ansvaret som chefen har. Arbetsmiljön följer med i alla diskussioner om förändringar i biblioteksrummet eftersom det påverkar personalen i hög utsträckning. Intervjuperson Rosengård beskriver det som att “man ska utgå från besökarna men inte glömma personalens arbetsmiljö”. I våra observationer är personalens behov inte lika tydligt. Utformningen av rummet sker tydligt med till exempel målgrupper i åtanke och deras behov förmedlas på ett annat sätt än personalens. Mickiewicz (2016, s. 245) menar att bibliotekarien och dennes kropp har blivit osynlig i biblioteksrummet på grund av de många uppgifter som läggs på professionen. Bibliotekariens kropp och dess behov är alltså inte lika synligt i biblioteksrummet. Detta sker särskilt i kontakten med de arkitekter som ska utforma biblioteket. Intervjuperson Rosengård säger att: “när man nu pratar med arkitekterna inför det nya biblioteket liksom... de tittar ju på ett annat sätt än ur ett arbetsmiljösätt [...] det tänkandet är jättefint, men om jag ur ett arbetsmiljöhänseende ska tänka att “jaha, nu ska jag ner där nere och ta boken!” Ta den är okej men sätta in den är värre (skratt)”. Personalens behov ser ut att stå under målgruppernas behov i rummet men tas i beaktande under utformningen av rummet på chefsnivå och är därmed också med och dikterar rummets utformning.

Samverkan

Generellt i materialet framträder samverkan som en tydlig diskurs och en förutsättning för biblioteksverksamheten. Samverkan är också något som uttrycks i bibliotekslagen genom paragraferna 14, 15 och 16 som slår fast att biblioteken ska samarbeta för att alla ska kunna få tillgång till landets samlade biblioteksresurser (SFS 2013:801). I våra utsagor beskrivs samverkan genom återkommande ord som “dialog”, “förflyttning”, “integrering”, “kontakt” med flera. Här menar vi att Faircloughs begrepp empiriska värde sätts i spel genom det som han kallar *overwording*. Detta innebär att liknande ord som återkommer kan tyda på en “preoccupation with some aspect of reality” vilket i sin tur indikerar ett ideologiskt ställningstagande och positionering (Fairclough 2015, s. 133). Vi menar att orden som används i utsagorna (framförallt “integrering” och “förflyttning”) tyder på en upptagenhet kring kollaboration som en förutsättning för bibliotekens utveckling. Generellt upplever vi det som svårt att se denna diskurs explicit i biblioteksrummen men ett exempel hämtar vi från vår observation på Stadsbiblioteket (5/3 2019). Här verkar KRUT som ett exempel på samverkan genom att Tjejer i förening och Sveriges kvinnolobby har fått ett eget kontor i rummet (de är även involverade i skapandet och utformningen av själva rummet). Vi förstår även ordvalen utifrån en social självförståelse där samarbeten kan komplettera bibliotekens kompetenser och på så sätt verka inkluderande, något som även är inskrivet i biblioteksplanen för Malmö under benämningen “kunskapsallianser” (Biblioteksplan Malmö stad, s. 10). Samverkan mellan bibliotek beskrivs således utifrån att samarbeten genererar mer resurser både i form av pengar, personal och kunskap. Intervjuperson Stadsbiblioteket synliggör detta också i förhållande till den förändrade biblioteksrollen:

Vi som arbetar på biblioteken... har varit så väldigt knutna till samlingarna och att sköta samlingarna men någonstans de senaste tio åren så har vi liksom förstått att [...] det lokala bibliotekets samling är ju bara ett komplement eller en del av ett mycket större utbud av medier eller kunskap.

Intervjuperson Bellevue är den enda som inte tar upp samverkan speciellt mycket, snarare i termer av det rent strategiska eller byråkratiska, till exempel vad ledningsgruppen bestämmer. De andra tre biblioteken lyfter samverkan på en mer abstrakt nivå, med större fokus på utveckling. Både Intervjuperson Stadsbiblioteket och Intervjuperson Rosengård tar upp samverkan mellan bibliotek i Malmö som något väldigt viktigt. Intervjuperson Rosengård tar främst upp det i relation till ekonomi och personalresurser:

[D]et är en av de stora fördelarna [..] med att vi nu är en del av biblioteken i Malmö [tillgänglighetsöversyn] är sånt som hade varit väldigt svårt att göra som ett områdesbibliotek själv. Man har inte de ekonomiska möjligheterna, och kanske inte personalresurserna, men tillsammans kan vi få till det.

Intervjuperson Rosengård

Samverkan möjliggör att biblioteket kan utföra det arbete som det enligt målen ska uppfylla. Intervjuperson Stadsbiblioteket pratar om att ta fram rumsliga koncept för samtliga bibliotek inom organisationen. Interiörerna ska bygga på lokalsamhällets behov och ska tas fram med “en metod som handlar om delaktighet för de olika grupperna som bor i närområdena runt biblioteken” (Intervjuperson Stadsbiblioteket). Intervjuperson Rosengård pratar mer utförligt om enhetliga rumsliga koncept och vad det innebär:

[Som Malmöbo] ska [du] veta hur du använder ditt bibliotekskort, kanske samma på alla datorer oavsett... Så var det inte innan, vi hade olika lösningar, beroende på vilka stadsområdena hade gjort olika lösningar. Det är inte bra. Samma sak kommer nu vara med tillgänglighet [...] när du kommer in på ett områdesbibliotek [ska] du kunna veta att du kan låna en portabel hörslina till exempel.

Intervjuperson Rosengård

Samverkan mellan biblioteken i Malmö är en förutsättning även för att uppfylla grupperns behov i lokalsamhället och för att möjliggöra att biblioteksrummet är tillgängligt. På så sätt relateras samarbetet mellan folkbiblioteken i Malmö också till det demokratiska uppdraget, i alla fall enligt Intervjuperson Rosengård. Hen menar att det ingår i det demokratiska uppdraget att alla ska ha samma tillgång till samma utbud via samverkan:

[D]et är också något vi har med i biblioteken i Malmö att nu ska vi försöka få fram liknande koncept, som med skyltning [...] du ska komma in på vilket bibliotek som helst och känna igen dig sen kan man inte få allt på ett och samma ställe, men du ska ha möjlighet att få informationen om att det finns att du kan beställa”, vilket i sig förutsätter att man kan hjälpas åt mellan biblioteken.

Intervjuperson Rosengård

Citatet visar på att diskursen om samverkan kan påverka utformningen av biblioteksrummet i framtiden vilket är något som inte sker i någon högre utsträckning vid tidpunkten för vår undersökning. En sådan förändring är potentiellt mycket intressant för områdesbiblioteken, i det avseende att biblioteksrummet utformas längre bort från användarna, men med en eventuell större hänsyn till deras behov.

Samverkan för att uppnå bibliotekets målsättning tillskrivs liknande egenskaper av Intervjuperson Orkanen. Hen menar att bibliotekscheferollen till viss del handlar om att skapa "förutsättningarna som behövs för att kunna bedriva verksamheterna tillsammans och tillsammans med våra användare". Det dagliga arbetet beskrivs utvecklingsinriktat tack vare samverkan eftersom verksamheten vilar på att man hjälps åt att utforma den utefter kunskap och kompetens. Ord som "kompetensutveckling" och "erfarenhetsutbyte" lyfts också upp i förhållande till externa samarbeten, om det så är inom Malmö universitet eller på nationell nivå. Där dyker ett flertal metaforer upp som har konnotationer till naturen och kroppen. Det är till exempel "jätteviktigt att man använder sig av hela landskapet" när det kommer till att "förstå och lära" och dela kompetens och kunskap med andra inom universitet- och högskolesektorns "nätverk" (Intervjuperson Orkanen). Inom Malmö universitet och framtagandet av deras gemensamma strategi var det viktigt att alla medarbetare kom till tals och kunde påverka strategin, vilket beskrivs som att "det jobbades ända ut i kapilläerna" (Intervjuperson Orkanen). Bibliotekets roll beskrivs enligt Intervjuperson Orkanen inte bara som en aktör utan biblioteket är inbyggt i ett system, ett nätverk där alla komponenter har stor betydelse. Denna syn på verksamheten kan beskrivas med ordet "integrering" vilket också är ett ord Intervjuperson Orkanen använder i stor utsträckning för att förklara vilken roll biblioteket har gentemot resterande delarna av universitetet. Det finns en organisk syn på verksamheten som därmed också tillåter att verksamheten är levande, växer och förändras. Bibliotekskroppen behöver samverka med andra delar för att fungera i symbios med varandra, och fortsätta utvecklas och växa. Det aktualiserar återigen tanken om att biblioteket inte är statiskt, utan förändras för att människor existerar runt institutionen och aktiverar den. Diskursen om samverkan interagerar med förändringsdiskursen, men där diskursen om samverkan inte öppnar upp för individualiseringsprocessen på samma sätt som förändringsdiskursen gör (se Hedemark 2018; Carlsson 2013). I diskursen om samverkan framkommer - till skillnad från hur till exempel Burman (2017) uttrycker sig om bibliotekens likheter och samarbete - snarare en slags kollektiv ideologisk självförståelse för biblioteksväsendet som helhet och även i relation till det omkringliggande samhället.

Samverkan kan också ske externt genom samarbete med yttre aktörer. Att aktörer får vara i biblioteksrummet och erbjuda innehåll är något som Intervjuperson Bellevue och Intervjuperson Rosengård lyfter i sina utsagor. Där är det främst kontakt med lokala aktörer som är i fokus, såsom olika intressegrupper eller föreningar. Intervjuperson Bellevue ger bara ett exempel på detta, i och med en utställning de hade i sitt biblioteksrum som var framtagen av en romsk förening, om romer, men anses av Intervjuperson Bellevue vara en viktig aktivitet för att lyfta Sveriges minoriteter. Intervjuperson Rosengård beskriver samarbeten med flera lokala aktörer och ett sådant exempel var ett projekt som hette Kraftsamling Herrgård som gick ut på att fylla varje sommarlovsdag med aktiviteter för barn som bor i området Herrgården vilket kan beskrivas som ett ekonomiskt utsatt område. Sådana samarbeten ses på med stor positivitet. Intervjuperson Rosengård beskriver det som att "samarbetsmöjligheten ger så mycket" och beskriver vikten av samverkan med frasen "ensam är stark men tillsammans är vi bra mycket starkare och det gäller biblioteken i Malmö också". Intervjuperson Rosengård menar vidare att "det är väldigt viktigt att biblioteket är en mötesplats även för andra aktörer" och ger

exemplet när en konstnär frågade om hen fick ställa ut hos dem, vilket biblioteket sa ja till. Ett annat exempel var ett författarbesök arrangerat av Somaliska föreningen. Att bjuda in yttre aktörer ger möjligheter som verksamheten kanske inte hade kunnat erbjuda annars.

Att biblioteket genom samarbeten kan erbjuda aktiviteter och upplevelser som kan uppfattas röra sig bortom de kompetenser som finns inom verksamheterna är tankar som går igen i Intervjuperson Stadsbiblioteket formuleringar kring faciliterande rum. På Stadsbiblioteket är KRUT ett exempel på en sådan typ av samverkan. Intervjuperson Stadsbibliotek beskriver KRUT som att det “bygger absolut på den här tanken om biblioteken som faciliterar... vi erbjuder en plats, en scen men föreningar eller grupper får skapa verksamheten så KRUT är ett bra exempel på det”. Rummet faciliterar vissa aktiviteter och på så sätt nås också bibliotekets måluppfyllelse. Intervjuperson Orkanen pratar också om faciliterande rum, men inte så mycket i samband med att bjuda in yttre aktörer. Där är det istället kompetent bibliotekspersonal som arbetar med rummet som hjälper till att facilitera genom rummet: “Att det handlar om någonting som händer, en kunskapsproduktion som sker, och... möten som sker som vi ska facilitera och rummet ska stödja det som händer i rummet och det är vi bra på i bibliotek tycker jag” (Intervjuperson Orkanen). För Intervjuperson Orkanen är faciliterande rum ett internt arbete medan för Intervjuperson Stadsbibliotek och Intervjuperson Rosengård är det något externt, en utåtvänd aktivitet.

Skillnader, och vissa likheter, i betydelsen av faciliterande rum blir synligt i relation till bibliotekens styrning. Både Intervjuperson Orkanen och Intervjuperson Stadsbiblioteket använder begreppet för att beskriva hur utformningen av rummet skapar förutsättningar för aktiviteter där. Människor ska lära sig ny kunskap och mötas i den kunskapsproduktionen. Det som sedan skiljer Intervjuperson Stadsbibliotekets utsaga från Intervjuperson Orkanen är vad den utvecklingen hos användarna har för slutmål. I Intervjuperson Orkanens utsaga aktiveras diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljöer genom att tala om biblioteksrummet som ett faciliterande rum. Något som indikerar särskilt mot den diskursen är Intervjuperson Orkanens uttalande om att faciliterande rum innebär att en kunskapsproduktion sker genom möten i rummet. Fokuset på kunskapsproduktionen som uttrycks hos här men också hur Closet-Crane (2011) presenterar diskursen är det som skiljer den akademiska diskursen om lärande från den på folkbiblioteken. Lärande har en självklar plats i det akademiska biblioteket utifrån diskursen om akademiska bibliotek som lärandemiljö.

Intervjuperson Stadsbiblioteks resonemang interagerar i slutändan mer med en diskurs om att människan ska lära sig för sin egen och samhällets utvecklings skull, det som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) skulle benämna som lärande rum¹⁸ och då i förståelsen att det berör folkbibliotek i högre utsträckning. Biblioteket som sådant erbjuder alltid möjligheterna att lära sig för både barn, ungdomar och vuxna. Eftersom lärandet kan erbjudas alla kan det också ske på olika sätt, genom upplevelse såsom lek, möten med andra människor eller

---

¹⁸ *Learning space*

programverksamhet. Här finns det kopplingar till större resonemang som har att göra med ideér om hur samhället ska utvecklas. Att människor ska lära sig och få ny kunskap på biblioteket handlar om att de ska bli samhällsmedborgare som kan ta beslut för sina liv och för samhället, vilket på sikt ska vara bra för välfärden, till exempel genom minskad arbetslöshet (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 591). Intervjuperson Bellevue ger exempel på detta genom att ta upp läsfrämjande:

Man kan säga att det demokratiska uppdraget handlar om att rusta människor så att man kan ta del av demokratin. Så jag tycker läsfrämjande verksamhet tillhör demokratiuppdraget, för kan du inte läsa kan du inte delta i någon som helst demokratisk [...] sen är det också det här med att stärka människor [...] att man uppmuntrar människor att uttrycka sig på olika sätt.

Intervjuperson Bellevue

På folkbiblioteken är lärande i rummet mer informellt och med stora anspråk på utveckling av samhällets välfärd och demokrati. Där är lärandet mer för individens behov och inte för en större kunskapsproduktion, även om den produktionen i sig också har med samhälleliga värden och demokrati. På så sätt finns en nära koppling till det demokratiuppdrag som åläggs alla bibliotekstyper genom bibliotekslagen (SFS 2013:801). Till skillnad från lagformuleringen i paragraferna 14, 15 och 16 där mycket vikt läggs vid samlingarna (SFS 2013:801) har vi i vårt material kunnat skönja att samverkan mellan biblioteken och andra aktörer är baserade på demokratiska värden, såsom kunskapsutbyte, behovsuppfyllelse eller att stärka lokalsamhället.

Mål och offentlig verksamhet

Både diskurserna om samverkan och behov som vi presenterat och analyserat behövs ta i beaktande för att nå måluppfyllelse. Denna måluppfyllelse kan också sägas ingå i en större diskurs om offentlig verksamhet och den verksamhetens utveckling. Intervjuperson Stadsbiblioteket menar att det som både är spännande och utmanande med att arbeta inom en offentlig verksamhet är att "allting [ska] inrymmas och alla är välkomna hur man än är och det är väldigt olika sorters människor som vistas här liksom hela tiden, kontinuerligt". Bibliotekets roll och ansvar avgörs av definitioner av större sammanhang där biblioteken ingår som en del. Ett exempel är definitionen av vad en offentlig verksamhet egentligen är. Det är framförallt hos Intervjuperson Bellevue som det finns ett tydligt förhållningssätt till det större sammanhang som en offentlig verksamhet kan räknas som. Det finns vissa krav på biblioteket eftersom det räknas som en offentlig verksamhet, till exempel att biblioteket ska följa lagen och de bestämmelser som har tagits fram av kulturnämnden och därför behöver verksamheten också utvärderas på ett bra sätt. Intervjuperson Bellevue ställer sig frågan vad ett bibliotek är i förhållande till debatten som varit om vilka uppdrag biblioteken egentligen ska följa.

Vi måste veta, vad är ett bibliotek. Det är en offentlig institution, kommunal förvisso, vi har en bibliotekslag, vem är vi till för och hur gör vi oss så breda som möjligt, alltså tillgänglighet, utan att för den delen bli liksom beiga och bleka [vi måste veta] vad står vi för.

Intervjuperson Bellevue

Citatet bär eko av Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansens (2012) resonemang om hur biblioteket som institution måste förstå sig själv i relation till andra institutioner och resten av samhället för att kunna hänga med i de förändringar som sker. Det innebär också förändringar för bibliotekets innehåll och utformning (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 588).

Som vi har varit inne på tidigare uttrycks det både i intervjuerna och i biblioteksrummet att samlingarna inte längre anses vara lika relevanta för bibliotekets verksamhet. Den tanken går igen från Hedemarks (2018) förändringsdiskurs men också i uttrycket “from collection to connection” som bland andra lyfts av Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012, s. 588). Uttrycket introducerades i samband med att biblioteken gått in i den digitala eran på 90-talet och innebär att biblioteket alltmer utformas med användaren i åtanke och där biblioteksrummet blir arenan för möten människor emellan. Behoven hos användarna är ledstjärnan i arbetet på biblioteket och biblioteksrummet ska utformas efter det (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 587-588). I biblioteksplanen för biblioteken i Malmö beskrivs till exempel rummet så här:

Biblioteksrummet är en viktig resurs för biblioteksverksamheten och personalen. Rummet har traditionellt använts till att förvara och presentera en fysisk samling medier. Under senare år har biblioteksrummet utvecklats och blivit mer av en mötesplats.

Malmö stads biblioteksplan 2016-2020, s. 8

Intervjuperson Stadsbibliotek uttrycker också detta när hen säger att “olika grupper naturligt ska kunna mötas” i biblioteket (Intervjuperson Stadsbiblioteket). Att biblioteksrummet beskrivs på ett sådant sätt visar på en riktning bort från en definition av biblioteksrummet som endast förvaringsplats åt böcker. Biblioteksrummet fyller istället andra syften, som att tillgodose behov hos användarna och vara en mötesplats.

Samtidigt finns det en inneboende dubbelhet i formuleringen om biblioteksrummet som en mötesplats. För att som institution förstå behovet av möten mellan människor och mellan vissa grupper finns det en avgränsning om vilka grupper som gör vad och hur. I samtliga undersökta biblioteksrum, framförallt på ett stort folkbibliotek som Stadsbiblioteket, finns det tydliga och synliga indikatorer på att specifika rum är utformade för specifika målgrupper. Rummen för barn och ungdomar är tydligt designade för unga människors behov, där andra gruppers behov blir underställt målgruppens. På barnavdelningen finns det till exempel en skylt som säger att vuxna inte ska sitta och ta upp plats för barnen på just den platsen (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Intervjuperson Stadsbiblioteket menar att det går att se i rummen på stadsbiblioteket att det finns “målgruppsfördjupningar och avdelningar som är särskilt riktade till vissa grupper”, också av den anledningen att dessa avdelningar ska svara mot målen och att det ska vara tydligt. Behoven hos vissa grupper måste prioriteras före andras, med konsekvensen att den prioriteringen även uttrycks i biblioteksrummet. Intervjuperson Bellevue beskriver en sådan uppdelning av behov i termer av att användare behöver en del av rummet som “hemvist” och för det behövs att det byggs “rum i rummet”. “[M]ålet är att hitta balansen i rummet [vilket] gör att så många som möjligt trivs i miljön” (Intervjuperson Bellevue). Citatet visar på en prioritering av användarnas behov. Prioriteringen av användarnas behov visar i sin tur

på hur biblioteket som institution vill positionera sig i omvärlden genom utformningen av biblioteksrummet. Denna positionering lyfter Capillé (2018, s. 420) fram som en del i bibliotekens inneboende struktur som maktinstitution. Han menar att biblioteken har makt som institution att segmentera maktstrukturer och kontrollera användarnas handlingsutrymme. Biblioteket kan därmed ge uttryck för och agera inom en viss världsåskådning och det perspektivets hegemoniska övertygelser. Biblioteket kan på så sätt motverka att biblioteksrummet verkligen blir en mötesplats för sina användare.

Samtidigt redogör Capillé (2018, s. 420) för möjligheten att skapa band mellan människor i ett biblioteksrum, om det utformas så att det tillåter kommunikation och möten mellan grupper på ett sätt som inte utgår från kontroll och maktstrukturer. Capillé (2018, s. 420-421) indikerar också till rummets komplexitet och dubbelhet. Den komplexiteten har vi funnit ofta implicit uttryckt i materialet, till exempel här hos Intervjuperson Bellevue:

Och jag tycker att man måste vara bred, vi kan inte tycka att vissa ska ha mer tillgång till rummet utan det måste vi klara av att hantera. Sen jobbar vi mot prioriterade grupper men i rummet kan vi som offentlig verksamhet inte säga att du får inte komma [hit] eller dina åsikter är ointressanta.

Intervjuperson Bellevue

I diskursen om mål och offentlig verksamhet ingår det att alla ska välkomnas och användarnas behov ska bli tillgodosedda som en del i verksamhetens målsättning. Som offentlig verksamhet har man därför misslyckats om den inkluderingen inte uppfylls, även om det alltid är ett konstant arbete som biblioteken riskerar att inte nå upp till utifrån tidigare uttalanden om användarnas behov: "För det är väldigt hemskt faktiskt, att tänka sig att människor känner sig uteslutna på grund av att vi inte anpassat våra lokaler och verksamhet. Det är inte rimligt för en offentlig verksamhet." (Intervjuperson Bellevue). Intervjuperson Bellevues uttalande pekar extra tydligt på att gränsdragningen för en bra verksamhet också ligger i språket kring de större sammanhangen, även om samtliga bibliotek generellt sett ger uttryck för att det inte är bra om biblioteket inte når målen. Målsättningen för en offentlig verksamhet kan utifrån vårt material ses som att behov hos användare ska mötas, men inte bara för den enskilda individens skull. Som många forskare varit inne på (se Capillé 2018; Audunsson 2005; Mickiewicz 2016; Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012) har målsättningen för biblioteken ofta stora anspråk på att skapa demokratiska medborgare i ett rum som alla människor är välkomna till och har tillgång till. I den målsättningen finns en viss komplexitet eftersom den aktualiserar flera, till viss del motstridiga, diskurser samtidigt.

Vi har redogjort för att diskursen om behov samt samverkan interagerar tydligt med diskurser om demokrati. Biblioteken beskrivs stundtals i materialet som att det måste fortsätta arbeta med frågor som rör demokrati och rörelsen för biblioteken är alltid mot detta, biblioteket befinner sig i en positiv riktning. Mickiewicz (2016, s. 238) menar till exempel att ledordet för de samtida biblioteken är tillgång (*access*) och att biblioteken arbetar för att sänka trösklarna på biblioteken vilket är en metafor för tillgång som vi kommer att återkomma till. Mickiewicz (2016, s. 238) härleder upphöjningen av tillgång till en demokratiseringsprocess. Biblioteken blir helt enkelt mer och mer tillgängliga. Intervjuperson Bellevue beskriver det som att hen "tycker

[att] biblioteken är i grunden demokratiska, framförallt om vi klarar av tillgänglighetsarbetet, det vill säga att alla har tillgång [...] själva biblioteket som sådant är demokrati”. Bibliotekets demokratiska funktion byggs här in i själva bibliotekets grund. Denna process beskrivs också hos Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2011) definition av det performativa rummet. I det performativa rummet bjuds användaren in för att själv vara med och skapa innehåll och medskapande blir därmed en del i en demokratiprocess. För Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot- Hansen (2011, s. 593) är arbete för att skapa sådana rum, och därmed också sådana processer som ska stärka demokratin, inte inbyggt utan något som måste arbetas för. Diskurser om demokrati som uttrycks i performativa rum finns det exempel på i de undersökta biblioteksrummen, till exempel Medielabbet, KRUT och Balagan på Stadsbiblioteket, som har tydliga inslag av eller domineras helt av att vara makerspaces (Stadsbiblioteket 5/3 2019).

Som tidigare redogjort för finns det en viss komplexitet i bibliotekens målsättning att vara demokratiska institutioner då de också besitter makt i egenskap av att vara sådana (se Capillé 2018; Mickiewicz 2016; Hansson 1998; Koch 2004). Biblioteksrummet kan uppvisa och cementera maktrelationer i rummet, i likhet med det som Koch (2004, s. 42-45) och Capillé (2018, s. 420) pekar på. Även Mickiewicz är kritisk till en enkel uppställning av biblioteket som en demokratisk institution och menar att den “demokratiseringsprocessen” som sker inte alls behöver innebära större tillgång, utan kan stärka gamla strukturer eller skapa nya uppdelningar mellan människor (Mickiewicz 2016, s. 238). Capillé (2018, s. 420) menar att maktrelationer är inbäddat i biblioteksrummet som sådant, och kan överföra dessa relationer beroende på sin utformning och hur den utformningen relaterar till användaren. Det finns därför en dubbelhet i diskurser som rör biblioteket och demokrati.

Denna dubbelhet är tydlig i diskussionen om livslångt lärande, att möta behov hos användare och lärande som ett verktyg och som ett sätt att främja demokrati eftersom dessa kan legitimeras i ekonomiska termer, med ökad utlåning och besökarstatistik (Hedemark 2018, s. 216). Genom den logiken kan biblioteket rätta sig efter en ekonomisk rationalitet, trots att ekonomisk vinning aldrig tas upp i bibliotekens styrdokument eller de intervjuades utsagor. I de observerade biblioteksrummen förekom det artefakter eller placeringar i rummet (målgruppsinriktningar, design för läsfrämjande) som indikerar denna dubbelhet. Biblioteket figurerar i en kommersiell sfär genom dess språkbruk som appellerar till ekonomiska diskurser om tillväxt och kulturinstitutioner som konkurrenskraftiga (Fejes 2017, s. 296), något som påverkar maktrelationerna i biblioteksrummet.

Fejes (2017) skriver om att livslångt lärande uppkom på en humanistisk grund för att ge människor ett bättre liv men som begrepp har det alltmer blivit en del i en strategi att förändra individer, vilket i sin tur kan kopplas samman med professionell utveckling. I den nyliberala utvecklingen blir individens lärande en del i att forma medborgare till att bli anställningsbara och bidra till ekonomisk tillväxt i samhället (Fejes 2017, s. 296; Olsson Dahlquist 2019, s. 49-50). En liknande koppling finns i lärande rum. Även där syns ett stort fokus på individen, och individens möjligheter att bidra till samhället genom sin läroprocess. Den ekonomiska vinningen följer också med in i det performativa rummet, som då ska vara kreativt, aktivt och skapande istället för att inhysa statiska samlingar. Kreativiteten som det performativa rummet

vill väcka handlar också om att få framförallt unga människor att vara entreprenörer och vara innovativa på en marknad (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 593). Att biblioteket ska fylla även dessa ekonomiska funktioner i samhället ligger i linje med det Florida (2002) skriver om den kreativa klassen och upplevelse-ekonomin¹⁹ vilket vi även kommer att ta upp och utveckla under rubriken Tillgänglighet. Det performativa rummet och det lärande rummet måste utformas som upplevelser för att fortsätta intressera användarna och för att fortsätta vara relevant för en samhällsutveckling (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 593).

Biblioteksrummet utformas därmed som en upplevelse för att uppfylla bibliotekets mål som en demokratisk institution. Här agerar både empiriska och relationella värden, då biblioteksrummet genom att utformas på detta upplevelse-centrerade sätt både ger uttryck för vad biblioteket som institution borde vara men också hur rummet skapar relationer med sina användare. Genom en sådan fokusering är den ekonomiska rationaliteten närvarande i rummet, om än subtilt. De empiriska och relationella värden som vi har funnit i denna diskurs, som har interdiskursiva kopplingar till en ekonomisk diskurs, verkar exempelvis i avdelningar som präglas av makerspaces, läsförmedlande aktiviteter på olika nivåer, att det finns musikstudio eller liknande (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Allt detta ligger helt utanför bokdiskursen eftersom det är lärande eller personlig utveckling genom upplevelser som ska uppnås. Det finns även mer konkreta exempel, då biblioteken för att uppnå sina mål måste ta in yttre kommersiella tjänster genom att tipsa om olika appar för läsning och språk (Stadsbiblioteket 5/3 2019; Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019; Bellevuegårdsbiblioteket 14/3 2019). Genom att till exempel avdelningen KRUT på Stadsbiblioteket inte har några böcker alls, utan har fokuserat på kreativt skapande för ungdomar på olika sätt kan ord som "kreativ", "skapande" och "makerspace" även relateras till expressiva värden och social identitet. De blir ideologiskt signifikanta och kan förstås interdiskursivt utifrån en marknadsekonomisk diskurs i och med att KRUT visar på hur biblioteket vill vara med och skapa nya medborgare som sedan kommer fortsätta agera inom en ekonomisk rationalitet och en nyliberal samhällsutveckling (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen 2012; Kann-Christensen & Andersen 2009). En sådan utveckling kan kopplas till styrmetoden NPM vilket vi kommer att återkomma till.

Socialt ansvar

Medier och tillgänglighet

Generellt sett framkommer en bild av att verksamheterna har i uppdrag att ta hänsyn till den sociala verklighet som omger de olika biblioteken genom att ta ansvar i frågor som ligger lite utanför det som exempelvis bibliotekslagen ger uttryck för. Socialt ansvar är en diskurs som förmedlas på olika sätt men ett konkret exempel ger Intervjuperson Stadsbiblioteket uttryck för i samband med vilka medier som ska

---

¹⁹ *Experience economy*

finnas tillgängliga i biblioteksrummet i relation till bibliotekets ansvar (diskussionen kretsade kring omdebatterade bilderböcker);

Och då hade vi ju Afrosvenskarnas förening och föräldrar till små barn som inte ville komma om vi inte plockade ner och då plockade vi ner Lilla Hjärtat i magasinet under stor vända. Helt kallsvettig. Har jag gjort rätt eller fel? Sen samtidigt fanns det ju från de politiska grupperna tankar kring det där så det var väldigt komplicerat... Jag tycker inte att jag har det uppdraget att ge mina barn i Malmö den upplevelsen i den åldern utan jag vill ju liksom att de ska komma in här och tycka att det är roligt att lära sig... jag vill inte göra den upplysningen där och då.

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Citatet visar på en omsorg om en viss grupp av användare, med en beredskap att lyssna in användarnas synpunkter samt att institutionen har ett ansvar att inte förmedla sådant material som kan vara stötande. Att Intervjuperson Stadsbiblioteket säger "mina barn" i citatet tyder på en positionering som vill värna barnens bästa. Detta uttalande menar vi kan analyseras utifrån Faircloughs relationella värde som betonar sociala relationer. Genom att betona att hen har ansvar för "mina barn" vill Intervjuperson Stadsbiblioteket enligt vår mening etablera en relation som bygger på "trust and solidarity... which is where relational value comes into the picture" (Fairclough 2015, s. 134). I ett större sammanhang ser vi här hur utsagan kan tolkas som ett exempel på hur biblioteket kan bli en arena för offentlig diskurs i likhet med det som Alstad och Curry (2003) tar upp i sin artikel. Där kopplas bibliotekens demokratiska uppdrag samman med den rumsliga dimensionen och hur rummet kan verka som en plats som speglar den lokala befolkningen och deras önskemål. Vi ser här hur en aktuell debatt i samhället kanaliseras ner i verksamheten, genom användarna som mediatorer, vilket i slutändan får rumsliga konsekvenser i det att visst material plockas bort. Åtgärden framstår som noga övervägd då den utfördes under "stor vända" och Intervjuperson Stadsbiblioteket framhäver också att det var "väldigt komplicerat" i förhållande till de styrande politikerna. Här ser vi hur olika syn på material och yttrandefrihet framträder där relationerna till användarna och användarnas rätt att inte känna sig kränkta värnas framför principer om fri åsiktsbildning och fri tillgång till all litteratur, även sådan som kan betraktas som stereotyp. Vi menar att vi kan dra en slutsats om att diskursen om socialt ansvar även hänger samman med en specifik syn på biblioteksrummet som lärandeum där vi menar att användarnas egenmakt (som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012, s. 591 menar är ett uttalat statligt mål) tas i beaktande genom att man vill stärka individernas röster i biblioteksrummet och rätt till bildning utan att behöva möta stereotyper eller rasistiska inslag.

I vårt material har vi även kunnat se en skillnad mellan folkbiblioteket och universitetsbiblioteken som biblioteksform med avseende på yttrandefrihetsfrågan i förhållande till olika material. Intervjuperson Orkanen menar exempelvis att det inte går att "gå ända ut i yttrandefrihetsspåret" när det kommer till att förmedla ett visst material i biblioteksrummet men att de samtidigt har ett ansvar att tillhandahålla sådant material som kan betraktas som kontroversiellt av vissa användare. Materialens funktion ur ett forskningsperspektiv och det faktum att material måste kunna granskas kritiskt, ges här företräde framför enskilda individers känslor och invändningar.

Vi kunde inte notera något explicit kontroversiellt material i biblioteksrummen under våra observationer men vi har förstått att diskussioner om vissa material uppkommer ibland och att det ofta handlar om bibliotekens programverksamhet (som förvisso äger rum i biblioteksrummen men som vi inte har tagit del av under våra observationer). Det intressanta i sammanhanget är diskussionerna om vad som egentligen får finnas i rummet och var gränserna går. Hedemark (2018) kopplar samman debatter i samhället kring kontroversiell litteratur med bokdiskursens fokus på fri åsiktsbildning och bevarande. Denna diskurs står i kontrast till de senaste årens alltmer framträdande förändringsdiskurs vars huvudsakliga kärna kretsar kring anpassning till individen vilket vi tidigare nämnt (Hedemark 2018, s. 222, 227). I ett interdiskursivt sammanhang menar vi att Intervjuperson Stadsbibliotekets utsaga skriver in sig i en förändringsdiskurs där boken får stå tillbaka och “bäras ner i magasinet under stor vända” samtidigt som individens rätt att inte känna sig kränkt värnas. Intervjuperson Orkanen å sin sida kopplar boken och dess värde till forskningsuppgiften utifrån en självförståelse som bärare av viktiga demokratiska ideal. Vi kan se att Intervjuperson Orkanen både skriver in sig i den bokliga diskursen med fokus på bevarande och kulturarvstankar samt informationsdiskursen där en fri tillgång till informationsresurser av alla de slag värnas (Hedemark 2011, s. 38).

Bibliotekets kompensatoriska uppdrag

När det kommer till socialt ansvar har vi noterat att intervjupersonerna genomgående även sammankopplar detta med det demokratiska uppdraget och att biblioteket har ett ansvar som sträcker sig utanför de fastställda ramarna i form av styrdokument och bibliotekslagen: “vi måste förhålla oss till olika saker i omvärlden som inte alltid exakt står i verksamhetsplanen” (Intervjuperson Bellevue). Vi tolkar detta som att det aktivt anammas ett tankesätt som innebär att hålla sig uppdaterad om vad som händer i samhället och att det ständigt pågår förhandlingar om vilka roller som biblioteket kan axla. Intervjuperson Bellevue talar även om hur “samhället kanaliseras ner i biblioteken” och att “angående den nationella biblioteksstrategin får vi klura på om vi kan ta på oss fler roller... vi har ju den digitala klyftan exempelvis”. Kanaliseras blir här en metafor för hur samhället och biblioteken interagerar med varandra, och att det är bibliotekens roll att spegla hur samhället ser ut. Biblioteket och samhället är åtskilda men samtidigt tätt förbundna och konstituerar varandra. Intervjuperson Stadsbiblioteket menar till exempel att biblioteken fått vara med och påverka den nationella biblioteksstrategin (Intervjuperson Stadsbiblioteket). Förhandlingen sker åt båda håll där biblioteken måste ta hänsyn till många strömningar i samhället och göra ett urval gällande vilka roller och uppdrag biblioteket konkret kan axla.

Vi menar också att Intervjuperson Bellevue kopplar samman biblioteksrummets storlek och begränsningar med möjligheterna att ta socialt ansvar för flera grupper samtidigt: “Man får hela tiden bestämma sig - är det här vår uppgift, ska vi ta hand om detta och hur utformar vi då rummet? Hur stora förändringar kan vi göra?”. Utifrån intervjupersonernas utsagor är det tydligt att biblioteken identifierar och fångar upp olika samhällsbehov som andra arenor i samhället inte adresserar i så stor utsträckning. Ett väldigt tydligt exempel på detta är utmaningar som handlar om digital kompetens och som bland annat Intervjuperson Bellevue och Intervjuperson Stadsbiblioteket benämner den “digitala klyftan”. Att biblioteken arbetar med detta syns bland annat på Stadsbiblioteket där vi genom våra observationer noterade att det har upprättats ett helt rum, ett lärcentrum, för frågor som kretsar kring den digitala

klyftan och där kan användare bland annat få hjälp med att navigera på Internet, få kunskap om hur datorer och andra tekniska hjälpmedel fungerar samt få hjälp med att starta företag via Internet (Stadsbiblioteket 5/3 2019).

Utsagor om den digitala klyftan och våra observationer av de fysiska rummen kan tillsammans skrivas in i en informationsförmedlande diskurs som betonar bildningsideal och individens rätt att få de verktyg som behövs för att navigera i vårt utpräglade teknik-och informationssamhälle (Hedemark, 2011, s. 38). Vi har också kunnat se att det finns tydliga pedagogiska inslag i denna diskurs där biblioteksrummet får inta rollen som lärandecentrum i mötet med användaren. De pedagogiska aspekterna som kan skönjas i den informationsförmedlande diskursen bygger på föreställningar om det nya kunskapssamhället och tankar kring demokratiuppdraget men kan också härledas till marknadsekonomiska krafter som tenderar att betrakta användare som "kunder" och där förmedlingen måste anpassa och skraddarsys utefter individens behov (Hedemark, 2011, s. 38). Vi har inte kunnat se att våra intervjupersoner tar ord som "kunder" eller "konsument" i bruk men däremot har vi implicit kunnat se element i vissa utsagor som pekar mot en marknadsorienterad, ekonomisk diskurs i förhållande till socialt ansvar. Vi har anledning att återkomma till detta.

Biblioteket i förhållande till politiska strömningar och rättigheter

Vi har även kunnat se att biblioteken kan verka som exempel på institutioner som tar ett stort socialt ansvar i turbulenta tider. Ett konkret exempel på detta ger Intervjuperson Stadsbiblioteket;

Vi var ju de första som öppnade biblioteket för personer som inte har något svenska medborgarskap eller som inte har uppehållstillstånd och då blev det jättemycket provokationer mot oss, framförallt på nätet och via mail men också mot vår personal... Man märker att biblioteken som i grunden är lugna platser ofta blir platsen där debatten blir ganska hård av någon anledning.

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Citatet visar på att socialt ansvar och ställningstagande kan få konsekvenser både för personalen som arbetar i biblioteksrummet och för användarna, form av att debatten höjer tonläget i biblioteket och därmed verkar som en knutpunkt för åsiktsventilering, om än i informell och spontan tappning. Här aktualiseras tankar kring biblioteksrummet som står i direktkontakt med det omkringliggande samhället. Rummet får här ikläda sig rollen som mediator av medmänskliga värden och som en spelare i en social process (Harvey 1973, s. 13-14). Här inkluderas även medborgare som ännu inte formellt fått den statusen och därmed vidgas förståelsen av uppdraget till att inbegripa även de människor som befinner sig i periferin eller dolda, under ytan. De värden som enligt oss färgar utsagan karakteriseras av inkludering och solidaritet men även av en syn på biblioteket som ett gränsöverskridande, demokratiskt rum som kan verka för tolerans, förståelse och individens rätt till kunskap och information (jmf Alstad & Curry 2003). Enligt vår mening kan utsagan även ses i ljuset av biblioteket som de lågintensiva mötesplatser Audunson beskriver där man som användare blir exponerad för olika åsikter och intressen som avviker från de egna, vilket kan betraktas som demokratifrämjande. Här betonas också vikten av biblioteket som offentlig mötesplats mot bakgrund av flyktingströmmar och det

multikulturella samhället (Audunson, 2004 s. 430). Att Intervjuperson Stadsbiblioteket talar om hur de "öppnade biblioteket" implicerar att biblioteket tidigare varit stängt för en grupp människor. En sådan formulering ger en tydlig bild av bibliotekets syn på sig själva utifrån vad Fairclough (2015, s. 131) skulle kalla för empiriska värden. Genom att tillåta utlåning för en tidigare utestängd grupp får dessa individer de nycklar som krävs för att påbörja sin resa in i lokalsamhället. Audunson framhåller att biblioteket är den samhällsinstitution som framför andra är bäst lämpad att verka som en mellanmänsklig bro genom att minska klyftorna och här kan vi tydligt se en diskurs som går i den riktningen (Audunson 2004, s 432). Samtidigt uppger Intervjuperson Stadsbiblioteket att beslutet har fått konsekvenser och att det skett "provokationer" mot personal, vilket vi menar säger något om samhällsklimatets diskurser om tolerans och solidaritet. Att öppna upp biblioteket för nya målgrupper menar vi utgör ett bra exempel på hur samhället "kanaliseras ner i biblioteket" som Intervjuperson Bellevue uttrycker det och hur biblioteksrummet blir en arena för offentlig diskussion.

Socialt ansvar kan även vara orienterat mot specifika aktiviteter, framförallt förlagda utanför bibliotekets fyra väggar. Intervjuperson Rosengård lyfter att de, genom samverkan med flera aktörer i området, genomfört en rad satsningar med fokus på de mest socioekonomiskt utsatta områdena i och omkring Rosengård: "Bästa Sommaren hade vi i Herrgården som ligger åt det hållet som är ett av de mest socioekonomiskt utsatta i hela Sverige ungefär... vi var 42 aktörer som gjorde aktiviteter för barnen där under sommarlovet". Intervjuperson Rosengård nämner även att de genomfört demokratidagar och att "mina demokratiambassadörer" varit delaktiga i de aktiviteter som ägt rum. Vi menar att ordval som "mina" och "vi gjorde" och "socioekonomiskt utsatta" är uttryck för relationella värden. Intervjuperson Rosengård använder en vokabulär som enligt vår mening för tankarna till en kollektiv förståelse av bibliotekets uppdrag som präglad av en solidaritetstanke. Här blir biblioteksverksamheten en gemensam ansträngning, någonting som görs tillsammans vilket också visar sig i rummet genom de broar som byggs till användarna genom bland annat synpunktshantering i form av synpunktslådor och biblioteket svarar-vägg (Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019). Vi menar att de kollektiva tankegångar som präglar bokdiskursen blir framträdande här, vilket också syns i andra sammanhang i Rosengårdsbiblioteket vilket vi kommer att återkomma till. Dock framträder även allaktivitetsdiskursen här genom att verksamheten förflyttas dit den behövs som mest.

Ett sätt att förmedla socialt ansvar via biblioteksrummen som vi noterat är att nästan samtliga bibliotek väljer att ha speciella HBTQ-hyllor eller regnbågsmarkeringar av litteratur på böckernas pärm, vilket vi tidigare tagit upp under avsnittet Behov i förhållande till utbud och samlingar. Stadsbiblioteket utmärker sig särskilt på denna punkt då biblioteket är HBTQ-certifierat och därmed har en tydlig profil kring dessa frågor. Under våra observationer har vi noterat att stadsbiblioteket har dessa hyllor både på småbarnsavdelningen Kanini, mellanåldersavdelningen Balagan och i ungdomsavdelningen i Cylindern. På avdelningen KRUT (som riktar sig till ungdomar och unga vuxna från 14-25 år) informerades om att detta rum bygger på normkritiska värderingar (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Detta tolkar vi som ett medvetet ordval som skapar inkluderande konnotationer. Det blir ett sätt för biblioteket att visa på en medvetenhet kring begrepp som ligger i tiden men som också för tankarna till det offentliga rummet som en inkluderande, demokratisk arena för alla medborgare,

en ideologisk tanke som kan relateras till expressiva värden. Genom att använda formuleringar som "normkritiska värderingar" skriver biblioteket in sig i en social diskurs som inte finns i rummet av en slump. Diskursen står i direktkontakt med de tankegångar som präglar samhället och som enligt Harvey (1973) sipprar ner i offentliga byggnader såsom biblioteksrum. I en sådan diskurs har HBTQ-relaterade frågor i större utsträckning börjat normaliseras och synas i offentligheten. Exempelvis har RFSL HBTQ-certifierat ca 400 verksamheter i över 10 års tid både inom privat och kommunal sektor men där även näringslivet börjat intressera sig alltmer för dessa frågor (RFSL 2018). Även stärkt rättsligt skydd och implementeringen av bland annat Diskrimineringslagen och förändringar i äktenskapsbalken menar vi kan ses som tecken i tiden på att dessa frågor diskuteras och behandlas i offentligheten (Regeringen 2018).

Tillgänglighet

Tillgänglighet har i vårt material framträtt som en stark diskurs med många lager och infallsvinklar. Historiskt sett har biblioteken främst varit tillgängliga för en social elit. Även när biblioteken gick från privata institutioner till att drivas genom skatteintäkter på slutet av 1800-talet uteslöts vissa samhällsklasser, kvinnor och barn (Mickiewicz 2016, s. 244). Detta kan kontrasteras till dagens samhälle där Mickiewicz (2016, s. 244) menar att "access has come to define the contemporary library and has become a given in terms of what libraries are and what they have to offer". Tillgänglighet blir i vår mening en förutsättning för att leva upp till det demokratiska uppdraget om jämlik tillgång till alla såsom det formuleras i bibliotekslagen (SFS 2013:801, § 2). I våra intervjupersoners utsagor framkommer det tydligt att tillgänglighet är en av grundbultarna för biblioteksverksamheten vilket också har noterats genom våra observationer. Dock har vi kunnat se att de rumsliga begränsningarna utgör ett centralt hinder för områdesbiblioteken när det kommer till att tillgängliggöra lokalerna för alla, vilket också har visat sig gälla behovsuppfyllelse hos användarna som vi redogjort för tidigare. Vi kommer nedan att redogöra för och problematisera våra utsagor med fokus på tillgänglighet.

Tillgänglighet genom positionering

När det kommer till tillgänglighet som en diskurs i förhållande till användarna och biblioteksrummet finns det en del övergripande tendenser och gemensamma nämnare som framträder i intervjupersonernas utsagor. Primärt kan biblioteksrummets storlek och form nämnas som en avgörande del i möjligheterna att skapa rum för alla och detta är något som flera intervjupersoner tar upp. Intervjuperson Stadsbiblioteket pekar på de arkitektoniska elementen i biblioteksutformningen;

Överallt bygger man sådana här stora biblioteksrum och det är ju också på något vis att positionera staden och det är inte alltid att det är det som är det bästa för verksamheterna som vi har här...vi borde kanske ha byggt mer flexibelt med små rum som kan bli större och mindre samt studierum.

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Här blir det tydligt att bibliotekens möjligheter att tillgängliggöra och stödja vissa aktiviteter och grupper hänger nära samman med bibliotekets arkitektoniska stomme

och möjligheter att facilitera för biblioteksanvändarna. Intervjuperson Stadsbiblioteket använder här orden "positionera staden" för att lyfta problematiska aspekter med stora biblioteksrum som på ett övergripande plan hänger samman med stadsutvecklingen och användarnas möjligheter att delta. Att det finns kopplingar mellan biblioteksrum och stadsutveckling är något som undersökts flitigt under de senaste åren (jmf Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011; Carlsson 2013; Florida 2002). De tre huvudsakliga aspekterna som utmärker bibliotekets roll i stadsutvecklingen är platsen (biblioteket som ikon), rumslighet (biblioteket som mötesplats, offentlig miljö och upplevelsecenter) samt relationer (kreativa allianser, hybridiserade kulturarenor och kreativ utveckling) (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 16). Dessa tre aspekter samverkar i ett kulturellt stadsplaneringsnät som bygger på ett uppifrån-och nerperspektiv där ekonomiska rationaliteter historiskt sett styr utvecklingen fram till 80-90-talet då rationaliteter som präglas av konsumtion och upplevelser har tagit överhanden. Sedan dess har ytterligare strömningar påverkat stadsplaneringen, nu med ett ökat fokus på att positionera staden gentemot andra städer samt att upprätthålla en attraktionskraft med avseende på turism, kultur och staden som upplevelsecentrum och plats för möten (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2011, s. 21).

Hanna Carlsson (2013 s. 66-67) lyfter Malmö som ett exempel på en stad som tagit till sig den nya tidens rationaliteter. Utifrån Stadsbiblioteket i Malmö lyfts strategin "The darling library" (som implementerades 2009) som ett exempel på ett paradigmskifte där verksamheten gått från att profileras som kunskaps-och läranderesurs i staden till att understödja en ny marknadsföringsmässig riktning som fokuserar på upplevelser och kultur. Här tecknas en bild av staden som anpassar sig till det som ekonomen Richard Floridas benämner *den kreativa klassen*. Florida menar att tillväxt i städerna är avhängig en ny kreativ klass vars (kreativa) arbete och kapital hjälper till att skapa ekonomiskt värde (Florida 2002, s. 68). Carlsson menar att Malmö stads urbana transformationsprojekt kopplar samman kultur med utveckling och tillväxt och att detta understödjer den livsstil som den kreativa klassen föredrar (Carlsson 2013, s. 67). När staden strävar efter att anpassa sig till denna nya klass och dess fokus på ett mångfacetterat kulturutbud i staden med caféer, gallerior, events, biografier, konst och kreativa arenor av olika slag (något som Florida (2002, s. 231-232) benämner som platskvalitet²⁰) påverkas även de offentliga rum som staden tillhandahåller och är en del av. Biblioteket blir en spegling av stadsrummet och blir således en komponent som understödjer den dominerande stadsplaneringen. Carlsson (2013, s. 69) menar att den kreativa klassens krav på platskvalitet påverkar biblioteket och "den demokratiska mötesplatsen får dubbla värden där den både ska bidra till medborgerligt deltagande och till bilden av den toleranta staden". Målsättningen för biblioteksrummet blir i denna förståelse att skapa mötesplatser där "biblioteksrummet framträder som ett utrymme där malmöborna kan utveckla sin kreativitet och innovationsförmåga i möten med varandra" (Carlsson 2013, s. 70). Vi menar att Malmö stadsbiblioteks rum KRUT och Balagan utgör bra exempel på kreativa rum som kan locka en viss målgrupp. Teknik och kreativitet blir här kittet som för människor samman. Men ett alltför stort fokus på att tillfredsställa den kreativa klassens behov menar Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen och Skot-Hansen (2011, s.

---

²⁰ *Quality of place*

29-30) kan leda till att vissa grupper känner sig exkluderade från biblioteksrummet. Detta skulle innebära att fast rum som KRUT och Balagan finns tillgängliga för alla på pappret så finns det osynliga hinder för vissa grupper i samhället att ta del av utbudet då de som inte tillhör den kreativa klassen utestängs genom att känna sig alienerade och ovälkomna i förhållande till rummets tilltal och utformning.

Mot bakgrund av detta menar vi att Intervjuperson Stadsbiblioteket medvetet rör sig bortom föreställningen om biblioteksrummet som exklusivt understödjande den kreativa klassen. Att hen även föreslår att de kanske borde ha byggt mer med användarna i fokus ser vi som ett tecken på ett inkluderande förhållningssätt som inte ämnar förfördela en viss grupp i samhället utan som tänker i breda termer. Utifrån de observationer vi genomfört har vi inte kunnat se att områdesbiblioteken används som speljäser i det stadsbygge som Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen och Skot-Hansen (2011) beskriver i samma utsträckning som Stadsbiblioteket exempelvis. Vi tänker att detta skulle kunna bero på att områdena där dessa bibliotek ligger inte betraktas som attraktiva för den kreativa klassen och således finns inte samma behov av att bygga flaggskeppsliknande biblioteksrum även om vissa tecken på platskvalitet kan nämnas, exempelvis caféavdelning, events i form av programverksamhet och konst i form av utställningar (Bellevuegårdsbiblioteket 14/3 2019; Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019).

När det kommer till staden och förhållandet mellan biblioteksrum och tillgänglighet nämner Intervjuperson Stadsbiblioteket även att hen ställer sig positiv till att införliva biblioteksverksamhet i gallerior och att finnas där staden expanderar som mest:

Till exempel i Hyllieområdet, där arenan bygger och Emporia ligger, hela det området har en befolkning på kanske 40 000 människor. Det är ungefär lika stort som Landskrona men där finns inget bibliotek alls...Vi ser det hela tiden nu - hur våra lokaler ligger fel i förhållande till när staden växer och befolkningen ökar i antal.

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Det kan kännas självklart att biblioteket ska försöka vara där människorna är men samtidigt tyder detta uttalande på att biblioteket måste vara där staden utvecklas som mest, nära sundet och gallerior. I vår förståelse kan utsagan tolkas på två sätt. Kann-Christensen och Andersen (2009 s. 212) menar att bibliotekens relevans och legitimitet hör ihop med bibliotekens förmåga att "manoeuvre in a public sector dominated by the economic discourse". Detta innebär att biblioteken måste försöka balansera omgivningens marknadsekonomiska inflytande genom att anpassa verksamheten till "kunder" samt marknadsföra sina "tjänster" samtidigt som man är en offentlig institution med rötterna i demokratiska ideal (Kann-Christensen & Andersen 2009, s. 220). Utsagan ovan skulle kunna förstås i ljuset av den ekonomiska diskursen men även mot bakgrund av att Intervjuperson Stadsbiblioteket framhåller att "sen tycker jag också att det är bra med bibliotek på köpcentra för då kan man nå grupper som kanske inte normalt uppsöker biblioteket". Vi ser i utsagan en simultan rörelse mot att både tillfredsställa den kreativa klassen genom att finnas i områden där dessa kan tänkas bo och arbeta samtidigt som biblioteket även är beredd att skriva in sig i en kommersiell kontext då en positiv syn uttrycks i det potentiella mötet mellan biblioteksrummet och gallerian som präglas av andra värden där konsumtion och konkurrens står i centrum. Alstad och Curry (2003, s. 16) menar att biblioteken tilldelas de högsta sociala värdena av samhället genom "education, democracy and

civic participation”. Författarna menar att dessa ideal inte är kompatibla med kommersialism då biblioteksmiljön måste fungera som en fristad från dessa intressen för att framgångsrikt kunna verka som platser där man kan utöva sina medborgerliga rättigheter (Alstad & Curry 2003, s. 16). Detta synsätt har beröringspunkter med de resonemang som Mickiewicz (2016, s. 242) lyfter där biblioteken kan ses som semioffentliga, separerade utrymmen. Deras unika autonomi och status skadas när influenser från den omkringliggande konsumtionssamhället sipprar in i biblioteksrummet och transformerar verksamheten så att rummet blir bärare av olika meningssystem vilket minskar förutsättningarna för dialog och politiska influenser.

Vidare lyfter Alstad och Curry specifikt köpcentrum som offentliga platser och menar att dessa “create an illusion of public space” genom att vissa, mer utsatta medborgare, till exempel hemlösa, måste agera i enlighet med de normer och regler om uppförande som köpcentrum ställer upp för att “earn their civic rights” (Alstad & Curry 2003, s. 5). Således skulle vissa medborgare inte kunna få tillträde till biblioteksrummet på samma villkor som majoriteten då själva köpcentrumet som byggnad tillhör den privata sfären (Alstad & Curry 2003, s. 2). Vi menar att detta är problematiskt ur ett demokratiskt perspektiv med särskilt avseende på Bibliotekslagen 2§ som betonar att “Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla (SFS 2013:801). Utifrån den information vi tagit del av via intervjupersonernas utsagor framgår i vår mening dock ett överordnat motiv bakom diskursen om tillgänglighet - nämligen att alla medborgare ska ha en demokratisk tillgång till rummet. För att förtydliga tolkar vi det som att de uttalanden som gjorts om att vara där människor är, att finnas i köpcentrum och verka på platser som inte förknippas med biblioteksverksamhet egentligen handlar om att nå ut till personer som vanligtvis inte besöker biblioteket och att införliva dessa individer i gemenskapen. Det verkar finnas en strävan efter att legitimera verksamheten utan medvetna ekonomiska baktankar. Denna strävan synliggörs också i Intervjuperson Bellevue och Intervjuperson Rosengårds utsagor som återkommande talar om rumslig tillgänglighet i förhållande till funktionsnedsatta vilket vi kommer att återkomma till nedan.

Tillgänglighet som gränsöverskridande verktyg

Intervjuperson Stadsbiblioteket pratar om att “det ska finnas en självklarhet i rummet och det ska vara igenkännligt och lätt att förstå”. Rummen utformas utifrån bibliotekets gemensamma målgrupper (exempelvis Balagan, Kanini och KRUT) samt efter en strävan att skapa lättillgängliga och inbjudande miljöer. Lättillgänglighet är något som både Intervjuperson Stadsbiblioteket och Intervjuperson Orkanen talar om i termer av “låga trösklar”. Tröskel ser vi här som en metafor för den tillgänglighet som biblioteket kan erbjuda och det utgör även en riktning för arbetet med biblioteksrummet. Trösklarna verkar vara antingen inbyggda i bibliotekshuset eller någonting som laborerars med i förhållande till interiören med avseende på möblemang och hyllor. Trösklarna kan även relateras till de aktiviteter som sker i rummen. Tröskeln indikerar en slags gräns, en utestängande mekanism som ska arbetas emot genom att anpassa verksamheten och göra den bred så att så många som möjligt kan ta del av den. Intervjuperson Stadsbiblioteket talar även om “bibliotekens många ansikten” och att de måste finnas där användarna är, exempelvis på välbesökta platser som Malmöfestivalen eller badplatser på sommaren. Det blir tydligt att verksamheten inte bara kopplas samman med det fysiska biblioteksrummet utan att rummet flyttas utomhus genom “en kombination av olika format på olika platser”. Vi

menar att denna styrning mot uppsökande verksamhet interdiskursivt kan placeras in i allaktivitetdiskursen.

Vidare lyfter Intervjuperson Orkanen möjligheten för allmänheten att ta del av biblioteket i relation till dess placering i staden: "Det har stor betydelse vart biblioteket är placerat och hur tillgängligt det känns för besökaren". Bibliotekets möjligheter att verka som en närvarande institution för allmänheten hänger här samman med både utformning av rummet och om det är en integrerad del i stadsmiljön eller om det ligger mer i periferin, inbakat i universitetsområden. I själva utformningen av rummet eftersträvas att verka som en plats för möten - både över fakultetsgränser och utåt, mot omvärlden. Genom vår observation på Orkanenbiblioteket (13/3 2019) framstår framförallt entrén som en plats för möten. Entrén ger ett positivt och välkomnande intryck som påminner om ett avslappnat uppehållsrum som präglas av stora ytor, färger och möbelgrupper som inbjuder till samtal och samvaro. Här kan användarna bland annat låna brädspel och byta böcker med varandra genom en bokbytarhylla. Vi menar att detta utgör ett konkret exempel på hur Orkanenbiblioteket aktivt arbetar med att motverka barriärer med hjälp av den rumsliga faktorn och mötesplatsen som ledord. Att skapa inbjudande miljöer skulle även kunna ses som ett sätt att motverka det som kallas "biblioteksrelaterad ångest"²¹. Biblioteksrelaterad ångest karakteriseras av oro eller ångestkänslor som uppkommer i en biblioteksmiljö och som ofta aktualiseras i mötet med den akademiska miljön eller föreställningar om detsamma vilket framförallt hindrar studenter från att söka information och tillvarata bibliotekens resurser (Shelmerdine 2018, s. 344). För att motverka detta kan bland annat rummet verka som ett viktigt verktyg och Shelmerdine (2018, s. 350) framhäver olika komponenter där det rumsliga kan ha en roll att spela. Dessa utgörs bland annat av att rummen ska vara funktionella, attraktiva, rena, effektiva, estetiska, personliga och varma. Vi menar att biblioteksmiljön på Orkanenbiblioteket karaktäriseras av dessa komponenter och även arbetar aktivt med exempelvis varma intryck och en välkomnande atmosfär genom möbler, konst, belysning och växter. Anpassningar för att minska biblioteksrelaterad ångest utgör en förutsättning för möten både på en informell och spontan nivå men också i mer organiserade sammanhang via föreläsningar. Därför ser vi här att diskursen om tillgänglighet även kan skrivas in i Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens (2012) diskurs om rummet som mötesplats.

Tillgänglighet och rumsliga begränsningar

Både Intervjuperson Rosengård och Intervjuperson Bellevue relaterar biblioteksrummens storlek till möjligheterna att skapa inkluderande och tillgängliga verksamheter. Den förenande faktorn är de mindre lokaler som finns att tillgå. I båda uttagarna talas det om verksamhetens möjligheter i förhållande till rummet. Exempelvis kan biblioteksrummet verka som ett argument att ta till i en diskussion kring möjligheterna att bjuda in externa aktörer på biblioteket. Utifrån en diskussion kring balansen mellan fri åsiktsbildning, diskriminering och yttrandefrihet i relation till vem man kan upplåta lokalerna till uttrycker sig Intervjuperson Rosengård på följande sätt: "Det är intressant och kan vara en svår frågeställning... och ibland har vi ju haft räddningen här att vi inte har plats och det kan man ju undra – nya lokaler,

---

²¹ *Library anxiety*

hur blir det då?”. Det rumsliga verkar ha en förmåga att utestänga vissa svårhanterade frågor samt verka som en “räddning”. Citatet ovan tyder på att detta är ett förhållande som kan komma att ändras i och med det nya, större biblioteket som kommer att byggas inom en snar framtid. Även i Intervjuperson Bellevues utsaga kopplas rummets storlek ihop med bibliotekets möjligheter att erbjuda en bredd sina program och aktiviteter och att ta in vissa, mer kontroversiella personer på biblioteket:

Att ta in väldigt kontroversiella personer på ett litet bibliotek... om man har ett stort bibliotek så kanske man kan ha hela den bredden och då blir det någon sorts balans... det är lättare för större bibliotek att ha en bredd men man måste ändå sträva efter bredden trots att man är ett mindre bibliotek men det är hela tiden viktigt att inte utmana bilden av biblioteken så att man tänker jaha, de här biblioteken är till för en viss grupp.

Intervjuperson Bellevue

Citatet synliggör en inställning där det är viktigt att sträva efter en mångfacetterad verksamhet men att detta inte alltid låter sig göras på grund av de rumsliga begränsningarna. Möjligheterna att vara breda i sitt utbud relateras också till större bibliotek vilket antyder att de har fler möjligheter att leva upp till målen eftersom det finns rumsliga möjligheter att facilitera för många olika grupper samtidigt. Utsagan ovan vittnar också om balansgången mellan neutralitet och politiska uttryck - att förmedla en begränsad bredd och samtidigt inte framstå som att en viss grupp gynnas. Att det är nödvändigt att arbeta med denna balans i rummet (fast i en annan kontext) vittnar även Intervjuperson Rosengård om: “Vi kan göra så att barnen får mer utrymme för det är så att vuxna tar plats för barn... vi har funderat på kvinnorna, tar de plats på barnens område för att de inte vågar vara på andra ställen för att de tror att det är männens plats?” Här får den rumsliga faktorn andra konsekvenser då vuxna tar plats på barns bekostnad, ett förhållande som Intervjuperson Rosengård hoppas kommer att ändras i och med nybyggnationen. Den rumsliga faktorn med trångboddheten synliggör i detta fallet en struktur som kommer fram i samband med storleksmässiga förutsättningar vilket verkar påverka vissa gruppers möjligheter att ta del av biblioteksrummet på ett likvärdigt sätt. Utifrån Mickiewicz (2016) menar vi att de tillgångar som finns att tillgå i form av rumsliga ytor och interiörer ställer upp förutsättningarna för mänsklig interaktion. Här ser vi hur Intervjuperson Rosengård exemplifierar arbetet med att överbrygga de rumsliga begränsningarna genom dialog som verktyg: “Vi tipsar och berättar om att “vet du om att detta är barnens rum, det finns sittplatser lite längre in så du slipper bli störd”, man försöker göra det på ett positivt sätt”. Samtidigt har vi under vår observation på Stadsbiblioteket sett skyltar på barnavdelningen Kanini som förmedlar att rummet är reserverat för barn och att en vuxen varken får sitta eller kontempera där (Stadsbiblioteket 5/3 2019). I vår mening innebär detta att problemet med vuxna som tar plats på barns bekostnad sträcker sig utanför de rumsliga förutsättningarna men att det är ett fenomen som blir extra tydligt på områdesbiblioteken.

Vidare kretsar tillgänglighetsaspekter även om personer med funktionshinder. Både Intervjuperson Bellevue och Intervjuperson Rosengård ger uttryck för att de anser det av mycket stort värde att tänka in funktionshindrades möjligheter att ta sig fram i lokalerna vid utformningen av rummen. “Det bästa hade ju varit om alla hyllor hade haft en och samma höjd så att man inte behöver böja sig så långt ner men man kan fortfarande nå det om man sitter i rullstol... men det funkar ju inte riktigt eftersom man ska få plats med det också och det kräver väldigt mycket yta” (Intervjuperson

Rosengård). Här blir det återigen tydligt att de rumsliga begränsningarna påverkar möjligheterna att skapa sammanhållna miljöer för alla. Viljan att tillmötesgå många målgrupper simultant får bieffekten att det blir trångt på biblioteket vilket som sagt skulle kunna påverka rullstolsburnas möjligheter att ta sig fram friktionsfritt. Detta är för övrigt något som Intervjuperson Rosengård själv påpekar när hen säger "just nu är det ur ett tillgänglighetsperspektiv helt hopplöst att komma fram". Intervjuperson Rosengård nämner även ett studiebesök på ett stort bibliotek i Oslo där arkitekten konstruerat en sittkant mot hyllorna som hindrar användare (framförallt i rullstol) från att ta ut böckerna ur hyllorna. Intervjuperson Rosengård relaterar detta tänk till Stadsbiblioteket; "Kanini är jättefint gjort men där finns hyllor som är väldigt högt uppe... eller på Balagan till exempel där böckerna finns väldigt långt ner". Vi tolkar det som att det i vissa fall kan vara så att både stora och små biblioteksrum utformas utifrån arkitektoniska värden med roliga inventarier framför funktionalitet. Detta är även något som vi uppfattar att Intervjuperson Rosengård bekräftar när hen säger; "Jag tog hit en arkitekt eftersom jag ville flytta om och ändra då jag inte tyckte att det här med barnavdelningen fungerade så bra... men vi såg att arkitektfirman hade inte planerat och tänkt in hyllorna så det funkade inte i sak". Att arkitektfirman inte "tänker in hyllorna" anser vi tyder på att andra värden gå före de mer praktiska aspekterna, helt enkelt att olika syn på biblioteksverksamhet krockar. Detta arkitektrelaterade perspektiv på biblioteksverksamheten skulle potentiellt kunna kopplas till den syn på boken som Koch (2004) lyfter där boken som kulturell symbol har ersatt boken som kunskapsförmedlande artefakt. Boken blir i ett sådant resonemang enbart en symbol vilket avspeglas i interiören där boken ska finnas men inte nödvändigtvis kunna nås.

Genom vår observation på Rosengårdsbiblioteket (1/3 2019) har vi emellertid inte kunnat se att de rumsliga uttrycken med avseende på hyllor och framkomlighet i termer av tillgänglighet har präglats av denna syn på boken. Tvärtom menar vi att hyllorna i rummen (framförallt på barnavdelningen) kännetecknas av en placering där användarna tänkts in i relation till tillgänglighet genom exempelvis låga djurformade tråg och utbrutna fackhyllor för litteratur på andra språk än svenska, exempelvis arabiska där man istället för att framhålla Deweyklassificeringen istället har valt att skriva ut Arabiska på hyllsidan. Som en tydlig kontrast mot denna observation vill vi här lyfta de iakttagelser som gjordes vid observationen på Stadsbiblioteket (5/3 2019) med avseende på hyllor och böcker. Här har vi i högre utsträckning kunnat se hur boken blir något av en symbol genom hur den hanteras i rummen. Exempelvis kan barnavdelningen Kanini nämnas där höga trädformade hyllor hindrar barnen från att själva plocka ner böckerna. Vidare har mellanåldersavdelningen Balagan placerat sina böcker i hyllor som löper längs med golvet och väggarna vilket kan ses som ett lekfullt sätt att förmedla litteratur även om rullstolsburna barn skulle få svårt att nå dem. Avdelningen KRUT utgör också ett exempel på hur boken mer betraktas som en symbol i rummet genom att endast framhävas i undantagsfall, vi kunde enbart finna något enstaka exemplar i detta rum vilket indikerar att den fysiska boken har en väldigt perifer plats. Vi menar sammanfattningsvis att dessa exempel pekar mot en tillgänglig diskurs i rummen även om en del problematiska aspekter, som har att göra med framkomlighet för funktionshindrade, har noterats.

Vidare, när det kommer till tillgänglighet med avseende på den övergripande designen av de fysiska rummen har vi under våra observationer noterat att biblioteken

med de mindre biblioteksrummen primärt har försökt skapa "rum i rummet" med hjälp av såväl hyllor men även soffor och *air-leaves* som bland annat brukas på Bellevuegårdsbiblioteket för att skapa avskilda miljöer för ungdomar och för de användare som brukar tidskriftshörnan. Genom att skapa avskärmade rum i rummen kan olika målgrupper få möjlighet att vistas i rummet utifrån sina behov. Rummen är även något som kan transformeras och anpassas till olika arrangemang med hjälp av rullbara hyllor (hyllor som förses med hjul). På så vis får rummet potentialen att snabbt kunna omvandlas så att det passar specifika målgrupper utifrån Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens (2012) rum som artikuleras i fyrsfärsmodellen. Med hjälp av rullbara hyllor kan rummet transformeras till en upplevelseorienterad arena vilket Carlsson (2013, s. 132-133) exemplifierar genom Ljusets kalender på Stadsbiblioteket och implementeringen av Författarscenen där med start år 2009. Det är även Stadsbiblioteket som vi anser utgör det bästa exemplet på hur rummet framgångsrikt kan omvandlas med tanke på de stora ytor som finns till förfogande (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Med hjälp av hyllorna skapas förutsättningar för ett dynamiskt rum som rör sig bortom statiska representationer av samlingarna. Genom att ha möjlighet att omforma rummen efter behov framhäver biblioteket sig själv som en viktig aktör i samhällsbygget med särskilt fokus på de sociala skiftningar och nya tekniska behov som uppstår. Det arkitektoniska utförandet och interiören blir i denna förståelse viktiga legitimerande redskap för biblioteken (Mickiewicz 2016, s. 244). Genom våra observationer har vi kunnat se att även områdesbiblioteken brukar rullbara hyllor och använder dessa för att ändra om i rummen utifrån de förutsättningar som finns och med syftet att kunna skapa utställningar, författarsamtal, föreläsningar, filmvisning etc.

Slutligen syns även tillgängligheten i rummen med avseende på skyltning. Exempelvis har Bellevuegårdsbiblioteket och Rosengårdsbiblioteket valt att tydligt framhäva prioriterade grupper i rummet. Ett konkret exempel är skapandet av en avdelning med namnet "Malmös många språk" som dels förmedlas med hjälp av en stor skylt i taket men även med skyltar i ögonhöjd (Bellevuegårdsbiblioteket 14/3 2019). Även Rosengårdsbiblioteket tillgängliggör sitt material för prioriterade grupper genom att på ett tydligt sätt markera hyllor med olika språk (genom att skriva ut språket i klartext med en flagga bredvid istället för Dewey). Här skyltas även med "Månadens språk" (som var Urdu när vi var där). På Stadsbiblioteket syns det även att de prioriterade grupperna främjas bland annat genom att ha en stor "talbokshörna" i Ljusets kalender. Sammanfattningsvis har vi sett att de prioriterade grupperna får ta stort utrymme i biblioteksrummen vilket vi anser interdiskursivt kan förstås och skrivas in i en informationsförmedlande diskurs som särskilt betonar en förmedling av de verktyg som användare, och i synnerhet prioriterade grupper, behöver för att kunna delta i samhället på lika villkor. Ett konkret exempel på hur den informationsförmedlande diskursen syns i biblioteksrummet utgör ett flertal roll-ups i avdelningen Ungdomsavdelningen som förmedlar en uppsjö av olika sätt för en användare att läsa och tillskansa sig information. Som vi tidigare diskuterat kan vi här se hur den informationsförmedlande diskursen tydligt kan kopplas till bibliotekens demokratifrämjande uppdrag såsom det bland annat uttrycks i förarbetena till 4§ och 5§ bibliotekslagen (SFS 2013:801);

Att biblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling uttrycker en målsättning om allas delaktighet i samhällslivet som främjas genom de medel som nämns, det vill säga

kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning...biblioteken ska åläggas att ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

Kulturdepartementet 2012

Användarnas handlingsmöjligheter

Användarnas handlingsmöjligheter är en diskurs som tydligt framträtt i vårt material och framförallt speglar en syn på användarna där de görs delaktiga i utformningen av aktiviteter och själva biblioteksrummet. Diskursen behandlar även användarnas handlingsmöjligheter i själva rummen och i vilken utsträckning användarna blir styrda av verksamhetsbeslut och den facilitering som äger rum inom bibliotekets väggar. I vårt material, med särskilt avseende på de observationer vi genomfört, finns det gott om exempel och tecken på att användarna görs delaktiga. På Orkanenbiblioteket och Stadsbiblioteket finns användarnas alster överallt på väggarna. På avdelningen Balagan täcks nästan alla väggar av teckningar, seriestrippar och målningar. Här har barnen till och med varit med och tecknat själva signumbeteckningarna i hyllorna. Även avdelningen KRUT utger ett bra exempel på ett rum i rummet som till stor del är kreerat och skapat av användarna. Vid ingången finns en stor anslagstavla där användare fritt kan sätta upp affischer, texter och annat. Här finns också en informationstext om rummet där det framkommer att "rummet har skapats tillsammans med Tjejer i förening och unga från hela Malmö". Citatet visar på tydliga relationella värden där bibliotekets roll i det hela som styrande facilitator är klart underordnad. Även här återfinns användarnas konst i form av en utställning där skulpturer blandas med fotografier och kollage av olika slag under temat genus, könsroller och identitet (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Sammanfattningsvis präglas KRUT av en mångfacetterad uppsättning av kreativa möjligheter genom makerspaces, grupprum med projektorer, en studio för musikproduktion samt ett kontor för föreningar. KRUT passar med stor precision in på beskrivningen av ett performativt rum genom ovanstående beskrivning av interiören som kreativa och innovativa utrymmen. Det blir väldigt tydligt att gränserna mellan producent och konsument suddas ut i detta rum vilket även är utmärkande för ett performativt rum (Jochumsen, Skot-Hansen och Hvenegaard Rasmussen, 2017 s. 517). Individens handlingsutrymme är stort även med tanke på avdelningens lite separerade läge som medför att KRUT:s användare kan handla ostört, utan involvering av andra användargrupper.

Enligt Intervjuperson Stadsbiblioteket har det tidigare funnits något som kallades VÄGGEN där vuxna kunde hänga upp alster och konst. På Stadsbiblioteket utgör utsmyckning av rummen ett genomgående tema (Stadsbiblioteket 5/3 2019). Även på Orkanenbiblioteket syns användarnas delaktighet i utformningen av rummet. Längs med Gallerigatan ställer forskare och studenter ut sina alster vilket bland annat utgjordes av silverhantverk och tecknade serier när vi var där (Orkanenbiblioteket 13/3 2019). På Orkanenbiblioteket finns även en ateljé och medieverkstad som bjuder in till skapande. Vidare involverar Orkanenbiblioteket användarna i utformningen av rummen genom UX, en förkortning av *user experience*. Som vi tidigare nämnt går UX ut på att väva in biblioteksanvändarna i ett förbättringarbete genom att det (i detta fall) ställs ut en rullbar whiteboard med ett fotografi på den plats i rummet som står i

fokus för förbättring. Därefter får användarna fylla i förslag på förbättringar på tavlan. På så vis görs användarna (primärt studenterna) delaktiga i utformningen av rummet, vilket även tangerar diskursen om behov. Genom att bjuda in användare som medskapare av rummet menar vi att de relationella värden som biblioteket vill skapa synliggörs. Biblioteket aktiveras av sina användare vilket är något vi lyft under rubriken om samverkan, och där är det givet att användarnas åsikter och synpunkter ska tas hänsyn till.

När det kommer till Rosengårdsbiblioteket har vi kunnat se en väldigt tydlig orientering mot användarstyrning och delaktighet. Dels har vi genom våra observationer noterat att biblioteket efterfrågar användarnas synpunkter genom en "synpunktslåda" med tillhörande informationsvägg där biblioteket kommunicerar svar på de frågor som uppkommit (Rosengårdsbiblioteket 1/3 2019). Vidare har Rosengårdsbiblioteket även ett biblioteksråd för både barn och vuxna för att involvera användarna i beslutsfattning och för att få syn på förbättringsområden. Biblioteksrådet präglas av en bredd bland deltagarna där de har försökt att täcka in så många av bibliotekets användargrupper som möjligt enligt Intervjuperson Rosengård. Förutom detta engagerar biblioteket även barnen i val av möbler till barnavdelningen: "där tog vi hjälp utav barnen som fick vara med och titta på olika bilder på möbler och så vidare. Och sen valde vi fram två olika soffor och fåtöljer som de fick provsitta och ta fram vilken som var bäst, vilket tog lång tid" (Intervjuperson Rosengård). Detta utgör ett konkret exempel på hur Rosengårdsbiblioteket involverar sina användare, något som i sammanhanget utmärker biblioteket (liksom Orkanenbiblioteket med avseende på UX). Vi har kunnat se att samtliga av våra intervjupersoner har använt ord som "brukarinflytande", "dialog", "delaktighet" och "synpunktshantering" vilket tyder på en medvetenhet om användardeltagandets betydelse för verksamheten, dess relevans för besökarna och i utformningen av rummet. Dessa ord skulle även interdiskursivt kunna skrivas in i en förändringsdiskurs som betonar en anpassning av verksamheten efter individens önskemål. Här menar vi liksom under diskursen samverkan, att diskursdeltagarna (våra intervjupersoner) uttrycker ett empiriskt värde i och med den upptagenhet kring användarnas handlingsmöjligheter (som en facett av verkligheten) som artikuleras (Fairclough 2015, s. 133). Vi menar att mönstret i dessa återkommande och synonyma ord ger uttryck för en ideologisk hållning där biblioteksrummet och verksamheten i stort skapas i kollaboration med användarna. Kollaborationen baseras på en självbild av biblioteket som jämlikar med sina användare och inte en överordnad expert. Detta är dock en sanning med modifikation eftersom intervjupersonerna samtidigt talar om att "lotsa" sina användare vilket vi återkommer till nedan.

Vi har även kunnat se att diskursen om användarnas handlingsmöjligheter realiserar på två olika sätt - konkret genom biblioteksråd och en synpunktslåda men också genom att låta användare fylla biblioteksrummen med sina alster eller självständigt utforma rum i rummet som i exemplet med KRUT och Orkanenbiblioteket. Som en kontrast kan nämnas att Intervjuperson Bellevue uttrycker en önskan om att orientera sig mer mot användardeltagande och synpunktsinhämtning; "Vi skulle nog kunna diskutera lite mer med människor kring hur de ser på biblioteken och kring demokratiuppdraget för det gör vi egentligen inte så mycket" och "att man uppmuntrar människor att uttrycka sig på olika sätt kan vi bli mycket bättre på... det

finns mycket att göra hela tiden och vi blir aldrig bra”. När det kommer till styrning av verksamheterna i förhållande till användarna har vi kunnat se att det generellt pågår en växelverkan mellan styrning genom facilitering av rummen och användarinflytande. Faciliteringen bygger ofta på föreställningar om vissa användargrupperns behov och handlingsmöjligheter. Ett exempel på detta ger Intervjuperson Bellevue:

I det gamla biblioteket satt ju tidningsläsarna vid fönstret och när vi planerade det tänkte vi att “åh nu sätter vi dem längst in så att de får en lugn och fin plats” men nej då blev de jättesura för de ville inte alls sitta längst in, de ville sitta vid fönstret och ha koll ut. Så det är många aspekter att tänka in men jag återkommer till det här med balansen i rummet och behoven som måste korrelera, och det är en enorm utmaning.

Intervjuperson Bellevue

Intervjuperson Bellevue lyfter också att de just nu håller på att se över det tysta rummet: “det fungerar inte sådär jättebra. Dels så är det inte så många som sitter där, det är lite dåligt utnyttjat och har det varit konflikter så har de uppstått där” (Intervjuperson Bellevue). Faciliteringen som sker här blir mest på indikation - antingen när en konflikt uppstått eller när personalen fått syn på ett problem i rummet och användarnas roll som aktiva agenter i förändringsprocesser uteblir.

Vidare nämner Intervjuperson Stadsbiblioteket att de “lotsar medborgarna fram” i förhållande till de medier och utbud som tillhandahålls i rummen. Något som vi har vidrört tidigare under rubriken Tillgänglighet är att användarna ska uppleva rummen som “självklara och intuitiva samt lätta att förstå och använda” och de ska även kunna “klara sig själv” (Intervjuperson Stadsbiblioteket). Samtidigt påtalar Intervjuperson Stadsbiblioteket att “användarna ska kunna definiera verksamheten mer än att vi själva, bibliotekarier, serverar ut ett program som vi själva har hittat på... det ska vara mer som en dialog eller ett samarbete”. Här framträder återigen en växelverkan mellan att vilja facilitera, lotsa, ordna rum och samlingar och samtidigt bjuda in användarna som medskapare. Även Rosengårdsbiblioteket bär drag av att “lotsa” sina användare då de har många olika användargrupper som vill använda biblioteket och samtidigt försöka arbeta för att människorna ska ta sig längre in biblioteket. De rumsliga begränsningarna påverkar användarnas handlingsmöjligheter då många människor besöker biblioteket samtidigt vilket bidrar till att biblioteket måste styra in vissa användare mot särskilda platser i biblioteket. Vi förstår ordet “lotsa” som en metafor utifrån förståelsen av en lots som en person som “vägleder fartyg i svårare farleder” (SAOL 2019). Ordet och dess innebörd vittnar enligt oss om att det finns uppfattningar om att användarna behöver vägledning i de delar av biblioteket som är svåra att hitta till, vilket kan relateras till rummens utformning. Vi menar att ordet lotsa även handlar om kontroll och styrning dvs., att det uttrycks en vilja att ha en viss kontroll över målgrupper och utformningen av rummen. Att användarna ska ges handlingsutrymme i biblioteksrummet verkar i Stadsbibliotekets och Rosengårdsbibliotekets fall kunna knytas till en syn där användarna endast kan inlemmas i en målgruppskategori.

När biblioteken försöker lotsa användare till ett specifikt rum i biblioteket menar vi att biblioteksrummet som mötesplats såsom Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen (2012) beskriver det, reduceras till att endast innebära möten mellan deltagare inom samma målgrupp där gränsöverskridande möten inte kan äga rum.

Samtidigt visar ordet på en kännedom om olika målgruppers behov och en vilja att underlätta navigering i biblioteksrummet. Detta kan uppfattas som en paradox men är enligt oss egentligen bara ett uttryck för bibliotekens målsättning - att tillhandahålla ett mångfacetterat utbud som kan attrahera såväl individen som gruppen. Vi menar att lotsning både kan rymma en begränsad syn på användaren men även tyda på en omsorg om desamma. För oss utgör detta ett exempel på den dubbelhet som kan finnas i en diskurs och som vi kommer att diskutera närmare i kapitlet om biblioteksrummet och den sociala praktikens dimension nedan.

Utformningen av rummet utifrån diskursen om användarnas handlingsmöjligheter hänger enligt oss samman med föreställningar som finns om vissa användargrupper från bibliotekets sida men även föreställningar om biblioteket som rum och plats mellan olika användare som har en tendens att krocka. Ett exempel på detta ger Intervjuperson Rosengård som refererar till ljudvolym på biblioteket i förhållande till ungdomars närvaro: "Det kan bli en konflikt med andra som har en bild av att biblioteket ska vara en tyst plats... men sen har vi ju pensionärerna som pratar högt. Är det bara de som får prata högt men inte de unga?". Intervjuperson Rosengård lyfter även kulturella skillnader i människors handlingsmönster på biblioteket där förförståelserna om biblioteksrummet skiljer sig åt. Som en lösning på dessa utmaningar har Intervjuperson Rosengård valt att inta en position där "alla ska ha tillgång till rummet men det behöver inte vara tillgång samtidigt... de kan vara vid olika tidpunkter". Vi menar att det rumsliga förutsättningarna och den begränsade ytan kan bidra till en statisk syn på användaren som tillhörande en användarkategori som primärt har en viss tidsrymd att förhålla sig till i biblioteket. Således begränsar lokalernas storlek bibliotekets möjligheter att se individen. Samtidigt framträder en bild av att biblioteken vill hålla sig breda och erbjuda så mycket som möjligt så att individen har mycket att välja bland. Vi menar att detta hänger samman med individualiseringsprocesser i samhället där de egna behoven går före kollektivets. Detta är också något som Intervjuperson Bellevue lyfter i relation till de förväntningar som användare har på biblioteksverksamheten: "Ytterligare en stor utmaning i vårt samhälle är att det blir alltmer individualiserat och att det är mina förväntningar som gäller". Att försöka balansera kollektivets och individens behov framstår i intervjupersonernas utsagor som en svår balansgång framförallt mot bakgrund av de rumsliga begränsningarna, vilket gör sig särskilt gällande på områdesbiblioteken.

Biblioteksrummet och den sociala praktikens dimension

I analysen av texten och den diskursiva praktiken har vi kunnat notera att vissa diskurser som vi sett framträda har präglats av en hög grad av interdiskursivitet vilket kan kopplas till förändring och framförallt samhälleliga rörelser (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 86-87). Exempelvis präglas diskursen om tillgänglighet både av den informationsförmedlande diskursen som Hedemark lyfter (2018) samt Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansens (2012) diskurs om rummet som mötesplats samt en ekonomisk diskurs färgad av NPM (Kann-Christensen & Andersen 2009). Här ser vi en hög interdiskursivitet som enligt oss ringar in diskursen om tillgänglighet och gör den särskilt intressant för analys utifrån den sociala praktiken, vilket vi kommer att utveckla nedan. Även diskursen om socialt ansvar präglas av hög interdiskursivitet genom att simultant bygga på bokdiskursen, allaktivitetdiskursen samt informationsdiskursen. Samtidigt har vissa av de diskurser vi sett framträda inte visat på samma grad av diskursiv förändring. Exempelvis formas diskursen om användarnas handlingsmöjligheter av en samstämmighet i och med att samtliga intervjupersoner uttrycker en syn på användarna som viktiga aktörer och medproducenter till utformningen av biblioteksrummet. Att samstämmighet kan råda över och mellan bibliotekstyper visar på att alla diskurser inte i samma utsträckning vilar på en ideologisk grund där konflikt genom motstridiga uppfattningar dominerar (Fairclough 1992, s. 87-88). Ideologier kan således existera som inbyggda element i diskurser i varierande grad. Vi kommer att nyttja begreppen ideologi och hegemoni som två centrala verktyg för att beskriva och analysera förhållandet mellan den diskursiva praktiken och den sociala praktikens dimension.

Mot analysen av text och den diskursiva praktiken som fond kommer vi nu att väva in de aspekter, interdiskursiva kopplingar och diskursiva element som vi anser framträtt tydligast i de diskurser som vi redogjort för i föregående kapitel. Vi kommer att sätta dessa element i spel utifrån den samhälleliga makroteorin som Fraser (1990) bidrar med samt Faircloughs begrepp hegemoni och ideologi som vi tidigare tagit upp (Fairclough 2015). Vi kommer även att väva in styrdokument i detta avsnitt eftersom vi anser att styrdokumentet med fördel låter sig analyseras bäst i relation till det omkringliggande samhället. Avslutningsvis kommer vi att dra de huvudsakliga konklusionerna av vår studie utifrån analys av den diskursiva praktiken i förhållande till den sociala praktiken.

Det rumsliga blir i vår förståelse en förutsättning för att kunna anamma och uttrycka vissa diskurser i rummet. Som ett exempel kan diskursen om performativa rum nämnas i sammanhanget då denna i liten grad har uttryckts i intervjuer och i biblioteksrummet av områdesbiblioteken (det fanns dock en liten performativ hörna

inne på Bellevuegårdsbiblioteket där det blev tydligt att det inte finns samma resurser att tillgå för att utforma ett sådant rum som exempelvis Stadsbiblioteket eller Orkanenbiblioteket har). Att de rumsliga begränsningarna även påverkar artikulation av en mångfacetterad uppsättning av diskurser är en slutsats som vi bär med oss in i analysen av biblioteksrummet som social praktik.

I vår analys har det framkommit att vi har kunnat iaktta hur biblioteksrummet idag förväntas uppfylla många roller i samhället: en plats för lärande, främjande av demokrati och social samvaro. Alla dessa komponenter strålar samman i biblioteksrummets funktion som ett gränssnitt mellan institution och användare. I biblioteksrummet kan olika diskursiva interaktioner ske och därmed fungerar gränssnittet som en del i skapandet och upprätthållandet av diskurser om värden i samhället. Däri ligger bibliotekets syfte för omvärlden, att vara ett öppet rum för alla att vistas i, som en del av offentligheten. I vår analys har vi dock sett hur en ekonomisk diskurs interagerat med diskursen om tillgänglighet, vilket gör att det uppstår en diskursiv kamp mellan dessa diskurser.

I den offentliga diskursen ska biblioteket vara neutralt och inte ha ekonomiska intressen eftersom biblioteket har en identitet som offentlig institution som kan relateras till hur bibliotekets uppdrag formuleras i exempelvis bibliotekslagen (SFS 2013:801). Att en offentlig sfär ska vara neutral kopplar Fraser (1990 s. 64) till den ofullständiga utjämnningen av social ojämlikhet i Habermas modell för den publika sfären. I en ojämlik värld där olika grupper har olika mycket makt och social status utvecklas också olika kulturella uttryck. Fraser (1990, s. 64) menar här att det i den maktstrukturen skapas informell press där bidragen till den offentliga sfären gjorda av medlemmar av marginaliserade grupper inte ges något utrymme. Den offentliga sfären tillgodoser på så sätt bara en dominerande grupps intressen, och den sfären ses som neutral (Fraser 1990, s. 64). Utifrån det vi har sett i biblioteksrummen och utifrån intervjupersonernas utsagor präglas föreställningarna om biblioteket som institution snarare av en neutralitetsprincip där biblioteket inte "ska ta ställning egentligen" (Intervjuperson Rosengård) än av en diskurs som färgas av politiskt meningsutbyte. Bibliotekens agerande inom och uppfattning av denna neutralitetsprincip menar vi uttrycks genom att biblioteksrummen till stor del utformas som performativa och lärande rum, med den "kreativa klassen" som målgrupp. Både Stadsbiblioteket och Orkanenbiblioteket exemplifierar hur biblioteksrummet präglas av upplevelseorienterat innehåll (stora lounge-sektioner, cafésektion etc.). Det ligger i linje med Hanssons (1998 s. 131) resonemang om att biblioteken har avideologiserats genom att åläggas neutralitetsprincipen. Neutralitet blir en princip för biblioteken att gömma sig bakom och understödjer därmed inte politiskt meningsutbyte. Den avideologiseringen har även beröringspunkter med det nyliberala projektet och individualiseringsprocesser (Hansson 1998 s. 131; Olsson Dahlquist 2019 s. 221).

Frågan blir då om - och hur - biblioteken i sådana fall lyckas med att vara demokratiska institutioner. Fraser (1990) skriver i sin artikel om pluralistiska offentligheter som genuint demokratiska, något som Habermas borgerliga offentlighet aldrig kan bli då den bara tillåter en åsikt att komma till tals. Där får bara vissa ämnen tas upp, som anses höra hemma i det offentliga samtalet. Det privata var uteslutet från offentligheten (Fraser 1990, s. 59). Genom vår analys har vi sett att biblioteksrummet, trots sina interdiskursiva kopplingar till en ekonomisk diskurs, hyser diskurser som

visar att biblioteket ska företräda multipla offentligheter, eller ingå i en större förståelse av det offentliga rummet. Fraser menar att ämnen som i Habermas borgerliga offentlighet anses vara privata också måste få tas upp i offentliga sfärer, vilket också delvis görs i våra undersökta bibliotek. Att införliva privata ämnen i utformningen av biblioteksrummen visar att biblioteken kan verka inom ett flertal offentligheter, eller en pluralistisk sfär. Ett exempel är orienteringen mot HBTQ både såsom det uttrycks i biblioteksrummet men också i intervjuerna. Med tanke på hur synligheten av HBTQ-frågor har ökat under de senaste åren, där till exempel den ökade HBTQ-certifieringen är ett uttryck för det (RFSL 2018), har ett ämne som länge ansågs som något privat och osynligt (och därmed ett ämne utanför offentligheten) fått ta plats i biblioteksrummet och på så sätt blivit en del av det gemensamma samtalet.

Ett annat exempel är hur folkbiblioteken (med Stadsbiblioteket i spetsen), har öppnat upp för att asylsökande som ännu inte blivit medborgare att få möjlighet att låna material, med den diskursiva övergången från att biblioteken ska vara till för medborgare till att biblioteken ska vara till för alla. Därmed har biblioteket också gått ifrån sin neutralitetsprincip, i den bemärkelsen att de väljer att stödja och uppmärksamma utsatta gruppers situation i samhället, vilket i en upplevelseekonomi är en så pass riktad aktivitet mot en specifik grupp att den kan upplevas som mindre "lönsam", eftersom den inte riktar sig till alla användare. Så länge samhället är så pass ojämlikt att biblioteket specifikt behöver rikta in sig på vissa grupper för att stärka deras ställning i samhället - som är en diskurs som framträder i vårt studerade material - visar det på att det finns för få offentligheter som kan hjälpa till att föra fram många olika åsikter i det offentliga samtalet, såsom Fraser (1990) menar krävs för utvecklingen av ett demokratiskt samhälle. En stark offentlighet kan nämligen påverka staten och beslutsfattande, eftersom stat och civilsamhälle har en mycket närmre sammanblandning i Frasers modell i och med dess pluralistiska offentligheter (Fraser 1990; Olsson Dahlquist 2019 s. 90). Här kan diskursen om samverkan agera som en bro mellan starka och svaga offentligheter och därmed bidra till att offentligheter utan större politisk makt också blir en del av det demokratiska samtalet. I Malmö stads biblioteksplan 2016-2020 (s.10) har vi kunnat se att det finns en ambition bland folkbiblioteken i Malmö att bjuda in externa aktörer genom samarbeten med organisationer och föreningar, vilka får ta plats i biblioteksrummen. På så sätt bjuds grupper som rör sig i offentligheter utan politisk makt in i biblioteksrummet och flera offentligheter möts då där.

I vår studie har vi funnit en dubbelhet i många av de diskurser som vi sett framträda i biblioteksrummet vilket tyder på en diskursiv kamp som snarare har ett mål att solidifiera givna strukturer och ackommodera den kreativa klassens intressen och åsikter, även i utformningen av biblioteksrummet. I och med att biblioteksrummen utformas på ett sådant sätt att behoven hos användarna ska tillgodoses finns det en risk att behovsuppfyllnad blir målet i sig. Dels på grund av att en sådan inriktning har ett stort fokus och anpassning mot individen, både genom den nyliberala idén om individens lärande och ansvarstagande men också mot att individen ska kunna delta i samhället på lika villkor (Olsson Dahlquist 2019, s. 221). För att uppnå ett demokratiskt samtal måste samhället som sagt vara jämlikt (Fraser 1990, s. 77). Biblioteken borde därför ta in fler ämnen som en del i att bli en pluralistisk sfär. På så vis kan biblioteken i högre utsträckning både bli lågintensiva mötesplatser (Audunson

2005) och platser för *democratic intermingling* (Alstad & Curry 2003). Båda dessa begrepp går ut på att människor ska mötas i det offentliga rummet, och likt Frasers linje om multipla offentligheter ska biblioteksrummet och mötena som sker där ge uttryck för denna pluralitet. Att människor ska mötas på detta sätt är något som vi har funnit i vårt material som en målsättning men där rummets utformning efter olika gruppers behov snarare håller isär dessa än sammanför dem i möten.

I vår förståelse av Frasers resonemang om vad som krävs av offentliga institutioner för att skapa demokrati behöver biblioteket återpolitiserat sig, i likhet med allaktivitetsdiskursen som Hedemark beskriver som en diskurs som bjuder in många olika, politiska ämnen (Hedemark 2009). Engström och Gustavsson (2017) menar att denna återpolitisering skulle kunna uppnås genom att släppa in motrörelser på biblioteket. Detta gäller dock främst folkbiblioteken, eftersom universitets- och högskolebiblioteken har ett annat krav på sig att distribuera forskning, och behöver inte i lika stor utsträckning fokusera på den enskilda individens utveckling som samhällsbyggare. Vi menar att en politisk diskurs är frånvarande i biblioteksrummet och att det i sig kan vara intressant att ta fasta på, eftersom det kan "avslöja mycket om hur ett fenomen betraktas" (Hedemark 2009 s. 160). På så sätt kan biblioteksrummet och de diskurser som förekommer där vara en förutsättning för att solidifiera hierarkier av makt eller - som Fairclough (2015) vill att kritisk diskursanalys ska göra - stötta olika gruppers sociala emancipation.

Möjligheterna att släppa in mothegemoniska rörelser och därigenom kunna verka som en multipel offentlighet där många röster får höras begränsas i vår mening när biblioteken inte i full utsträckning lever upp till det offentliga rummets roll som mötesplats (utifrån Oldenburgs förståelse av ett sådant rum som kittet som håller det demokratiska samhället samman) (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen 2012, s. 592). Här ser vi att den tillgång²², som Mickiewicz (2016) menar är ett grundläggande fundament för all biblioteksverksamhet, får dubbla värden. När det kommer till diskursen om socialt ansvar och samverkan har vi exempelvis sett hur samtliga bibliotek på olika sätt arbetar för att minska klyftor och öka tillgängligheten genom att flytta biblioteksrummet till utsatta områden, släppa in asylsökande och att tillhandahålla HBTQ-hyllor. Dessa diskurser är även något som speglas i Malmö stads biblioteksplan genom formuleringar som "Biblioteken i Malmö har därmed i uppdrag att arbeta för ett socialt hållbart Malmö" och "bibliotekens roll som utjämnande kraft är lika tydlig som viktig" samt "särskilt fokus ska läggas på barn i förskolan och barn i socioekonomiskt utsatta situationer" (Malmö stads biblioteksplan 2016-2020, s.5, 9, 12). Här ser vi hur en tydlig social och medmänsklig ideologi formas vilket också samspelar med hegemoniska föreställningar som finns i bibliotekslagen där man har gått från att definiera användarnas tillgång till biblioteksrummet som medborgare till en formulering som inbegriper alla vilket vi tidigare nämnt (Olsson Dahlquist, 2019 s. 91). Biblioteken kan sträva efter social jämlikhet till exempel genom Malmö stads biblioteksplan men för att verkligen kunna erbjuda tillgänglighet och deltagande på lika villkor borde biblioteket vara en av de olika offentligheterna som finns i samhället vilket kan kompletteras med andra demokratiska inslag (föreningar, organisationer osv). Biblioteket kan försöka sträva

---

²² Access

efter att verkligen vara till för alla, alltid, men då krävs det att samhället är helt jämlikt, annars kommer tillgängligheten och deltagande i biblioteksrummet fortsatt vara konstituerat av en dominerande grupps villkor (Olsson Dahlquist 2019, s. 90-91).

Deltagande kan exempelvis på ett plan uppnås genom en styrning och implementering av performativa rum som bär drag av både demokratiska och ekonomiska mått. På ett samhälleligt plan menar Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) att dessa rum bland annat ger uttryck för en ekonomisk rationalitet vars syfte är att forma deltagarna och användarna av dessa rum till kreativa entreprenörer som på sikt kan konkurrera om kulturella tillgångar på en europeisk marknad. Detta ger eko av en anpassning till den kreativa klassen som Florida (2002) talar om. Här har vi kunnat se hur diskursen om tillgänglighet (där Stadsbiblioteket tas som exempel) i hög grad kan relateras till Malmös stadsutveckling där offentliga byggnader kan betraktas som verktyg i byggandet av upplevelsestaden (Carlsson 2013, s. 67). En sådan utveckling av biblioteksrum som ämnar tillfredsställa en viss klass önskemål och behov har som vi tidigare tagit upp, förmågan att alienera andra grupper då rummen uppfattas som otillgängliga med höga trösklar (vilket kan ses som en kontrast till Intervjuperson Stadsbiblioteket och Intervjuperson Orkanens strävan efter att skapa en verksamhet präglad av låga trösklar).

Vi har kunnat se att samtliga biblioteksrum tillhandahåller flexibla lösningar i form av rullbara hyllor, performativa rum, makerspaces etc. som indikerar en rörelse mot att skapa mer eller mindre flexibla rum som kan ändras om vid behov. Både de performativa rummen (exempelvis KRUT och makerspaces på Bellevuegårdsbiblioteket och Orkanenbiblioteket) samt de inspirationsrum (exempelvis utställningsverksamheten på Orkanenbiblioteket och den internationella författarscenen som äger rum på Stadsbiblioteket) som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) talar om i sin fyrsfärsmodell kan på en samhällelig nivå relateras till upplevelseekonomin vilken bär drag av NPM. Som institution måste biblioteken konkurrera om "kundernas" uppmärksamhet och måste därför utforma biblioteksrum som kan tillhandahålla coola upplevelser vilket mer eller mindre tvingar biblioteken att tillhandahålla en cafésektion, de senaste filmerna, TV-spelen och tidskrifterna. Detta gör sammantaget att rummet färgas av en ekonomisk rationalitet. Även i intervjupersonernas utsagor ser vi tecken på att biblioteken måste anpassa sig till upplevelse-ekonomin som den ekonomiska diskursen är en del av:

framförallt känner man av den här konkurrensen med kommersiella aktörer just när det gäller digitala produkter som e-böcker...men det som man vill är väl att vi ska kunna, precis som när det gäller tryckta böcker, kunna erbjuda ett större utbud bakåt och bredare och kanske fler språk och djupare utbud än vad de kommersiella aktörerna gör

Intervjuperson Stadsbiblioteket

Vi menar att det går att konstatera att samhällets förändringar med avseende på teknisk utveckling och en aldrig sinande tillgång till upplevelser och underhållning påverkar bibliotekets utbud och i förlängningen hur samlingar och innehåll ordnas och formas i rummet (detta går även att se på Orkanen där det skyltas med sina e-

böcker direkt i hyllan där de annars skulle stått i fysisk form) (Orkanenbiblioteket 13/3 2019).

Vi har dock kunnat se att den demokratiska rationaliteten uttrycks väldigt starkt i vårt material och element som berör den demokratiska frågan går att återfinna i samtliga av de diskurser som vi sett framträda. Detta tyder på att en mångfacetterad och komplex förekomst av demokratin som begrepp. Som vi nämnde i det inledande stycket till detta kapitel har vi kunnat se hur diskursen om tillgänglighet (som framstår som särskilt starkt artikulerande olika demokratiska element) interdiskursivt präglas av olika diskurser vilka alla försöker vinna mark i de diskursiva förhandlingar som äger rum, vilket tyder på en förändring. Den demokratiska tillgången till litteratur manifesterar sig exempelvis på olika diskursiva sätt i biblioteksrummen. Där Balagan och Kanini placerar böcker på ett lekfullt sätt längs med golvet och högst upp i träd-bokhyllor (och således låter det upplevelseorienterade gå före exempelvis tillgången till litteratur för rullstolsburna) arbetar Rosengårdsbiblioteket på ett annat sätt och placerar djurformade tråg lågt så att barnen själva kan ta dem. Detta utgör ett konkret exempel på hur diskurser om biblioteksverksamheten laddar ”institutionen med en hel mängd idéer, känslor, antaganden och tankar om dess betydelse i samhället och för oss medborgare” (Hedemark 2009, s. 160).

Vi menar, som tidigare nämnts, att det går att se en dubbelhet i de motiv som präglar diskurserna som framträder i biblioteksrummen såväl som i intervjuerna. Denna dubbelhet kan härledas till en samhällelig ideologisk förhandling mellan demokratiska ideal och marknadskrafter influerade av NPM. Således förstår intervjupersonerna tillgänglighet som en demokratisk potential utifrån simultana diskurser. Därför går det inte att konstatera att det råder konsensus kring en av ideologierna. Vi menar att vi här dock ser en hegemonisk kamp utkristallisera sig där den liberala förståelsen av den ekonomiska diskursen och NPM försöker vinna inflytande över en demokratisk ideologi. Vi menar dock att denna kamp, främst genom intervjupersonernas språkbruk, artikuleras med ett visst mått av omedvetenhet. För att förtydliga menar vi att en orientering mot demokrati, allas lika värde och rätt att vistas i biblioteksrummet tydligt artikuleras som ett primärt underliggande motiv i olika diskurser men framförallt i diskursen om tillgänglighet och socialt ansvar.

Vi menar att det är av stor vikt att synliggöra den dubbelhet med avseende på ideologi som vi har funnit och som kan finnas inom en och samma diskurs simultant eftersom detta kan skapa en medvetenhet kring de val som institutionen gör när biblioteksrummen skapas och samtalas om. Att synliggöra dubbelheten innebär för oss också att diskursdeltagarna får syn på sin egen delaktighet i skapandet och upprätthållandet av diskurser. Vi anser att detta är viktigt eftersom man annars riskerar att leva i tron att man diskursivt, i tal och handling, agerar i enlighet med en dominerande diskurs (exempelvis en diskurs om demokrati) när man i själva verket bygger sina uttalanden och faktiska utformning av biblioteksrummen på en hybriddiskurs som både präglas av en ekonomisk diskurs men även en demokratisk diskurs som handlar om social jämlikhet. De ord som tillsammans formar en diskurs spelar roll eftersom diskurser enligt Fairclough (2015) får materiella konsekvenser och detta har vi i allra högsta grad kunnat se konkreta tecken på i den diskursiva praktiken.

När det kommer till diskursiva förhandlingar menar vi att bibliotekens institutionella identitet präglas av förhandlingar där olika ideologiska föreställningar måste balanseras för att tillgodose så många medborgares behov som möjligt. Samtidigt som man i den diskursiva praktiken arbetar utifrån den starka offentlighetens regler i form av statliga lagar och politiska kommunala mål måste man konkurrera om användarnas uppmärksamhet utifrån en upplevelse-ekonomisk förståelse som alltmer drar åt att först se individen och sedan kollektivet. Vi har inte heller här kunnat se en avgjord hegemonisk kamp där en viss ideologi vinner företräde.

Många är de forskare som föreslår en ny riktning för biblioteken som präglas av sociala rationaliteter där biblioteksrummet blir en plats där motstridiga åsikter kan diskuteras och mötas och där rörelser bortom status quo får komma till tals (se Engström & Gustafsson 2017; Alstad & Curry 2003; Audunson 2005). En sådan riktning skulle innebära att bibliotekens demokratiska potential ligger i att kunna tillhandahålla rum som kan fungera som ett exempel på en multipel offentlighet genom att fungera som gränsöverskridande mötesplatser där dialog mellan företrädare för svagare offentligheter kan komma till tals. De biblioteksrum som vi har tagit del av skulle i högre utsträckning kunna arbeta mer med rummen för att understödja en utveckling där inte bara möten sker inom den egna gruppen (och rummen) utan där arenor skapas för att diskutera social förändring och aktuella frågor som präglar såväl Sverige som omvärlden. Samtidigt har vi sett hur deltagande görs genom en rad konkreta initiativ på biblioteken vilket är en del av den diskursiva förhandlingsprocess som vi nyss nämnt. Vi menar även att morgondagens "privata" ämnen i diskurser är något som biblioteken i egenskap av offentlig sfär borde reflektera över i högre grad. Genom att förmedla sådana ämnen som tidigare har kunnat klassificeras utifrån en borgerlig, maskulin ideologi kan man i högre utsträckning verka för att utjämna social ojämlikhet (Fraser 1990, s. 77). Sammanfattningsvis skulle en starkare orientering mot inkludering i form av svagare offentligheter kunna verka som ett led i en makrosocial förändringsprocess med avseende på jämlikhet i likhet med det Fraser (1990) ser som en förutsättning för verkligt och äkta deltagande. I ett sådant resonemang skulle biblioteksrummet och de människor som skapar det få potentialen att kunna verka som förändringsagenter för social jämlikhet i hela samhället.

Avslutande diskussion

I detta avslutande kapitel kommer vi inledningsvis att reflektera över de slutsatser som kan dras utifrån vår studie i relation till vårt syfte och de forskningsfrågor som formulerats. Vi kommer även att redogöra för vårt val av teori i form av Faircloughs (2015) tredimensionella modell och hur väl denna har samspelat med övriga teoretiska infallsvinklar i synnerhet Frasers (1990) artikel för den sociala praktikens dimension samt Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansens fyrsfärsmodell (2012). Därefter kommer vi att ge förslag på vidare forskning utifrån de reflektioner och begränsningar som präglat vår egen studie. Avslutningsvis kommer vi att skissera en sista reflektion över våra slutsatser. För denna uppsats formulerade vi följande forskningsfrågor:

- Om, och i så fall hur, framträder diskurser om biblioteket som institution i gränssnittet mellan bibliotekets uppdrag och användaren?
- Vilka diskurser om samhället aktualiseras i biblioteksrummet och vilka konsekvenser får det för bibliotekens institutionella identitet?

Med avseende på den första forskningsfrågan menar vi att vi har kunnat visa att diskurser, som bestämda sätt att tala om ett visst fenomen, i allra högsta grad har framträtt i såväl biblioteksrum som i intervjupersonernas utsagor. Vi har kunnat se att biblioteksrum med liknande storleksmässiga förutsättningar i hög utsträckning artikulerar liknande interdiskursiva drag. Exempelvis kan bokdiskursens möjligheter att framträda i biblioteksrummen kopplas till bibliotekens yta där även prioriteringar måste göras i förhållande till den övriga verksamheten vilket inte i lika hög grad gäller de större biblioteken eftersom dessa har en annan rumslig möjlighet att tillhandahålla och förmedla multipla diskurser simultant. Här har vi kunnat se, bland annat på Bellevuegårdsbiblioteket, att områdesbibliotekens mer kompakta rum gör att samlingarna trängs ihop. Intrycket blir att boken betraktas som så pass viktig att biblioteksrummet bör fylla så många kvadratmeter som möjligt med den. Bokens ställning syns även i intervjupersonernas utsagor där olika läsrelaterade aktiviteter utgör bibliotekets viktigaste arbete, framförallt är det tydligt i Intervjuperson Rosengård och Intervjuperson Bellevues utsagor. Detta kan kontrasteras till Stadsbiblioteket och Orkanenbiblioteket där det är tydligt att bokdiskursen i många avseenden är påväg att ersättas av andra diskurstyper. Bokdiskursens tillbakagång är även något som syns i Malmö stads biblioteksplan genom formuleringen "på längre sikt förväntas de fysiska medierna ta mindre plats i rummet. Detta innebär att utrymme skapas för att utveckla nya sätt att använda bibliotekens rum". Den förändringsdiskurs som Hedemark lyfter fram kan här betraktas vinna mark på bokdiskursen bekostnad. Vi har kunnat se, främst på de större biblioteken

Stadsbiblioteket och Orkanenbiblioteket att bokens ställning som upphöjt medium är ifrågasatt och att samlingarna betraktas som “ett komplement” eller “det är inte längre samlingarna som gör biblioteken”. I biblioteksrummet har bokhyllorna fortfarande en central plats i rummet men de är ofta försedda med hjul vilket indikerar att boken snabbt ska kunna undanröjas för att göra plats för upplevelser. Samtidigt är boken som artefakt inte helt uträknad eftersom den utifrån Intervjuperson Orkanens perspektiv lyfts som en viktig komponent i det forskningsrelaterade förfarandet. I Ljusets kalender på Stadsbiblioteket står även många bokhyllor tomma till förmån för studieplatser och Orkanens hyllor karakteriseras av luftighet där det också skyltas med de digitala exemplar som annars skulle stått på hyllan.

De diskurser som framträtt allra tydligast i biblioteksrummet som gränssnitt är diskurser om tillgänglighet, behov, mål och delaktighet, som alla samspekar med en diskurs om demokrati. Diskurserna har framträtt i de fysiska rummen på olika sätt. Vi har kunnat se att idéer och föreställningar om biblioteket har förmedlats via rummets inredning i form av möblemang, ljussättning och konst men också genom rummets placering i det större biblioteksrummet. Det menar vi bland annat har skapat begränsade möjligheter för individer från olika grupper att mötas. Att fylla ett rum för barn och ungdomar med tekniska verktyg som liknar en verkstadsmiljö (likt exempelvis KRUT) säger något om de prioriteringar som görs i det rumsliga mot bakgrund av de diskurser som präglar de val som görs. Vi har även kunnat se hur barn och vuxna görs delaktiga i biblioteksrummets utformning genom att få hänga sina alster på väggarna, få provsitta olika möbler innan dessa köps in samt bli tillfrågade om biblioteksrummets fördelar och nackdelar genom metoden UX. Vi anser här att vi sett en tydlig orientering mot medskapande som ledord i utformningen av rummen samtidigt som andra strömningar, i form av samhällsliga påbud och influenser – exempelvis bibliotekslagen och närområdets behov – måste tas i beaktande. Medskapande är även något som har präglat intervjupersonernas utsagor även om vi har kunnat konstatera att olika diskursiva element, med olika ideologiska inriktningar, samspekar i förhållande till dessa uttalanden.

Med avseende på den andra frågan så har vi redan tangerat vilka diskurser som framträder. Det som är intressant, i vår mening, är att vi har funnit en dubbelhet i dessa diskurser, där det finns interdiskursiva kopplingar till diskurser som i sig kan motverka bibliotekens demokratiska funktion, såsom en ekonomisk diskurs och en diskurs om neutralitet. Diskursernas komplexa förhållande till varandra skapar en diskursiv kamp eftersom de både understödjer och fungerar utefter olika ideologier och maktstrukturer. Vi har funnit att de diskurser som vi presenterat i vår resultat- och analysdel agerar och påverkar utformningen av biblioteksrummet och att den diskursiva kampen påverkar hur biblioteket som institution förhandlar om sin position i samhället i stort. Denna ständiga förhandling kan sammanfattas genom Intervjuperson Bellevues uttalande: “Det är en väldigt polariserad debatt inom biblioteksväsendet, vad biblioteken egentligen ska vara”. Detta är en uppfattning som vi delar eftersom vi har kunnat se att framställningen av bibliotekens uppdrag i form av diskurser bär på många ambivalenta drag där olika rationaliteter, exempelvis ekonomiska och demokratiska, överlappar. Några av de diskurser vi sett framträda kan extra tydligt kopplas till det övergripande samhällsplanet och då syftar vi primärt på diskurserna om mål och offentlig verksamhet, samverkan och socialt ansvar. Diskursen om samverkan framstår som en viktig byggsten för bibliotekets identitet

och genom samverkan vill framhäva en samhällstillvänd sida. Samarbetena sker både mellan bibliotek och mellan bibliotek och externa aktörer vilket vi tidigare redogjort för. Utifrån Fraser identifierar vi här en intressant aspekt utifrån frågan om bibliotekens institutionella identitet. För om biblioteken väver in överlappande multipla offentligheter i biblioteksrummet såsom organisationer och föreningar, vad händer då med bibliotekens identitet? Kan alla multipla offentligheter bli representerade i biblioteksrummet? Vi har sett att detta är en oerhört aktuell fråga i intervjupersonernas utsagor. Utsagorna visar på komplexiteten i frågan eftersom intervjupersonerna både visar sig positivt inställda till att externa aktörer får hyra biblioteksrummet, med begränsningen att dessa organisationer eller föreningar inte får bryta mot bibliotekens värdegrund. De uttrycker parallellt ett motståndstagande till extern inblandning genom att inte erbjuda uthyrning av lokaler eftersom de då skulle vara tvungen att hyra ut till alla - inklusive politiska partier. Dessa olika uppfattningar och inställningar synliggör det svåra i att sätta fasta gränser för bibliotekets uppdrag. Huruvida biblioteket kan släppa in multipla offentligheter i biblioteksrummet eller inte uppfattar vi som en flytande skala där argument om bibliotekets neutrala position framhålls där biblioteket inte ska "ta ställning egentligen". Det vi dock har kunnat se är att biblioteken tar ställning i varierande grad, oavsett om detta görs medvetet eller omedvetet, genom att utforma rum, aktiviteter och samarbeten som understödjer olika rationaliteter och målgrupper.

Vi har även kunnat se hur rummet som mötesplats i högre grad skulle kunna utformas utifrån att stötta olika gruppers sociala emancipation vilket Fairclough benämner som den emancipatoriska diskursen. Fairclough (2015, s. 66) menar att all social förändring föranleds av social klasskamp och att språket är en viktig del av det; "Language is both a site of and a stake in class struggle, and those who exercise power through language must constantly be involved in struggle with others to defend (or lose) their position". Vi tolkar detta som att maktinstitutioner, som bibliotek, enligt Fairclough har ett ansvar att gå i dialog med utsatta grupper vilket innebär att de kan forma rum, hyllor och inredning utefter den emancipatoriska diskursen. Samtidigt så menar vi att det finns en komplexitet som har att göra med utpekandet av vissa grupper som socialt utsatta vilket skulle kunna förstärka känslan av ett Vi och Dem i biblioteksrummet. Sammanfattningsvis har vi kunnat se tecken i utsagor och biblioteksrum som pekar mot en emancipatorisk diskurs (bland annat i en slags hybridform i diskursen om socialt ansvar) och vi menar att detta är något som biblioteken skulle kunna arbeta ännu mer med för att bidra till social förändring.

Vidare vill vi lyfta den demokratiska kopplingen till bibliotekens institutionella identitet. Vi har kunnat se en skillnad i synsätt gällande att betrakta biblioteket som demokratiskt enbart utifrån att det existerar för alla och kan ge kostnadsfria lån och att betrakta demokrati som ett verb, något som görs på biblioteket. Intervjuperson Bellevue menar att "själva biblioteket som sådant är demokrati". Vi menar att ett sådant synsätt pekar på att biblioteken utifrån dess rena existens är demokratiska byggnader och så länge uppdraget såsom det formuleras i biblioteksplaner och lagen så uppfylls det demokratiska imperativet. Här ser vi återigen hur vår studie har kunnat klargöra vikten av att som institution bli medveten om de (ofta paradoxala) föreställningar som präglar de diskurser som framträder i rummen eftersom demokrati i vår mening inte är någonting som är en gång för alla givet. Mickiewicz (2016) menar exempelvis att vissa demokratiseringsprocesser, som syftar till att skapa

tillgänglighet för alla medborgare, ibland kan få motsatt effekt och förstärka gamla strukturer och hierarkier och således motverka sitt syfte. Att behandla demokrati som ett verb, något som görs i biblioteksrummet, menar vi skulle kunna bredda bibliotekens självförståelse i relation till vilka diskurser som får ta plats och vilka som ännu är osynliga i rummet.

Reflektion över teori och metod

I uppsatsens inledande kapitel redogjorde vi för vårt syfte och frågeställningar, och vilken metod och teori som vi ansåg passade bäst att anlägga för att kunna besvara dessa frågor. Generellt sett har våra val av metod och teori gett fruktbara resultat, och har genomgående fungerat väl med vårt syfte. Vår metod med observationer i kombination med intervjuer gav oss ett djuplodat och brett material att ställa våra frågor till och som vi kunde analysera och dra intressanta slutsatser från. Initialt var denna variation av metoder stundtals förvirrande men gav i slutändan det material vi behövde för vår analys. I efterhand anser vi att observationerna hade gynnats av att kompletteras med att biblioteksrummet hade fotograferats av oss i en större utsträckning än vi gjorde. Det var dock lite besvärligt att fotografera emellanåt eftersom vi inte ville ha med användare i bilden.

För vår analys har Norman Faircloughs kritiska diskursanalys fungerat väl som teoretisk utgångspunkt. En fördel med vår teori har varit att vi har kunnat välja de teoretiska ingångar som fungerat bäst med vårt material. Därför har vissa textuella värden som Fairclough (2015) presenterar tagits upp i varierande grad, beroende på materialet. Expressiva värden har till exempel tagits upp som en aspekt av bibliotekens förmåga att skapa och upprätthålla sociala identiteter, men har inte tagits upp som en indikation på hur själva intervjupersonens sociala identitet skapas och upprätthålls via språket eftersom våra intervjupersoner är intervjuade i egenskap av att vara bibliotekschefer har vi uppfattat deras personliga, sociala identiteter som irrelevanta för denna uppsats. Vi har snarare applicerat de teoretiska ingångar som har gett intressanta resultat utifrån vårt syfte och våra frågeställningar, för vilket Faircloughs teori kan betraktas som högst tillåtande. Att sätta Nancy Frasers artikel i relation till Faircloughs tredje dimension har även fungerat väl då Frasers kritiska blick och resonemang tillförde en fördjupad kritisk dimension till vår analys. Likaså har fyrsfärsmodellen gett en bra ingång till analysen av vårt material ur ett rumsligt perspektiv.

Dock finns det vissa aspekter att reflektera över som påverkat uppsatsens tillblivelse. Vi har samlat in mer material från folkbibliotek, vilket kan förklara att mycket av utrymmet i uppsatsen upptas av analys av materialet från folkbiblioteken. Samtidigt har de framträdande diskurserna haft kopplingar till varandra på ett sådant sätt att de till viss del i analysen överbryggar skillnaderna i styrningsformer, huvudmän, målsättningar och målgrupper.

Fairclough (2015) uppmanar forskaren som vill arbeta med kritisk diskursanalys att självständigt tillämpa de analytiska verktyg som forskaren anser passar bäst utifrån teori och syfte. Denna teoretiska flexibilitet gör att kritisk diskursanalys är en lättillgänglig teori som genererar stora möjligheter att komma till nya intressanta slutsatser eftersom forskarens inriktning och val av kompletterande teori till den tredje dimensionen är nästintill oändliga. Samtidigt innebär denna lättillgänglighet att

det måste finnas en medvetenhet om forskarens påverkan eftersom den riskerar att diktera resultatet, och därmed finns en stor risk att forskningen bekräftar redan existerande antaganden. Kritiken som riktats mot kritisk diskursanalys går mestadels ut på ifall teorin avslöjar och hjälper till att bryta ner strukturer på det sätt som Fairclough hade tänkt. Boréus och Seiler Brylla (2018) menar exempelvis att kritiken handlar om att kritisk diskursanalys inte tar in aktörerna i diskurserna i tillräckligt hög utsträckning. Till exempel har vi, som många andra forskare som använder sig av Fairclough, inte inkluderat användarnas egna utsagor om biblioteksrummet i vår uppsats. För oss har det handlat om att omfånget och tidsramen för uppsatsen har begränsat studiens storlek, men det finns generellt sett en tendens hos de som använder kritisk diskursanalys att inte inkludera användarna och därmed undersöks deras *member resources* sällan. Detta kan absolut vara ett problem, och riskerar att cementera vissa förtryckande diskurser som undersöks eftersom inte alla steg i diskursens tillblivelse undersöks. Som forskare måste man därför vara noga med motiveringen till sitt ämnesval och hur teorin tas i bruk. I vårt fall har detta motiverats väl genom vårt syfte, frågeställningar och genomgående i uppsatsens analysdel.

Vidare forskning

Under arbetet med uppsatsen har tankar kring biblioteksrummet, demokratifrågor och användarnas behov aktualiserats genom bearbetningen av de egna resultaten samt analysen. Vi har identifierat olika områden som vi menar snuddar vid vårt syfte men som av avgränsningsskäl inte har kunnat behandlas i denna studie. Vi tänker att en studie som koncentrerar sig på användarnas perspektiv i relation till biblioteksrummet hade varit intressant att genomföra mot bakgrund av att användarnas uppfattningar om de diskurser som framträder skulle kunna säga något om hur väl bibliotekets självförståelse som institution samspelar med användarnas faktiska upplevelser. Att även titta på användargruppernas socioekonomiska förutsättningar skulle kunna ge ytterligare ledtrådar till hur deltagandet på biblioteket realiserar sig. Genom att undersöka socioekonomiska faktorer med hjälp av att exempelvis titta på olika kapitalformer tänker vi att värdefull information skulle kunna genereras som pekar mot huruvida användare känner sig inkluderade eller exkluderade i biblioteksrummet. Detta korresponderar också med frågan om huruvida olika målgrupper får en demokratisk tillgång till biblioteksrummet. Här finns en rad ingångar som vi menar är intressanta att studera utifrån bibliotekets uppdrag.

Ytterligare ett område som vi identifierat som intressant utifrån vårt fokus på folk- och universitetsbibliotek skulle vara att undersöka digitala biblioteksrum med avseende på hur inkludering och medskapande görs där i relation till diskurser. En tanke som vi finner av stort värde kretsar kring hur bibliotekets självförståelse kan betraktas i ljuset av sociala kanaler för kommunikation vilket aktualiserar ingångar om vilka som har tillgång till dessa digitala rum och vilka diskurser det är som styr utformningen och infrastrukturen i de digitala biblioteksrummen, om diskurser överhuvudtaget kan sägas färga digitala biblioteksrum, vilket givetvis blir en grundläggande fråga här.

Slutligen vill vi lyfta ett område som rör biblioteksdidaktiska perspektiv på biblioteksrummet. Här skulle man kunna ta avstamp i Lennart Björneborns forskning om biblioteksrum som möjlighetsrum (2017). Björneborn utgår från att biblioteksrum kan verka faciliterande genom att utformas utifrån principen om serendipitet.

Serendipitet innebär att användarna kommer i kontakt med kunskap, artefakter eller andra upplevelser som sker spontant och informellt och på så sätt menar Björneborn (2017) att man lär sig något nytt och oväntat i biblioteksrummet. Genom att undersöka i vilken utsträckning biblioteksrum kan karakteriseras som möjlighetsrum menar vi att intressanta frågor om deltagande och bibliotekens praktiska, didaktiska arbete väcks. Björneborn (2017) framhåller att hans tankar och modell (tre didaktiska byggstenar) med fördel skulle kunna användas för analys tillsammans med Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansens fyrsfärsmodell. Vi menar att en studie vars centrala utgångspunkt är att undersöka biblioteksrummets didaktiska potential skulle kunna bredda den förståelse av biblioteksrummet som vi förmedlat i denna uppsats.

Avslutande kommentar

Vår förhoppning är att denna uppsats kan bidra till att bredda förståelsen för hur diskurser, som i sig präglas av ideologiska element och bestämda föreställningar, inverkar på och tar plats i det fysiska biblioteksrummet. Vi har kunnat presentera en mångfacetterad uppsättning av olika diskurser som vi menar framträtt i biblioteksrummet och i intervjupersonernas utsagor vilket tyder på att rummets utformning används för att uppfylla bibliotekets uppdrag såsom det formuleras i såväl bibliotekslag som biblioteksplaner. Vår studie har också visat att biblioteken i varierande grad försöker att anpassa sig till det omkringliggande samhällets upplevelse-orientering som bland annat präglas av en ekonomisk diskurs som bär drag av NPM. Vi har även kommit fram till att biblioteksrum kan bli bärare av motstridiga, ideologiska föreställningar om bibliotekets uppdrag. Det är genom att synliggöra denna dubbelhet som vi hoppas att uppsatsen har bidragit med ett nytt perspektiv som ämnar medvetandegöra hur diskurser i förlängningen kan få materiella konsekvenser.

Vi inledde denna uppsats med att förklara att ordet *bibliotek* i sin etymologiska betydelse är ett förvaringsrum för böcker. Med grund i detta har vi i vår uppsats visat på en förskjutning av betydelse som har skett i relation till biblioteket som institution i stort, och där biblioteksrummet är gränssnittet där denna förskjutning omförhandlas över tid. I vår uppsats har vi tagit fasta på hur diskurser som berör demokrati, medskapande, tillgänglighet och lärande samspelar med varandra i biblioteksrummet, och hur denna växelverkan av att vara både konstituerande och konstituerad skapar en pågående förflyttning och omförhandling av tidigare givna värden och föreställningar. Det är i denna omförhandling där ordets verkliga makt ligger, eftersom orden kan användas i en mening men genom sina ideologiska kopplingar få andra materiella konsekvenser. Sammanfattningsvis: den som tror att bibliotek bara betyder ett förvaringsrum för böcker har missat den subversiva makt som användningen av språk inom en sådan institution har.

Tack!

Vi vill ge ett stort tack till våra informanter för att ni kunde bereda tid för oss och alla våra frågor samt för att vi fick tillgång till biblioteksrummen.

Vi vill även rikta särskilt tack till vår handledare Johanna Rivano Eckerdal för kloka idéer och insiktsfulla förslag på ändringar, tips på värdefull litteratur och för att du har kunnat lugnat två stressade studenter när det behövts.

Sanna vill tacka sin familj för allt outhärligt stöd i samband med uppsatsprocessen.

Emma vill tacka sina vänner som utgjort en plats för avkoppling och skratt under skrivandets gång.

Vi vill även tacka varandra för att vi trodde på vår idé och genomförde den med gott samarbete.

Litteraturförteckning

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss. 10-18.

Alstad, C. & Curry, A. (2003). Public space, public discourse and public libraries. *Libres*, 13(1).

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Audunson, R. (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of documentation*, 61(3), ss. 429-441. <https://doi.org/10.1108/00220410510598562>

Barclay, D. (2017). Space and the Social Worth of Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 36 (4), ss. 267-273. <https://doi.org/10.1080/01616846.2017.1327767>

Beagle, D. (2012). The Emergent Information Commons: Philosophy, Models, and 21st Century Learning Paradigms. *Journal of Library Administration*, 52(6-7), ss. 518-537. <https://doi.org/10.1080/01930820903422347>

Björneborn, L. (2017). Biblioteket som mulighedsrum for serendipitet og uformel læring. I Laskie, C. (red.) *Biblioteksdidaktik*. Hans Reitzels Forlag, ss. 183-211.

Black, A. (2001). The Victorian information society: Surveillance, bureaucracy, and public librarianship in 19th-century Britain. *Information society*, 17(1), ss. 63-80. <https://doi.org/10.1080/019722401750067432>

Boréus, K. (2011). Diskursanalys. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss. 150-164.

Boréus, K. & Seiler Brylla, C. (2018). Kritisk diskursanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, ss 305-351.

Burman, L. (2017). Sju perspektiv på biblioteksutvecklingen vid universitet och högskolor. I Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (red.) *Den femte statsmakten*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi, ss. 317-341.

- Buschman, J. (2007) Transgression or Stasis? Challenging Foucault in Lis Theory, *Library Quarterly*, 77(1), ss. 21–44. <https://doi.org/10.1086/512954>
- Buschman, J. & Leckie G. (2007). Space, Place, and Libraries: An Introduction. I Buschman, J. & Leckie, G. (red) *The library as place: history, community, and culture*. Westport: Libraries unlimited, ss. 3-25.
- Buschman, J., Given, L. & Leckie G (red). (2010). *Critical Theory for Library and Information Science: Exploring the Social from Across the Disciplines*. Santa barbara: Libraries unlimited.
- Capillé, C. (2018). Political interiors: The case of Public libraries. *Space & Culture*, 21(4), ss. 408-423. <https://doi.org/10.1177/1206331217739825>
- Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/search/ws/files/6166490/4064813.pdf>
- Charmaz, K. (2001). Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis. I Gubrium, J & Holstein, J. (red.) *Handbook of Interview Research*. Sage publications, ss. 675-694.
- Closet-Crane, C. (2011). A Critical Analysis of the Discourse on Academic Libraries as Learning Places. I Williams, D. E., Golden, J. (red.) *Advances in Library Administration and Organization (Advances in Library Administration and Organization, Volume 30)* Emerald Group Publishing Limited, ss. 1 - 50 [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030004](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030004)
- Collins, A. M. (2018). Language, Power, and Oppression in the LIS Diversity Void. *Library Trends*, 67(1), ss. 39–51. <https://doi.org/10.1353/lib.2018.0024>
- Ekman, C. & Carlgren, F. (2010). *Det älskade biblioteket: en diskursanalys av debatten kring Malmö stadsbiblioteks visioner*. Masteruppsats, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap Lund: Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1612159&fileId=1612160>
- Engström, L. (2015). *Bara mera öppet? Hur meröppet förändrar biblioteket som social praktik – en användarstudie*. Masteruppsats, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Lund: Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=5435533&fileId=5435544>
- Engström, L. & Gustafsson, J. (2017). Konflikt och politik - folkbibliotekets demokratiska utmaningar. I Amundsen Bergström, M., Alarcón, M. & Kaveh, T. (red.) *Manifest - 22 texter om humaniora och politisk handling*. Göteborgs universitet, ss. 35-44.

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Fairclough, N. (2015). *Language and power*. London: Routledge.
- Fejes, A. (2017). Är du fullärd lille vän? I Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (red.) *Den femte statsmakten*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi, ss. 291-314.
- Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (2017). Sammanfattning och slutsatser. I Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (red.) *Den femte statsmakten*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi, ss. 465-472.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic books.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25/26, ss. 56-80. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Given, L. & Leckie, G. (2003). 'Sweeping' the library: Mapping the social activity space of the public library. *Library & Information Science Research*, 25(4), ss. 365–385. [https://doi.org/10.1016/S0740-8188\(03\)00049-5](https://doi.org/10.1016/S0740-8188(03)00049-5)
- Glans, P. (2016). *Barndomens bibliotek: en kritisk diskursanalys av görandet av barndomens bibliotek och barndomens läsupplevelser i medietexter*. Masteruppsats, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Lund: Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=8876693&fileOid=8876730>
- Görman, L. (2017). *Lathund för etikprovning*. https://www.ht.lu.se/fileadmin/user_upload/ht/dokument/Fakulteterna/policydok_planer/Lathund_for_etikprovning.pdf [2019-02-23]
- Hansson, J. (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet*. Lic.-avh. Göteborgs universitet.
- Harvey, D. (1973). *Social justice and the city*. London: Edward Arnold.
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:209085/FULLTEXT01>

Hedemark, Å. (2011). Förändrade föreställningar om folkbibliotek? En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier från 1970 till och med 2009. *Dansk Biblioteksforskning*, 7(1), ss. 33-45.

Hedemark, Å. (2018). Bevara eller förändra? En analys av debatter om folkbibliotek i dagspress 2007-2017. I Hansson, J. & Wisselgren P. (red). *Bibliotekarier i teori och praktik*. Lund: BTJ förlag, ss. 211-232.

Hvenegaard Rasmussen, C., Jochumsen, H. & Skot-Hansen, D. (2011). *Biblioteket i byudviklingen: oplevelse, kreativitet og innovation*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksforening.

Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113(11/12), ss. 586-597. <https://doi.org/10.1108/03074801211282948>

Jochumsen, H. (2017). Biblioteket gennem 100 år- indhold, rammer og relationer. I Laskie, C. (red). *Biblioteksdidaktik*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag, ss. 17-48.

Jochumsen, H., Skot-Hansen, D. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2017). Towards Culture 3.0 – performative space in the public library, *International Journal of Cultural Policy*, 23(4), ss. 512-524. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1043291>

Kann-Christensen, N. & Andersen, J. (2009). Developing the library: between efficiency, accountability and forms of recognition. *Journal of documentation*, 65(2), ss. 208-222. <https://doi.org/10.1108/00220410910937589>

Koch, D. (2004). *Spatial Systems as Producers of Meaning: the idea of knowledge in three public libraries*. Lic.-avh. KTH School of Architecture. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:6803/FULLTEXT01.pdf>

Kulturdepartementet (2012). *Ny bibliotekslag* (Regeringens proposition 2012/13:147). Stockholm: Regeringskansliet.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lalander, P. (2011). Observationer och etnografi. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss. 83-103.

Larsson, J. (2012). *Forskningsframställning och forskningsförbindelse i Biblioteksbladet 2001–2011: En kritisk diskursanalys*. Masteruppsats, Institutionen för ABM. Uppsala: Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:562515/FULLTEXT01.pdf>

Liedman, S. (1997). *I skuggan av framtiden: Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba.

Mickiewicz, P. (2016). Access and It's Limits. *Space & Culture*, 19(3), ss. 237-250. <https://doi.org/10.1177/1206331215596478>

Oliphant, T. (2015). Social Justice Research in Library and Information Sciences: A Case for Discourse Analysis. *Library Trends*, 64(2), ss. 226–245. <https://doi.org/10.1353/lib.2015.0046>

Pawley, C. (2003). Information Literacy: A Contradictory Coupling. *Library Quarterly*, 73(4), ss. 422–452. <https://doi.org/10.1086/603440>

Quinn, K. & Bates, J. (2017). Resisting neoliberalism: the challenge of activist librarianship in English Higher Education. *Journal of Documentation*, 73(2), ss. 317–335. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2016-0076>

Regeringen (2018). *Historik om utvecklingen av HBTQ-personers rättigheter i Sverige*. <https://www.regeringen.se/artiklar/2018/06/historik-om-utvecklingen-av-hbtq-personers-rattigheter-i-sverige/> [2019-05-14]

RFSL (2018). *RFSL har HBTQ-certifierat i 10 år* <https://www.rfsl.se/certifiering-och-utbildning/rfsl-har-hbtq-certifierat-i-10-ar/> [2019-05-14]

Rivano Eckerdal, J. & Carlsson, H. (2018). *Styrdokumentet i vardagen: En undersökning av kulturpolitiska styr- dokumentets strategiska och praktiska betydelse för folkbibliotek i fem skånska kommuner*. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Rosendahl, A. & Wilhelmsson, J. (2017). *Ska det vara böcker eller upplevelser på stadsbiblioteket?: En diskursanalytisk studie kring debatten om The darling library - projektet på Malmö stadsbibliotek*. Kandidatuppsats, Högskolan i Borås. <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1154003/FULLTEXT01.pdf>

Ryen, A. (2004). *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber ekonomi.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Shelmerdine, A.J. (2018). Library Anxiety: Stories, theories and possible solutions. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 67(4), ss. 343-352. <https://doi.org/10.1080/24750158.2018.1534281>

Skot-Hansen, D. (1996). *Det lokale bibliotek – udvikling eller afvikling*. Danmarks Biblioteksskole og Udviklingscenteret for Folkeoplysning og Voksenundervisning: København.

Svenska Akademiens Ordlista (2015). Bibliotek. <https://svenska.se/saol/?id=0248896&pz=7> [2019-02-10]

Svenska Akademiens Ordlista (2015). Lotsa. <https://svenska.se/tre/?sok=lotsa&pz=2> [2019-05-10]

Svensk biblioteks förening (2019). *För det demokratiska samhällets utveckling - bibliotekslagen enligt lagstiftaren*. <https://www.biblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2019/03/fr-det-demokratiska-sam-2019-webb.pdf> [2019-05-31]

Svensson, P. (2011). Teorins roll i kvalitativ forskning. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss. 182-193

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2019-02-22]

Winter Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Otryckt material

Malmö stad: <https://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2016/06/12-Malm%C3%B6-2016-2020-Biblioteksplan-skolbibliotek.pdf> [Hämtad 2019-02-13]

Malmö universitetsbibliotek (2018) *MALMÖ UNIVERSITETS BIBLIOTEK - RIKTNING 2022* [internt material]. Malmö: Malmö universitetsbibliotek.

Malmö universitetsbibliotek (2019) *Universitetsbibliotekets verksamhetsplan 2019-2021* [internt material]. Malmö: Malmö universitetsbibliotek.

Intervjuer och observationer

Inspelning från intervju med Intervjuperson Rosengård, 2019-03-01

Inspelning från intervju med Intervjuperson Stadsbiblioteket, 2019-03-05

Inspelning från intervju med Intervjuperson Orkanen, 2019-03-08

Inspelning från intervju med Intervjuperson Bellevue, 2019-03-14

Observation vid Rosengårdsbiblioteket, 2019-03-01

Observation vid Stadsbiblioteket, 2019-03-05

Observation vid Orkanenbiblioteket, 2019-03-13

Observation vid Bellevuegårdsbiblioteket, 2019-03-14

Bilaga 1. Intervjuguide

Inledning

Vi har bestämt intervju med dig i egenskap av bibliotekschef därför att vi är intresserade av att få din syn på framställningen av folk- och universitetsbibliotekens uppdrag (utifrån bibliotekslagen och biblioteksplaner) i biblioteksrummet. Intervjun sker som en del av vår materialinsamling för vår masteruppsats och vi har fått ditt informerade samtycke för att delta i vår studie. Vi kommer inte utvärdera verksamheten eller dina svar utan vill bara höra om ditt arbete som chef och din syn på biblioteksplanen i förhållande till biblioteksrummet.

Bakgrund

- Kan du berätta lite kort om dig och din yrkesroll.

Chefsrollen

Utöver det som du berättat nu har vi lite fler frågor angående chefsrollen.

- Till att börja med undrar vi hur länge har varit chef här?
- Vad har du arbetat med innan?
Följdfråga: Är du utbildad bibliotekarie? Har du varit chef förut?
- Vad skulle du säga ingår i att vara chef för ett bibliotek?
- Vad skulle du säga är utmaningarna med att vara chef?
- Vad skulle du säga är det roligaste med att vara chef?

Till bisittaren: Har du några frågor?

Intervjuare: Då ska jag bara gå igenom så att jag har ställt alla mina frågor.

Till intervjuperson: Har du något som du undrar över?

Styrdokument/Bibliotekens uppdrag

Vi skulle vilja ställa några frågor angående din syn på bibliotekets styrdokument och uppdrag.

- Kan du berätta om processen för dig som bibliotekschef att utforma innehållet på biblioteket för ett verksamhetsår.
- Hur arbetar ni med grupper som är prioriterade i bibliotekslagen?
- Vilket styrdokument skulle du säga är det mest användbara i det vardagliga arbetet?
- Skulle du säga att biblioteksplanen är ett levande dokument i er verksamhet?
- Om ja, skulle du säga att biblioteksplanen används som ett stöd i utformning av biblioteksrummet? På vilket sätt i så fall?
- Har du varit med i framtagandet av biblioteksplanen?
- Vilka frågor som lyfts i biblioteksplanen är de viktigaste, enligt dig?

- Vad innebär det demokratiska uppdraget för dig i din verksamhet?

Till bisittaren: Har du några frågor?

Intervjuare: Då ska jag bara gå igenom så att jag har ställt alla mina frågor.

Till intervjuperson: Har du något som du undrar över?

Biblioteksrummet

Nu vill vi gå över till att ställa några frågor om utformningen av biblioteksrummet.

- Arbetar du aktivt med frågor som rör utformningen av biblioteksrummet?
- Hur tycker du att ett biblioteksrum bör utformas för att tillmötesgå biblioteksanvändarna?
- Vilka utmaningar ser du som bibliotekschef när det kommer till att skapa biblioteksrum som är utformade för alla medborgare?
Följdfrågor: Finns det vissa frågor som är svåra att synliggöra i biblioteksrummet? Om ja, hur tycker du att man ska hantera sådana frågor?
- Hur tänker du kring de senaste årens debatter om vad som får finnas i biblioteksrummet? (exempelvis Tintin-debatten, debatten om ungdomsgång och stök på biblioteken samt den senaste debatten om kontroversiella deltagare i panelsamtal på biblioteken)?

Till bisittaren: Har du några frågor?

Intervjuare: Då ska jag bara gå igenom så att jag har ställt alla mina frågor.

Till intervjuperson: Har du något som du undrar över?

Specifika frågor

Vi har tittat närmare på den övergripande biblioteksplanen i relation till biblioteksrummet och har några frågor angående återkommande begrepp.

Malmö folkbibliotek:

- På vilka sätt kan biblioteksrummet verka som mötesplatser? Hur utformas rummet med detta i åtanke?
- Vad innehåller/innebär ett gränsöverskridande rum? Hur arbetar ni med detta?
- Stadsbiblioteket: Vi förstår det som att ni brukar låna ut biblioteksrummen till externa aktörer. Ett exempel är "Öppen scen". Ni säger på er hemsida att arrangemanget, som kan bokas av föreningar exempelvis, måste vara gratis och öppet för allmänheten. Har det någon gång uppstått situationer där rummet har brukats på ett sätt som inte är förenligt med bibliotekets värdegrund/bibliotekslagen?

Malmö universitetsbibliotek Orkanen:

- Vad innebär det att biblioteksrummet ska vara ett möjlighetsrum? Hur påverkar detta utformningen av biblioteksrummet?

- Enligt er verksamhetsplan är ett mål att “utveckla och synliggöra bibliotekets pedagogiska och vetenskapliga informationsresurser samt ge stöd i den digitala lärande- och arbetsmiljön”. Målet ska uppnås genom hyllutbrytning sommaren 2019 då berörda hyllor gallras. Vad innebär detta? Hur kommer detta att påverka biblioteksrummet?

Till bisittaren: Har du några frågor?

Intervjuare: Då ska jag bara gå igenom så att jag har ställt alla mina frågor.

Till intervjuperson: Har du något som du undrar över?

Övrigt

Utifrån de observationer vi har genomfört har ytterligare frågor uppkommit som vi gärna vill få svar på.

- Fria frågor efter observationen

Avslutning

Vi har tagit kontakt med dig för att få svar på frågor som rör bibliotekets uppdrag, biblioteksrummet och din roll som chef. Mot bakgrund av detta undrar vi om det finns det någon fråga som du associerar med ämnet som vi inte har tagit upp? Har du några reflektioner du skulle vilja bidra med som inte kom fram under intervjun?

Bilaga 2. Information till intervjupersoner

Information till intervjupersoner

Följande är ett informationsbrev till deltagare i studie i biblioteks-och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Vad?

Vi heter Emma Karlsson och Sanna Sköld och studerar ABM-masterprogrammet med inriktning mot biblioteks-och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Under våren arbetar vi med vår masteruppsats som handlar om framställningen av folk- och universitetsbibliotekens uppdrag (utifrån bibliotekslagen och biblioteksplaner) i biblioteksrummet. Vi kommer att intervjua bibliotekschefer samt göra observationer av bibliotek.

Vem?

Vi vill intervjua dig i egenskap av bibliotekschef.

Var?

Som intervjuperson har du möjlighet att bestämma var och när vi kan ses.

Hur?

Intervjun kommer att ta mellan 30 och 45 minuter och om du ger ditt tillstånd vill vi gärna spela in den. Ljudinspelningen kommer inte att spridas till andra och i uppsatsen kommer vi att fingera alla namn. Det kommer dock att framgå vilket bibliotek som undersöks. Deltagande är frivilligt och du har möjlighet att avbryta din medverkan i studien om du så önskar. Hör gärna av dig om du har frågor både före och efter intervjutillfället.

Med vänliga hälsningar,
Emma Karlsson & Sanna Sköld

Kontaktinformation:

E-post: sa0510sk-s@student.lu.se(Sanna Sköld)

Telefon: 0761910119 (Emma Karlsson)

Handledare: Universitetslektor Johanna Rivano Eckerdal

Institutionen för kulturvetenskaper, Box 192, 221 00 Lund

E-post: johanna.rivano_eckerdal@kultur.lu.se

Härmed ger jag mitt informerade samtycke:

Uppsatsförfattare:

Bilaga 3. Protokoll för observationsvep

Avdelning	Hyllor	Tema	Artefakter	Placering
Barn				
Ungdom				
Skönlit.				

Facklit.				
Släktforskning				
Tidsskrift				
Publikt mötesrum				

Övriga rum				
------------	--	--	--	--

Det vi tittar på i de olika avdelningarna:
Hyllor²³, Tema²⁴, Artefakter²⁵, Placering²⁶

---

²³ Hyllornas placering och innehåll

²⁴ De teman som framträder i rummet.

²⁵ Föremål förutom böcker och inventarier som hyllor och möbler etc.

²⁶ Hur hyllor och artefakter är placerade i rummet.

Bilaga 4. Informationsdokument gällande observation

Pågående observation

[**Datum:**]

Följande är information till dig som biblioteksbesökare.

Vad?

Vi heter Emma Karlsson och Sanna Sköld och studerar ABM-masterprogrammet med inriktning mot biblioteks-och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Under våren arbetar vi med vår masteruppsats som handlar om framställningen av folk- och universitetsbibliotekens uppdrag (utifrån bibliotekslagen och biblioteksplaner) i biblioteksrummet.

Hur?

Vi kommer under dagen att genomföra observationer av biblioteksrummet. Vår studie utgår från hur biblioteksrummet är utformat, således kommer vi inte att registrera biblioteksbesökares aktiviteter. Vi kommer inte heller att ta några bilder där biblioteksbesökare syns eller på något sätt kan identifieras.

Har du som biblioteksbesökare några frågor kring observationen eller vår studie är ni välkomna att höra av er. Vi kommer att röra oss i biblioteksrummen och anteckna i våra anteckningsblock.

Med vänliga hälsningar,

Emma Karlsson & Sanna Sköld

Kontaktinformation:

E-post:sa0510sk-s@student.lu.se(Sanna Sköld)

Telefon: 0761910119 (Emma Karlsson)

Handledare: Universitetslektor Johanna Rivano Eckerdal
Institutionen för kulturvetenskaper, Box 192, 221 00 Lund
E-post: johanna.rivano_eckerdal@kultur.lu.se

Bilaga 5. Arbetsfördelning

Arbetet med denna uppsats har genomgående präglats av kollaboration genom dialog. I samtliga delar av förfarandet har vi överlagt tillsammans och därefter delat upp arbetsuppgifter mellan oss. Vi har dock inte delat upp ansvaret för enskilda kapitel oss emellan utan har tillsammans arbetat på samtliga kapitel fast med olika fokus. Detta upplägg anser vi har skapat en gemensam insyn och en helhetsbild av samtliga delar av uppsatsen som har varit ovärderlig när det kom till att skriva fram uppsatsens resultat- och analysdel samt slutgiltiga konklusioner. Vi har gemensamt genomfört samtliga intervjuer och observationer där vi turades om att vara intervjuare samt bisittare. Därefter delade vi upp intervjuerna mellan oss för transkribering och sammanställning. Uppsatsen har skrivits fram i programmet Google docs vilket även har bidragit till transparensen oss emellan eftersom vi har kunnat följa varandras skrivprocess samt kunnat kommentera i sidofältet (vilket är en funktion vi haft stor nytta av eftersom vi genom detta fält kunnat se hur våra olika infallsvinklar har kunnat komplettera varandra som ett stöd i framställningen av den färdiga texten).